

Tartu Ülikool
Filosoofiateaduskond
Ajaloo osakond
Lähiajaloo õppetool

Algo Rämmer

**TARTU ÜLIKOOLI OSA EESTI JA LÄTI KULTUURISIDEMETES
1920. – 1930. AASTATEL**

Magistritöö

**Juhendajad: professor Eero Medijainen
vanemteadur Hain Tankler**

Tartu 2006

Sisukord

<i>Sisukord</i>	2
<i>Sissejuhatus, uurimuse teoreetilised ja metodoloogilised alused</i>	3
<i>Historiograafia ja allikad</i>	12
<i>1. Eesti-Läti kultuurisidemeist 1920.-1930. aastatel</i>	17
1. 1. Kontaktide üldisi arengujooni, koostöö tagapõhjust	17
1. 2. Teaduslik ja erialane ühistegevus	22
1. 3. Kongressid ja konverentsid.....	23
1. 4. Kohtumised rahvusvahelise koostöö raames	33
1. 5. Rahvuslike vaimse koostöö komisjonide tegevus.....	34
1. 6. Ühise suhtluskeele otsingud.....	36
1. 7. Õppejõudude ja üliõpilaste välissõidud	37
1. 8. Info vahetamine, teadustööde avaldamine ja dissertatsioonide kaitsmised	41
1. 9. Ülikoolide õppejõudude biograafilised sidemed	43
1. 10. Üliõpilassidemed.....	47
1. 11. Lõppsõna	48
<i>2. Kontaktid humanitaarteaduste valdkonnas</i>	50
2. 1. Keele- ja kultuuri lektoraadid.....	51
2. 2. Liivlased ja liivi küsimus	53
2. 3. Eesti ja läti ajalookirjutus	58
2. 4. Ajaloolaste ja arheoloogide konverentsid (kongressid).....	60
2. 5. Eesti arheoloogide ja ajaloolaste sõidud Lätimaale.....	61
2. 6. Etnograafide ja rahvaluuleteadlaste kokkupuudetest.....	68
2. 7. Läänemere-soome keelte, eesti keele ja kirjanduse õppejõudude reisirid Lätimaale ..	73
2. 8. Balti ja slaavi keelete uurijate sidemed.....	76
2. 9. Muude keeleõppejõude kokkupuuteid.....	78
2. 10. Filosoofiaõppejõudude sidemed Lätimaaga.....	80
2. 11. Lõppsõna	81
<i>Kokkuvõte</i>	83
<i>Allikad ja kirjandus</i>	88
<i>Summary. The cultural relations of Estonia and Latvia in 1920s-1930s from the perspective of the University of Tartu</i>	107
<i>Nimeregister</i>	111

Sissejuhatus, uurimuse teoreetilised ja metodoloogilised alused

Rahvusriikide ülikoolid ja nende ümber koondunud haritlaskond täidavad olulist üldkultuurilist rolli oma rahva vaimueliidina. Tartu Ülikoolil ja Riia Polütehnilisel instituudil on olnud lisaks teaduslike teadmiste levitamisele olnud ajalooliselt tähtis osa eesti ja läti rahvuslike ideede levimiskeskustena. Peamiseks uurimisobjektiks käesolevas töös ongi Tartu ülikooli tegevus tervikuna, kõik need valdkonnad, millel kontaktid rajanesid, sh isikkoosseis – õppejõud ja üliõpilased. Tähelepanu all on peamiselt teaduskontaktide erinevad vormid, kuid kuna nii Eestis kui Lätis kuulusid ülikoolide õppejõud rahvusliku haritlaskonna eliiti, ei saa teinekord teaduskontakte eristada üldistest kultuurikontaktidest.

Teadus on tänapäeval kujunenud uurimisobjektiks teadlastele endile. Anglo-ameerika teaduslugu käsitleb selles tähenduses reeglina loodusteadusi, mitmed teised, sh Eesti teadusloolased mõistavad selle all teadust laiemalt, lisades neile ka humanitaar-, sotsiaal- ja rakendusteadused. Paljugi on neis erinevates lähenemisviisides siiski ühist – eriti uurimise metoodilise külje ja allikate osas. Teaduse areng on pidev ja etapiline, hilisemad teadmised on eelnevaga tugevasti läbi põimunud, sealt peamist üle võttes ja omalt poolt uut lisades. Oluline koht teaduse arengus on välja kujunenud keskustel, kus töötavad väljajunenud koolkonnad ja mis võimaldavad soodsamaid tingimusi uurimistööks. Osa tema arengust on paralleelne, eriti ühesuguses või sarnases kultuuri- ja majandusruumis asuva te riikide puhul. Käesolevast tööst ilmneb, et samu probleeme käsitleti nii Eestis kui Lätis, kuid läbi suudeti arutada vaid tähtsam osa vastastikkust huvi pakkuvatest küsimustest. Diskussioon tõstatab tavaliselt metoodiliste, maailmavaateliste ja hoiakuliste teemade, tihti ka sõlmprobleemide ümber.

Teadustraditsioonid olid Eestil ja Lätil suhteliselt sarnased, need lähtusid sotsiaalsest telimusest ja kõrgkoolides töötanud isikute teaduslikest huvidest. Nende juured ulatusid otsapidi tsaariaega. Sarnastes tingimustes olid teadmised omandatud ja umbes samal viisil toimus nende täiendamine ning ülikoolitööks ettevalmistumine. Siiski, ühel või teisel pool võis olla mõni eriala tehniliselt paremini varustatud, ühes riigis võis leiduda spetsialiste, kes teises puudusid või erinevaid teemasid paremini tundsid.

Teaduse arengut on kaasaegsetest filosoofidest kõige selgemini käsitanud Thomas Kuhn on oma teoses *Teadusrevolutsioonide struktuur* (1962). Tänu lihtsusele ja selgusele on Kuhnil kujunenud laiaulatuslik toetajaskond, kelle esindajaid leiab ka Eestist. Kuid nagu Rein Vihalemm ütleb T. Kuhni populaarse raamatu järelsõnas on selle kergesti loetavus *natuke petlik ja on soodustanud pealiskaudsust ning süvenematuses tulenenud arusaamatuste levikut*¹. Kuhni kontseptsioon käsitleb teadlasi kui sotsiaalset rühmitust (kogukonda), jälgides, kuidas see rühmitus *teadust tehes* funktsioneerib, mis tema tegevust determineerib, mille poolest erineb selle funktsioneerimine teistlaadi tegevusalade toimimisest. Teadlaskogukondade teket põhjustab ühine maailmanägemise viis ja *teaduse tegemise* traditsioon – paradigma. Paradigmas eristas Kuhn nelja olulisemat komponenti²: 1) looduseadustele sarnased seisukohti, mida kasutakse *igasuguse küsitavuse või lahkavamuset (sümbolüldistused)*; 2) mõtteliste mudelite e. ühtsete siduvate tõekspidamiste olemasolu rühmituse sees (*maailmapilt*); 3) üldtunnustatud väärtuste e. ühesuguste teoreetiliste, eelnevatest üldisemate põhimõtete olemasolu (standardkirjandus, koolkonnad jne.) ; 4) ühesuguste tüüpiliste viiside kasutamist küsimuste püstitamiseks ja lahendamiseks (metoodika, tavad jms.). Kuhni kontseptsioon on oma olemuselt ja käsitlusviisilt ennekõike teoreetiline ja ei käsitle teadusväliste mõjutegurite, näiteks riigi ja rahvuse, osa teadlaskogukondade kujunemises.

Magistritöö teema puhul on oluline osundada, et Kuhni formuleeritud teadlaskogukonna mõiste ei piiritle selle suurust, kuid vaieldamatult evivad rühmitused laiemas geograafilises tähenduses (näiteks nn. kultuuriruumis) teistsuguseid jooni, kui kõrvuti või samas riigis töötanud kogukonnad.

Umbes samal sotsiaalsel tasandil Kuhni kontseptsiooniga käsitleb ühiskondlikke ja kultuurilisi muutusi difusiooniteooria, mis keskendub eelkõige uuenduste retseptsiooni uurimisele erinevate ühiskonnagruppide poolt ja üritab luua vastavaid teaduslikke mudeleid. Põhjalikult on uuenduste leviku (difusiooni) süstematiseerimisega tegelnud Everett Rodgers. Viimase käsitluses on innovatsioon idee, praktiline saavutus või objekt, mis saab tekkida alles siis kui indiviidid või nende ühendused selle enese jaoks selgelt tead-

¹ Kuhn, Thomas S. *Teadusrevolutsioonide struktuur*. Tartu, 2003, lk. 287-288.

² Kuhn, lk. 218-230; Vihalemm, Rein. T. Kuhn – teaduse filosoof-metodoloog või teadusloo teoreetik? –

vustavad³. Uuenduste levikut jälgides saab konstrueerida sotsiaalseid võrgustikke ja kindlaks teha neid tervikuteks siduvad kanalid. Teiselt poolt, seda protsessi juhtivate kanalite tundmaõppimine on oluline selgitamiseks välja uuenduste ülevõtmist, leviku mehhanismi tervikuna.⁴

Kuigi difusiooni-suunalised uurimused on praktilise kallakuga ja seavad eesmärgiks uuenduse levikutee välja selgitamise, saab rääkida ka üldistest, kõigi uurimuste jaoks kehtivatest nõuetest. Sotsioloog Elihu Katz on need kokku võtnud järgmiselt: 1) uurimus peab käsitlema objekti, idee või praktika levikut; 2) tehes seda ajaväliselt; 3) pöörama tähelepanu uuenduse retseptsioonile süsteemi ja kogukonna (üksikisikud, isikute rühmad jne.) poolt; 4) analüüsima selle levikut lähtudes teadusliku suhtluse kanalitest; 5) uurima ühiskondlike struktuuride (võrgustik, sootsium, klass) mõju uuenduse levikule, 6) seostama selle ühiskondlike väärtusete või kultuuriga.⁵

Minu töös käsitletakse transmissiooniprotsessi, teadmiste ja ideede levikut ning teket lähedases geopoliitlises ruumis. Kasutades ajalooteaduse meetodeid ja tuginedes üldisematele uurimustele ideede ja teadmiste levikust, on püütud välja selgitada Eesti ja Läti teadlaste kontaktide vormid, konstrueerimaks neid ühendavaid teadlaskogukondi ning sotsiaalseid võrgustikke.

Nii Läti kui Eesti teadlaskogu omistasid erilise tähtsuse regionaalse tasandi koostöövõrgustike arendamisele. Nende alusena nähti vastastikust informatsioonivahetust: konverentside jt. ühisürituste korraldamist, tehti katseid ühiste teadusajakirjade loomiseks jne. Kui kaks rahvuslikku ülikooli olid sündimas, konsulteeriti põhikirjade ja eelarve osas.

Tähtis ülesanne oli edastada rakendusliku iseloomuga teavet. Konkreetseid ideed, avastused, tehnilised täiustused jms. tuli eesmärgistada, valida sobiv töö- või uurimismetoodika, kohandada teadmised eesmärgile. Erilise kontaktvaldkonna moodustasid rahvusteadused, kus kokkupuutepind oli suhteliselt laialdane, kuid lähenemisnurk sai olla ka erinev. Pari-

Teaduslugu ja nüüdisaeg. Esimese vabariikliku teaduslookonverentsi materjale. Tallinn, 1979, lk. 230-231.

³ Rodgers, Everett M. *Diffusion of innovations.* New York, 1995, pp. 5-30.

⁴ Rodgers, Everett M., Valente, Thomas W. The origins and development of the diffusion of innovations paradigm as an example of scientific growth. – *Science communication.* 1995, vol. 16, no. 3, pp. 249-252.

⁵ Katz, Elihu. Theorizing diffusion: Tarde and Sorokin revisited. – *The Annals of the American Academy of Political and Social Sciences.* 1999, vol. 566, iss., p. 147.

maks näiteks oli ajalookirjutus, sõltuvalt rahvuslikust ideoloogiast võidi mitmeidki olulisi sündmusi erinevalt mõista ja tõlgendada. Korduvalt on kahetsusega rõhutatud, et üksikasjades ei suudetud naabrite juures ilmunud uurimusi jälgida, sest kirjutatu ilmus reeglina rahvuskeeltes. Riikide sünni järel hakkasid Eesti ja Läti ette valmistama mahukaid kokkuvõtvaid projekte, mis leidsid suhteliselt lühikese aja jooksul realiseerimist (entsüklopeediad, uued ajalookäsitlused, geograafilis-poliitilised ülevaated, maakondlikud koguteosed jne.). Neid ei suudetud selle lühikese aja jooksul mitte alati lõpetada.

Komandeeringud, tutvumisreise naaberriikidesse saab käsitleda ka kui riike koostöövõrguslikuks siduvaid kanaleid. Sõitude kestel õpiti tundma näiteks teistsugust töökorraldust, erinevaid tehnoloogilisi protsesse ja võtteid. Parimad lahendused võeti kasutusele. Omavahelistes vestlustes jõuti teinekord arusaamisele, et keeruliste küsimuste lahendamiseks tuleb kokku kutsuda suurem hulk teadlasi mõlemast riigist (seaduste ühtlustamine Balti riikides, farmakopöade koostamine, põllumajanduse ja metsanduse arendamisega seonduv jne.).

Kasutatud allikad tunnistavad, et sõltuvalt haridusest, varasematest teadmistest, kogemustest, teaduslikest ja poliitilistest seisukohtadest tuli Eesti ja Läti teadlaste vahel ette diskussioone, mille käigus polnudki võimalik ühtsete järeldusteni jõuda, kuna omavahel ei suudetud üksmeelele jõuda objekti selge defineerimise osas. Samasuguseid probleeme tekitas teinekord ka erineva terminoloogia kasutamine.

Ehkki olude sunnil jäid Bulduri konverentsi otsused (1920), mis nägid ette ulatusliku teaduse ja kõrghariduse alase koostöö edendamist Balti riikide vahel ellu viimata, õnnestus Eesti ja Läti vahel arendada ulatuslikku regionaalset kultuurikoostööd, sh kontakte kõrghariduse vallas. Eesti ja Läti teadlaskogukondade kontaktide „ühiskondlikuks mõjutajaks” võib pidada Baltimaade suhteliselt sarnast rahvuslikku identiteeti ja kultuuri. Omavahelist kokkuhoidmist ja kontaktide arengut soodustas ka väikeriikide seisund ning sarnased poliitilised pürgimused. Ühesugune oli ka mõlema riigi kultuuripoliitika eesmärk – tervikliku rahvuskultuuri loomine.

Eestis ja Lätis oli mõlemis rahvuslik intelligents tekkinud enne omariiklust, võttes omaks idee eurooplaseks saamisest, ja sellega kindlaks määranud pikemaajalise kultuuriorientat-

siooni. Alul pelgalt vaimuinimeste omavahelise kokkuleppena näiv ettevõtmine omandas suurema tähtsuse alles peale iseseisvuse väljakuulutamist. Mitmed eesti rahvusliku liikumise tegelased (Villem Reiman, Jakob Hurt, Jaan Tõnisson) juhtisid tähelepanu Eesti ja Läti geograafilisele asendile, s. t. nende asukohale kahe maailmasüsteemi – Ida ja Lääne vahel.⁶ Iseseisvumine võimaldas noortel riikidel selgelt deklareerida endi läänelikku kultuuriorientatsiooni.

Kui eesti vaimuinimesed olid omariikluse eelsel perioodil tegutsenud *universaalsete haritlaste-rahvajuhtidena* ja pidasid end rahva vaimseks eliidiks⁷, siis uutes oludes vajati haritlasi eelkõige täitmaks mitmesuguseid omariikluse jaoks olulisi funktsioone. Vaatamata sellele, et pärast omariikluse väljakuulutamist saabus koju tagasi hulganisti väljastpool oma etnilist territooriumi elavaid eesti ja läti haritlasi, ei piisanud neist kõigi ülesannete lahendamiseks ning Eesti ja Läti riigi, eriti ülikoolide teenistusse kutsuti ka palju välismaalasi. Tippspetsialistide vähesus sundis nende ettevalmistamisega või ka *sisseostmisega* mõlemil pool tõsiselt tegelema, kusjuures spetsialistidele esitavad nõuded ja vastutuse koorem oli varasemaga kasvanud. Haritud ametnike osa riigis tähtsustus.

Rahvuslikkuse ideest oli mõjutatud ka kõrgharidus. 1919. aastal avati suuresti seniste Balti kubermangude ühiste õppeasutuste, Tartu Ülikooli ja Riia Polütehnikumi baasil Eesti ja Läti rahvuslikud ülikoolid. Nende loomine tähendas ka rahvuslikest põhimõtetest kinnihoidmist, eelkõige puudutas see õppejõudude valikut ja õppekeelt, sest oma rahva hulgast sobivate isikute leidmine kujunes keerukaks, kuna sageli puudus neil nõutav kvalifikatsioon. Eestlased moodustasid 1920. aasta algul alla poole TÜ õppejõududest, kuid nende arv hakkas kiiresti kasvama.⁸ Eestiga sarnane olukord valitses ka Lätis.⁹

Omariiklusaegsete Eesti ja Läti kultuurikontaktide tundmaõppimisel ei saa mainimata jätta ka laiemat tausta, eelkõige soodsat õhkkonda Euroopas 1920.-1930. aastatel nende arenguks. I maailmasõja aastail peamiselt angloameerika riigimeeste ja poliitikateadlaste propageeritud maailmakorralduse kava (New World Order) nägi rahu ja julgeoleku kind-

⁶ Karjahärm, Toomas. Eesti rahvusluse ideed. – *Akadeemia*. 1995, nr. 10, lk. 2067-2071.

⁷ Karjahärm, Toomas, Sirk, Väino. *Vaim ja võim. Eesti haritlaskond 1917-1940*. Tallinn, 2001, lk. 240-241.

⁸ Roots, Elmar, Perandi, Adolf. Õppejõudude ettevalmistuse küsimus Tartu Ülikoolis Eesti iseseisvuse kestel. – *Varamu*, 1939, lk. 188.

⁹ Stradiņš, J., Cēbere, Dz. Establishment of an intellectual Entente in the Baltic States. – *The Baltic States*

lustamiseks maailmas ette Rahvasteliidu loomist ja ulatuslikku kultuurikoostöö edendamist. Pariisis asunud Rahvusvahelise Vaimse Koostöö Instituudi kaudu koordineeris Rahvasteliit erinevate riikide rahvuslike vaimse koostöö komisjonide tegevust. Rahvasteliit astus ka samme, kaotamaks I maailmasõja järel Euroopa riikide vahel tekkinud lõhet, osaledes näiteks 1930. aastate algul ulatuslikuma Pan-Euroopa föderatsiooni kavandamises. See liikumine leidis toetust ka Eesti haritlaskonnas (J. Tõnisson, Ants Piip jt.).¹⁰

Balti riikide sulandumine maailma poliitilisse ja majandusellu tingis ka huvi suurenemise nende vastu. Ilmuma hakkas sellekohast kirjandust, nii oma kui välismaiste autorite suldest. Uued riigid sattusid teatmeteostesse (entsüklopeediad, mainekad biograafilised leksikonid *Who's who* tüüpi väljaanded, *Minerva* jt.) 1927. aastal avaldas politoloog Malbone W. Graham põhjaliku käsitluse I maailmasõja järel tekkinud uutest Euroopa riikidest. Tema arvates olid need riigid ühtlasi ka piiriks Lääne tsivilisatsiooni ja Venemaa vahel ning poliitilise tasakaalu hoidjateks Läänemere piirkonnas¹¹. See seisukoht kujunes üldlevinuks anglo-ameerika politoloogide käsitlustes ja need riigid nõustusid ka ise sellesse rolli paigutamise.¹² Eesti toleaege tuntuma rahvusvaheliste suhete asjatundja A. Piibu nägemuses moodustasid Baltimaad *erilise huvirühmitise, regionaalse terviku, mille poliitika ülesandeks on alal hoida rahu selles maailmaosas ning arendada majanduslikku ja kultuurilist koostööd niihästi omavahel kui ka oma suurte naabritega nii Idas kui Läänes*.¹³

Peale I maailmasõda tekkinud uute riikide geopoliitilise asendi määramine oli oluline mitmetele eluvaldkondadele. Vastuse leidmine küsimusele – kas uusi riike pidada Ida-Euroopaks või jätkuvalt slaavi maailma kuuluvaiks (*Monde Slave ou Europe orientale? [Slavic world or Eastern Europe]*) omandas suure tähtsuse ka ajaloolaste jaoks (perioodiseerimise, sündmuste tõlgendamise ja terminoloogiaga seotud küsimused).¹⁴

at *Historical Crossroads*. Riga, 2001, p. 293.

¹⁰ Karjahärm, Sirk, lk. 340-343.

¹¹ Graham, M. W. Jr. *New governments of Eastern Europe*. New York, 1927, pp. 541-555.

¹² 20. *Gadsimta Latvijas vēsture. II, Neatkarīgā valsts, 1918-1940*. Rīga, 2003, 555.-563. lpp.

¹³ Piip, Ants. *Nüüdne maailmapoliitika ja Eesti. Sissejuhatus poliitikasse II*. Tartu, 1932 (Elav Teadus, nr. 11), lk. 112.

¹⁴ Troebst, Stefan. Introduction: what's is a historical region? A Teutonic perspective. – *European Review of History*. 2003, vol. 10, no. 2, pp. 173-174.

Balti riikide erinevust Venemaast ja kuuluvust Läände rõhutas geograafide poolt Fennoskandia idee põhjal väljatöötatud Baltoskandia teooria. Rootslase Sten de Geeri poolt leidis rõhutamist Baltimaade geograafiline lähedus Skandinaaviamaadega¹⁵, leedulane Kazys Pakštas pidas tähtsaks piirkonna¹⁶ riikide kultuurilist ühtsust. Pakštas defineeris Baltoskandiat kui *ühiste kultuuriliste huvide ja vastastikust poolehoidu omav väiksemate rahvastega asustatud piirkonda, kus keelte ja kultuuride erinevus ei pärsi vastastikust austust, koostööd ja rahu*. Sellest seisukohast oli tegemist omapärase piirkonnaga kogu planeedi ulatuses.¹⁷

Geopoliitilise teema võtab tabavalt kokku soome ajaloolase Kyösti Julku tähelepanek, et erinevalt Euroopa geograafiliste piiride määramine on tunduvalt lihtsam ajaloolisest liigitusest, sest *ajaloolise Euroopa piirid kulgevad inimeste teadvuse kaudu*¹⁸.

Käesolev magistritöö käsitleb Eesti ja Läti sidemeid varem pea täielikult uurimata aladel, seades tähelepanu keskmesse kahe riigi haritlaste koostöö, mis tihti väljus akadeemilise suhtluse raamest (erialaspetsialistide ühistöö, rahvusteadused). Niisugune lähtenurk seletub ülikoolide rolliga nii Eestis kui Lätis, kus nad suunasid erinevaid riiklikke ja elutähtsaid valdkondi (teadus, haritlaste koolitamine, arstiabi ja tervishoid, apteegindus, veterinaaria, põllumajandus, metsandus, majandusteadus, seadusandlus ja kohtukorraldus, loodusuuringud jm.).

Töös lähenetakse sellele teemale komplekselt, haarates peaaegu kõiki vaimse tegevuse alasid (mõned loomingulised alad – kirjandus, kunst, teater ja muusika välja arvatud). Uurimuses ei puuduta mitte ainult ülikooli ajalugu, sest tema õppejõud juhtisid tihti spetsialistide tegevust kogu riigis ning etendasid tema arengus ja kultuurielus olulist osa. Teinekord pole võimalik kahe riigi ühistegevust lahutada Läänemeremaade (eriti Balti

¹⁵ Kurs, Ott. *Maailm, Euroopa ja Eesti : poliitilisest geograafiast = The world, Europe and Estonia : on political geography*. Tartu, 1999 (Publicationes Instituti Geographici Universitatis Tartuensis, 86), lk. 27-28; Pakštas, Kazys. *The Baltoscandian confederation*. Vilnius, 2005.

¹⁶ Pakštase järgi kuulusid Baltoskandiasse Skandinaaviamaad (Norra, Rootsi, Taani) ja soome-ugri (Eesti ja Soome) ning balti (Läti ja Leedu) riigid (Pakštas, 2005, pp. 42-48).

¹⁷ Pakštas, K. M. Baltoscandia as a geographical unit. – *Quatrième conférence régionale des commissions nationales de coopération intellectuelle des pays Baltiques et Nordiques = Ceturtā Baltijas und Skandināvijas zemu nacionālo intelektuālās kopdarbības komisiju konference*. Riga, 1940, p. 99; Kant, E. Eesti geograafilisest kuuluvusest. – *Edgar Kant. Linnad ja maastikud*. Koost. O. Kurs. Tartu, 1999, lk. 292-293.

riikide ja Soome) kultuurilisest ja erialasest koostööst, mistõttu töö on kohati ka geograafiliselt laiem ulatus. Koostöö edendamise seisukohast oli tähtis, et piirkonna riike liitsid ühine minevik ja sarnased probleemid, ühesuunaline kultuuripoliitiline orientatsioon (Eesti seisukohast eriti Läti ja Soomega).

Magistritöös püütakse välja selgitada Tartu ja Läti ülikoolide vaheliste sidemete iseloomulikud arenguhood ja -etapid. Esile on üritatud tuua keskeid, Eesti ja Läti poolele huvipakkuvaid teemasid, valgustatud olulisemaid koostööorganisatsioonide ja aktiivsemate isikute tegevust, valgustada mittemõistmist ja isegi lahkkelisid tekitanud probleeme ning koostööd takistanud tegureid.

Eesmärgiks oli ka iseloomustada haritlaste koostöö erinevaid vorme ja selgitada sellesuunalisi arenguid. Tsaariaegsetele, reeglina biograafilise iseloomuga sidemetele, lisandus sarnasest geopoliitilisest asendist ning majanduslikest ja poliitilistest oludest lähtuvalt vajadus arendada ulatuslikumat kultuurilist ja erialast koostööd.

Magistritöös on esile tõstetud ülikoolidega seotud, kuid otseselt teaduskontaktide raamest väljuv aines, eelkõige eestlaste ja lätlaste rahvuslike tunnetega seonduvad teemad. Seda on püütud käsitleda laiemas kultuurisuhtluse kontekstist lähtudes (sõprusühingud, vaimse koostöö komisjonid).

Teadusvaldkondadest keskendutakse töös kontaktidele humanitaarteaduste valdkonnas. Sel alal oli kahe riigi vahel ehk enam kokkupuutepunkte ja ühiseid, rahvuskultuuri arengu seisukohalt olulisi teemasid, mis äratasid laialdast huvi mõlema riigi avalikkuses.

Töös on kasutatud põhiliseks meetodiks on võrdlev-ajalooline meetod. Seda meetodit on tarvitatud mitmesuguste üldistuste tegemisel (põhisuunad erinevate erialade esindajate koostöös, selle arenemise tingimused mõlemas riigis jne.). Uurimaks Tartu ülikooli osa kahe riigi vahelises kultuurisuhtluses on kasutatud erinevaid allikaid, nagu ülikoolide administratiivsed dokumendid, ajakirjanduses ilmunud teave jt. abil isikute ja organisatsioonide tegevuse ülevaated, mis nõudis allikakriitilist lähenemist.

¹⁸ Julku, Kyösti. Euroopa probleem. – *Looming*. 1993, nr. 9, lk. 1264.

Tulevikus oleks vajalik selle teema laiendamiseks oluliselt kaasata väljaspool Eestit asuvaid allikaid, eriti materjale Läti ja Soome, kuid ka teiste riikide arhiividest. Mõnedki eesti diplomaatide arhiivid (näit. Julius Seljamaa, Eduard Virgo) Eesti Riigiarhiivis jäid läbi töötamata. Liig ulatuslik materjal peitub ka haridusministeeriumi ja välisministeeriumi fondides, et õigeid toimikuid oleks vajalikul määral üles leitud ja kasutatud. Eesti Riigiarhiivis mahtus teemakohane materjal tihti jooksva kirjavahetuse hulka. Tundub, et magistritöö teema osas ei lisanud nad Eesti Ajalooarhiivi materjalidele midagi olulist. Kindlasti oleks läti keele parem tundmine aidanud uurimistööd tõhustada. Mitmete teemade puhul moodustavad Tartu Ülikooli ja Läti sidemed osa laiemast Baltimaade või Läänemere-äärsete riikide ühistest ettevõtmistest või ulatuslikumast rahvusvahelisest koostööst. Nendel kordadel on väljaspool Eestit ja Lätit aset leidnud diskussioonid käsitlemata jäänud. Kindlasti tuleks uurimistööd edasi arendada 1920.-1930. aastate Balti koostöö terviklikuma pildi moodustamise suunas.

Historiograafia ja allikad

Ebaõnnestunud Balti riikide liidu loomise katsed 1920. aastatel ja Balti Entente suutatus vastu seista Nõukogude Liidu agressiivsele poliitikale 1930. aastate lõpul on uurijaid viinud arvamusele, et Baltimaade poliitilisele, majanduslikule ja sõjalisele koostööle antav hinnang laieneb valdavalt ka kultuurilisele koostööle. Seda seisukohta esindab Toomas Karjahärm väites: *Balti identiteet kujunes saatuseühitsuse tunnetamisele. Tegudeühitsuseni ei jõutud. Ametlikult võeti suhtlemist ja koostööd lõunanaabritega kui paratamatust, isegi kui kohustust.*¹⁹ Teisalt, tagasivaates ja hilisemate aegadea võrreldes on mõnede eesti autorite poolt väljendatud ka teistsuguseid arvamusi: 1920.-1930. aastaid on nimetatud ka Tartu Ülikooli ja Läti sidemete kuldajaks.²⁰ Läänemere piirkonnas tollal valitsenud soodsat õhkkonda kultuurikoostöö arendamiseks on rõhutanud ka teised autorid.²¹

Läti teaduslõulased Jānis Stradiņš ja Dzintra Cēbere hindavad Baltimaade toleaeget kultuurikoostööd positiivselt, nende väitel leidis arusaam, et Balti riigid peavad kokku hoidma oma huvide kaitsel rohkem pooldajaid haritlaste kui poliitikute seas. Põhjusena tuuakse esile asjaolu, et kolme maa haritlased olid õppinud omariikluse kehtestamiseni piirkonna ühistes õppeasutustes Tartus ja Riias ning nende seas levis veendumus, et kolm maad jagavad ühist saatust.²² Tsiteeritud J. Stradiņši ja Dz. Cēbere uurimuse tähelepanu keskmes on vaimse koostöö konverentsid, kui Balti riikide ja Soome ühine ettevõtmine, millega 1938. aastal liitusid ka Põhjamaad, hoogustamaks kultuurikoostööd Läänemere piirkonnas. Need üritused kujunesid kandvamaks kui muudes maailma regioonides, ehkki ühendus oli globaalne. Vaimse koostöö liikumisest osavõtjate poolt on avaldatud

¹⁹ Karjahärm, T. *Unistus Euroopast*. Tallinn, 2003, lk. 73. Hinnangut andes viidatakse artiklile: Saks, I., Rundāns, K. Lätlased. – *Eesti rahvaste raamat. Rahvusvähemused, -rühmad ja -killud*. Tallinn, 1999, lk. 297-298.

²⁰ Vaba, L. Tartu Ülikooli ja Läti sidemete kuldajast ehk läti keelt pole tänapäeval võimalik õppida mitte üheski Eesti ülikoolis. – *Keel ja Kirjandus*. 2005, nr. 1, lk. 71-74.

²¹ Näiteks Raimo Pullat on tollaseid Eesti-Poola kultuurisuhteid, mis olid tunduvalt tagasihoidlikumad kui Eesti ja Läti vahel, iseloomustanud kui ulatuslikku kultuurikoostööd (Pullat, R. *Versailles'st Westerplatteni*. Tallinn, 2001, lk. 239).

²² Stradiņš, J., Cēbere, Dz. Establishment of an intellectual Entente in the Baltic States. – *The Baltic States at Historical Crossroads*. Riga, 2001, pp. 293.

ülevaateid sellest koostöö vormist ja tema raames toimunud ettevõtmistest, trükivalgust nägid ka konverentside materjalid.²³

Kultuurisuhetes Lätiga etendas olulist osa sõprusühingute tegevus. Tähtis osa koostöö edendamisel ja kultuuride tutvustamisel oli kahes keeles ilmuval kuukirjal *Latvijas-Igaunijas biedrības mēnešraksts = Läti-Eesti Ühingu Kuukiri* (ilmus 1933-1939), millest kasvas välja *Revue Baltique* (1940). Riias ilmunud ajakiri avaldas naabermaid tutvustavad materjale, Eesti-Läti-Leedu koostöökongressidel peetud ettekannete tekste ning teisigi sarnase suunitlusega materjale, kujunedes sel moel Balti *vaimse Entente'i* häälekandjaks.

Ajaloo arengu üldküsimumste ja mitmete kultuurikoostööga seonduvate teemade puhul on toetunud mitmesugustele Balti riikide suhteid käsitlevatele uurimustele. Baltimaade ajaloo laiemalt levinud käsitlustest on uurijate poolt kolmeks olulisemaks peetud järgmisi: Briti Kuningliku Rahvusvaheliste Suhete Instituudi väljaantud *The Baltic States* (London, 1938; korduustrükk 1970), Piotr Łossowski *Kraje bałtyckie na drodze od demokracji parlamentarnej do dyktatury* (Wrocław, 1972) ja Georg Rauchi *Balti riikide ajalugu (Geschichte der baltischen Staaten)*, Stuttgart, 1970, eesti keeles 1995).²⁴ Kasutatud on ka angloameerika uurijate M. W. Grahami ja John Hideni, eesti autorite K. R. Pusta, A. Piibu, Evald Uustalu, Toivo U. Rauni, Heino Arumäe, Eero Medijaineni, Hain Tankleri, R. Pullati, Magnus Ilmjärve ja Vahur Made, lätlaste Edgars Andersons'i, Inesis Feldmanis'e ja Aivars Stranga, leedu autorite Bronis J. Kaslas'e (Bronius Kazlauskas'e) ja Česlovas Laurinavičius'e, vene ajaloolaste Oleg Ken'i ja Aleksandr Rupassovi, soome uurijate Kalervo Hovi, Timo Rui ja Markko Lehti trükis ilmunud uurimusi.

²³ Piip, A. Rahvusvaheline vaimne koostöö. – *Üliõpilasleht*. 1937, nr. 10/11, lk. 252-253; Tarvel, P. Vaimse koostöö ülesandeid nüüdisajal. – *Looming*. 1938, nr. 5, lk. 561; Tarvel, P. Balti riikide kultuurilise välisorientatsiooni probleeme = Baltijas valstu kultūrālās ārorientācijas problēmas. – *Latvijas-Igaunijas biedrības mēnešraksts = Läti-Eesti Ühingu Kuukiri*. 1936, nr. 3/4, lpp. 8-18; *Teise Balti riikide vaimse koostöö kongressi toimetis = Actes du deuxième congrés interbaltique de coopération intellectuelle, tenu à Tartu les 29 et 30 novembre 1936*. Tartu, 1937 (Eesti Vabariigi Tartu ülikooli toimetused = Acta et Commentationes Universitatis Tartuensis (Dorpatensis). C 22); *Troisieme congrés régional des commissions nationales de coopération intellectuelle des pays baltiques et nordiques : comptes rendus des séances*. Helsinki, 1938; *Quatrieme conférence régionale des commissions nationales de coopération intellectuelle des pays Baltiques et Nordiques = Ceturtā Baltijas und Skandinavijas zemu nacionālo intellektuālās kopdarbības komisiju konference*. Rīga, 1940.

²⁴ Senn, A. E. [Rets.:] Georg von Rauch. The Baltic States. The Years of Independence: Estonia, Latvia, Lithuania, 1917-1940 by George von Rauch. – *American historical review*. 1975, vol. 80, no 5, p. 1365.

Tartu ülikooli ja Läti sidemed pole süvitsi käsitlemist leidnud üheski Tartu ja Läti ülikoolide ajaloos üldkäsitlustes. Mõnedes Eesti autorite ülevaadetes Tartu ülikoolist on rõhutatud vastastikkusi külaskäike (ekskursioone), läti üliõpilaskorporatsiooni *Mētraine* (nimi tuleneb Emajõe ajaloolisest lätikeelsest nimetusest Mehtra uppe e. Mētra) tegevust, üliõpilasorganisatsioonide sidemeid ja kontakte SELL liikumise raames,²⁵ Eestis ilmuva sarja *Tartu Ülikooli ajaloo küsimusi* köited (alates 1975. aastast 34 annet) sisaldavad magistritöö teemaga külgnevaid töid, nagu ka alates 1958. aastast toimuvate Balti teadusloos konverentside ettekannete teesid (materjalid).

Läti uurijate Gustavs Šaurums'i ja Arnis Vīksna kirjutatud ülevaadet Tartu Ülikooli ajaloost toovad esile Tartu Ülikooli osa läti haritlaskonna kujundamisel,²⁶ sama teemat on käsitlenud ka Ilgars Grosvalds ja mõned teised Läti teadlased. J. Stradiņš'i uurimused (osaliselt koos Dz. Cēbere'ga) haaravad erinevaid Tartu ülikooli ja Läti kokkupuutepunkte, valgustades konkreetseid saavutusi, mida omaaegsed Tartu teadlased on Lätis korda saatnud (eriti loodusteaduste osas)²⁷. Eesti poolt on kahe maa teadussidemete tegelnud Helle Martinson ja Karl Martinson.²⁸ Põhjalikumalt on Eesti-Läti teadussidemete kohta kirjutatud uurimused kokku võetud H. Tankleri ja A. Rämmeri raamatus Tartu Ülikooli sidemetest Lätiga.²⁹

²⁵ *Eesti Vabariigi Tartu Ülikool, 1919-1929*. Tartu, 1929. Tartu, 1929 (Eesti Vabariigi Tartu Ülikooli toimetused = Acta et commentationes Universitatis Tartuensis (Dorpatensis). C, Annales, 10), lk. 106, 314, 404-407; *Universitas Tartuensis : Eesti Vabariigi Tartu Ülikool ja üliõpilaskond sõnas ja pildis*. Koost. B. Kangro. Lund, 1970, lk. 156, 165-168; *Tartu Ülikooli ajalugu. III, 1918-1982*. Koost. K. Siilivask ja H. Palamets. Tallinn, 1982, lk. 31, 83-86; Lenk, V. *Üliõpilassport Eestis : kujunemise lugu*. Tartu, 1998.

²⁶ Šaurums, G. *Tērbatas universitāte : 1632-1932*. Rīga, 1932; Vīksna, A. *Tērbatas Universitāte*. Rīga, 1986; Vīksna, A. *Terbatas Universitāte un mēs*. – *Karogs*. 1982, 11. nr., 146.-158. lpp.

²⁷ Stradiņš, J. *Tartu University in the history of culture and science of Latvia : aula-lecture 25th November, 1997*. Tartu, 1998; Stradiņš, J. *Latvijas Zinātņu akadēmijai 50 gadi. 1.d. Latvijas Zinātņu akadēmija: izcelsme, vēsture, pārvērtības*. Rīga, 1998; Stradiņš, J., Cēbere, Dz. *Establishment of an Intellectual Entente in the Baltic States*, pp. 291-314; Stradiņš, J. *Tartu ülikool Läti teadusloos*. – *Ajalooline Ajakiri*. 2002, 1/2 (116/117), lk. 219-230.

²⁸ Мартинсон, К., Мартинсон, Х. *Научные связи между Рижским политехническим институтом и Эстонией*. – *Из истории естествознания и техники Прибалтики (Acta historiae scientiarum Baltica)*. Т. 8. Rīga, 1991, с. 104-116; Мартинсон, К., Мартинсон, Х. *Рижский политехнический институт и Эстония (1862-1917)*. – *Из истории естествознания и техники Прибалтики (Acta historiae scientiarum Baltica)*. Т. 6. Rīga, 1980, с. 30-44.

²⁹ Tankler, H., Rämmer, A. *Tartu University and Latvia*, pp. 18-21.

Erialasidemete kohta puuduvad uurimused pea täielikult, kui eelmainitud raamatu vastavad lõigud välja arvata.³⁰ Ainsana on seni trükis ilmunud Enn Ernitsa lühike ülevaade kahe riigi loomaarstide sidemetest.³¹

Nii Eesti kui Läti uurijate poolt on käibesse toodud hulk seni kasutamata arhiivimaterjale. Eesti ajaloolastele on olnud võimalik oma uurimustes allikatena kasutada läti ajaloolaste Läti arhiivimaterjalidel baseeruvaid uurimusi. Vastukaaluna nõukogude perioodil kirjutatud käsitlustele, kus keskendutakse üksikute nimekate isikute tegevuse ja teenete uurimisele, on nüüdseks tähelepanu keskendunud üldisematele teemadele (ülikoolide osa teadussuhtluses, nende roll riigi teadustegevust koordineerivate asutustena, kontaktide tähtsus mitmesuguste praktilist laadi riiklike ülesannete lahendamisel, kokkupuuted eestlaste ja lätlaste vahel rahvusvahelise koostöö raames jne.).

Magistritöö teema jaoks olid olulisteks allikateks on mitmesugused erialajakirjad,³² kus ilmus materjale erinevate erialade arengust naabermaades, kirjutisi sõitudest naabrite juurde, ülevaateid ühisüritustest jne. Informatsiooni Tartu ülikooli sidemete kohta Lätiga leiab ka mitmesugustest üldkultuurilise sisuga või Läänemere äärsete riikide koostööd edendavatest ajakirjadest,³³ teistest seeriaväljaannetest³⁴ ja aastaraamatutest.³⁵ Mitmete 1920.-1930. aastatel peetud olulisemate Balti ühisürituste materjalid on ilmunud trükis.³⁶ Infot ühisüritustest ja visiitidest võib leida ka päevalehtedest (*Postimees, Päevaleht, Uus Eesti* ja enamusest Lätis ilmunud ajalehtedest, nende hulgas *Brīvā Zeme, Jaunākās Ziņas, Valdības Vēstnesis, Сегодня* jt.). Kirjanduse leidmisel on abiks olnud mitmesuguseid

³⁰ Tankler, H., Rämmer, A. *Tartu University and Latvia*, pp. 105-220.

³¹ Ernits, E. *Latvian-Estonian veterinary contacts between two World Wars. – Latvijas Universitātes Raksti*, 661. sēj. Rīga, 2004, [142.]-146. lpp.

³² Näiteks *Ajalooline Ajakiri, Agronoomia, Eesti Arst, Eesti Keel, Eesti Kirjandus, Eesti Loomaarstlik Ringvaade, Eesti Mets, Eesti Rohuteadlane, Pharmacia, Õigus* ja *Usuteaduslik Ajakiri*.

³³ *Latvijas-Igaunijas biedrības mēnešraksts = Läti-Eesti Ühingu Kuukiri, Revue Baltique, Baltic countries : a survey of the peoples and states on the Baltic with special regard to their history, geography and economics, Akadeemia, Looming, Olion, Varamu* jt.

³⁴ *Из истории стезвознания и техники Прибалтики*. Рига, 1957-1991, *Acta medico-historica Rigensia = Из истории медицины*. Riga, 1957- ; vol. 1- 25; *Tartu Ülikooli juures oleva Loodusuurijate Seltsi Aruanded*.

³⁵ *Akadeemilise Emakeele Seltsi Aastaraamat, Õpetatud Eesti Seltsi Aastaraamat, Eesti Rahvamuuseumi Aastaraamat*.

³⁶ Trükis on ilmunud arheoloogide, hüdroloogide, agronoomide (põllumajandusteadlaste), juristide ja metsateadlaste konverentside ja kongresside materjalid.

bibliograafiaväljaanded ja - kartoteegid,³⁷ ja isikubibliograafiaid (H. Moora, Leo Rinne, Elmar E. Leppik, Aleksander Paldrok, Kaarel Kirde, Paul Kogerman, J. Stradiņš, A. Vīksna).

Arhiivimaterjalidest on tuginetud eelkõige Eesti Ajalooarhiivis säilitatavatele. Tartu Ülikooli fondis (f. 2100) sisalduvatest arhivaalidest on enim kasutamist leidnud õppejõudude isiklikes toimikutes sisalduvad materjalid (nimistud 2, 2a ja 2b). Peale teenistuskirjade sisseseadmist 1927. aastal on isiklikes toimikutes esitatud info ühtses süsteemis, näiteks enamiku ülikooli finantseeritud välissõitude puhul on säilinud neid käsitlevad aruanded. Täiendavaid andmeid isiklikes toimikutes leiduvatele materjalidele võib leida ka ülikooli aruannetest ja nendega ühenduses olevatest materjalidest (f. 2100, nimistud 4 ja 5) ning teaduskondade materjalidest. Üliõpilassidemete kohta leidub rohkesti materjali Tartu ülikooli üliõpilaskonna esinduse (f. 1776), Soome-Eesti-Läti-Leedu üliõpilaskondade keskbüroo (SELL) (f. 2464), aga ka erinevate Tartu Ülikooli korporatsioonide fondides. Töös on kasutanud ka Eesti Riigiarhiivi materjale Tallinnas, eriti Haridusministeeriumi (nr. 1108) ja Väliministeeriumi (nr. 957) fondi sealhulgas saatkondadega seonduvat osa, kuid olulist lisa Eesti Ajalooarhiivist leitud materjalile sealt leida ei õnnestunud. Tegemist on ka väga ulatuslike fondidega, kust vajaliku leidmine pole lihtne. Rahvusteadusi puudutavate kontaktide, eriti soome-ugri keeli ja liivlasi puudutavas osas on kasutatud ka Eesti kirjandusmuuseumi, Eesti Kultuuriloolise Arhiivi ja Eesti Rahvaluule Arhiivi ning Eesti Rahva Muuseumi materjale. Olulist infot sisaldavad ka mitmed Tartu Ülikooli raamatukogu käsikirjade ja haruldaste raamatute osakonnas hoitavad dokumendid, mis koonduvad järgmistesse fondidesse: Tartu Ülikool (f. 55), Eesti Rahvuslik Vaimse Koostöö Komisjon aastaist 1923-1939 (f. 46) ja erinevatesse isikufondidesse: Herbert Normann (f. 78), Julius Mägiste (f. 52), Gerhard Rägo (f. 86), Siegfried Aaslava (f. 97), Villem Ernits (f. 83), Helmut Kadari (f. 148), Ludvig Puusepp (f. 39), jt.

³⁷ *Historical abstracts on disc, vol. 33-50, 51:1 (1982-2000)*. [Santa Barbara, CA], 2000; *Latvijas Zinātne un liter ātūra [1918-1936]*. Rīga, 1920-1942 (ilumata osa (1937-1939) Läti Rahvusraamatukogu *Letonica* osakonnas); Normann, H. *Eesti meditsiiniline bibliograafia ühes piirialadega [1918-1934]*. Tartu, 1932-1935 (avaldamata jäänud osa käsikiri Tartu Ülikooli raamatukogu, käsikirjade ja haruldaste raamatute osakond, fond 77, nim.1, s.-ü. 134-135); ilmunud on ka mitmeid (tavaliselt mitte kogu vaadeldavat perioodi haaravaid) erialabibliograafiaid metsanduse, põllumajanduse, keeleteaduse, õigusteaduse ja ajaloo alal. Eesti 1920.-1930. aastate ajakirjandust on analüütiliselt bibliografeeritud Eesti Kirjandusmuuseumis ja Tartu Ülikooli raamatukogus.

1. Eesti-Läti kultuurisidemeist 1920.-1930. aastatel

1. 1. Kontaktide üldisi arenguhooni, koostöö tagapõhjast. Kahe riigi tihedat koostööd seletub naabrusega, lähedase saatuse ja sarnaste ajalooliste tingimustega. Omaaegsed Eesti-, Liivimaa ja Kuramaa kubermangud moodustavad umbkaudu tänapäevase Eesti ja Läti riigi territooriumi, kus põhirahvuste kõrval domineeris aastasadu saksa rahvusest ülemkiht ja andis tooni luteri usk.

Lätis elas suhteliselt palju eestlasi, ka lätlaste osa Eestis oli suurem kui mitmete teiste rahvuste puhul.³⁸ 1934. a. rahvaloenduse andmetel elas Eestis 5435 lätlast, suurem osa neist Eesti lõunapiiri maakondades (4058). Eestis tegutses samal aastal kuus läti algkooli ja üks erakeskkool Valgas. Kokku õppis neis 211 õpilast ja töötas 13 õpetajat.³⁹ Eesti linnades näiteks elas 1921. a. 2,3 % lätlast, moodustades venelaste ja sakslaste järel kolmanda suurema rahvusgrupi.⁴⁰ Lätis töötas 1934. aastal 4 eestikeelset kooli, suurim neist oli 6-klassiline algkool Riias 25 õpilase ja nelja õpetajaga.⁴¹

Lätlased olid harjunud õppima Tartus, sest kuni iseseisva riigi loomiseni oma ülikool neil puudus. Teisest küljest, tähtsat osa on aegade jooksul Eesti jaoks etendanud Riia Polütehniline Instituut, polnud ju Eestis kuni 1919. aastani kõrgemat tehnikakooli ja seegi ei andnud algul rahvusvahelisel tasemel tunnustatud dokumente – koolil puudus sel ajal veel laiem tuntus. Riia Polütehnilises Instituudis, kus õppejõududeks olid tihti Tartu ülikooli kasvandikud, õppis tsaariajal palju eestlasi ja Eestist pärit isikuid,⁴² kellest paljud rakendasid hiljem oma jõu noore Eesti riigi heaks. Ka mitmed 1920.-1930. aastatel Tartu ülikoolis õpetanud isikud olid saanud hariduse Riia Polütehnilises Instituudis.

³⁸ Tiro, E. Lätimaa eestlasi ähvardab lätistumine. – *Välis-Eesti*. 1931, nr. 7. lk. 2-4; *Rahvastiku koostis ja korteriolud : 1. III 1934 rahvaloenduse andmed. Vihk II = Composition démographique de la population et logements : données du recensement de 1. III 1934. Vol. II*. Tallinn, 1935, lk. 48.

³⁹ V. P. Eestlaste olukorrast Lätis. – *Üliõpilasleht*. 1936, nr. 5, lk. 134.

⁴⁰ Rahvastik Eesti Vabariigi linnades ja tema liikumine 1921. a. teisel poolel. – *Eesti Statistika = Recueil mensuel du Bureau Central Statistique de l'Estonie*. 1922, nr. 1/2, lk. 45.

⁴¹ Eesti, Läti ja Leedu lähendamisühingute esindajate nõupidamine = Igaņu, latvju un lietuvju tuvināšanās biedrību pārstāvju apspriede. – *Latvijas-Igaunijas biedrības mēnešraksts*. 1935, 1. nr. 1935, 57. lpp.

⁴² Мартинсон, К., Мартинсон, Х. Научные связи между Рижским политехническим институтом и Эстонией, с. 104-105, 113-114, 116; Мартинсон, К., Мартинсон, Х. *Рижский политехнический*

Noored ja suhteliselt väikesed, suuruselt umbes samasugused riigid seisid silmitsi sarnaste probleemidega, mida oli tarvis omavahel arutada ja üheskoos kergem lahendada. Suurt tähtsust omasid omavahelised arupidamised riigisüsteemi ja seadusandluse arendamise seisukohast. Riigikorralduslike probleemide tundmaõppimisel ja lahendamisel kasutati võrdlevalt kõikide Balti riikide kogemusi. Kummalgi poolel puudusid algul suurte korralduslike oskustega mehed, kogemuste puudumist võimendas esialgu ka üldine puudus haritlastest. Kokkusaamistel arutati kõrgemate koolide struktuuri ja õppeplaanidega seotud probleeme, koolide tööd, kooliõpikute ühtlustamist ja naaberriikide teemade valgustamist neis, tudengite ja kooliõpilaste vahetust, standartite, normide ja tariifide ning vaatlusaparatuuri ühtlustamist, teravaid ja keerulisi piiriprobleeme, mitmesuguste riiklike kontrollorganite tegevuspõhimõtteid, muinsuskaitseküsimusi, loomakasvatuse ja taimekaitsega seonduvat, turismi arendamist jne. Mitmedki keerulised teemad kerkisid mõlema riigi ette üheaegselt, nagu majandusraskused, haritlaste üleproduktioon, arstiabi probleemid.⁴³ Mõnedki ülesanded nõudsid tihedat koostööd (farmakopöade koostamine, ravimite ja seerumite tootmine ning import jne.). Kui Läti ja Eesti rahvuslikud ülikoolid võitlesid asutamisjärgsete raskustega, pidasid kahe kõrgkooli rektorid vajalikuks nõu pidada põhikirja ja eelarve ning mitmete teiste tähtsate küsimuste osas.⁴⁴

Kui 19. sajandil ja 20. sajandi alguses märkab Läti ja Eesti teaduses peamiselt biograafilisi seoseid, siis käsitledaval perioodil annab rohkem tooni erialane, osalt riiklik koostöö. Balti riikide teaduslik ühistegevus haaras tihti ka Soomet, teinekord teisisi Läänemere äärsed maid, suurematest üritusest võtsid osa ka teiste Euroopa riikide delegaadid. Tiheda kultuurilise koostöö haardeulatus langes üldjoontes kokku territooriumiga, mis geograafide (rootslane S. de Geer, eestlane Edgar Kant, leedulane K.

институт и Эстония (1862-1917), с. 30-44.

⁴³ Aineistik leidis sagedast kajastamist ka *Eesti Arsti* veergudel: vt. näiteks: Välismailt. – *Eesti Arst.* 1928, nr. 7, lk. 263; Lepasson, G. Rahvusvahelise Arstide Kutseühingu täiskogu poolt Genfis 15. – 18. sept. vastuvõetud otsused suguhaiguste vastu võitlemise, koolitervishoiu ja arstide üleproduktiooni küsimusis. – *Eesti Arst.* 1933, nr. 2, lk. 90-91; Eesti Arstideseltside Liidu märgukirju. – *Eesti Arst.* 1934, nr. 5, lk. 347-348 jt. kirjutised.

⁴⁴ Eesti Ajalooarhiiv (edaspidi EAA), f 2100, n 4, s 420, 423.

Pakštas) poolt 1928. a. välja töötatud ja arendatud Euroopa geograafilis- kultuurilise liigenduse järgi kandis nimetust Baltoskandia.⁴⁵

Ühiseid üritusi, konverentse, nõupidamisi ja päevi korraldati Baltimaades mitmetel aladel, neid viidi läbi järgemööda erinevates riikides. Usuteadlased, juristid, agronoomid, taimegeograafid, farmatseudid, arstid (silmaarstid seejuures omaette) alustasid ühisüritustega juba 1920. aastatel, kokkutulekute ja nõupidamiste raames on kohtunud ka Baltimaade arheoloogid, ajaloolased, geodeedid, hüdrooloogid, metsamehed ja statistikud. Naaberriikide esindajaid võis kohata ka spetsialistide rahvuslikel kogunemistel. Omavahelistel kokkusaamistel rõhutati tihti ajaloolist kokkukuulumist ja silmitsiolekut sarnaste probleemidega, ei jäetud märkimata, et Vene impeeriumi tingimustes polnud Baltimaades võimalik üht või teist ala, eriti rahvusteadusi edendada, vastsetl kättevõidetud vabadus kutsus teinekord esile poliitilisi vaimustusavaldusi.

Kui vaja, ulatati üksteisele abistav käsi. Tartu ülikooli närvikliinikus raviti sageli ka välismaaalsi, patsientide hulgas oli Baltimaade, Poola, Soome jt. riikide kodanikke, keda raviti peamiselt kirurgiliselt.⁴⁶ Dotsent Ernst Saareste opereeris 1933. aastal silmakliinikus haiget, kes oli Tartusse ravile suunatud Riia arsti poolt.⁴⁷ 1932. a. pakuti eesti patsientidele Läti ülikooli naistekliinikus ravi *soodsatel tingimustel*.⁴⁸ Teateid haigete vastastikkusest ravimisest on mitmeid. On teada kaks juhtu, kus Ida-Baltikumi, sealhulgas Eesti flora ühele paremale tundjale, Tartus õppinud ja Riias töötanud Karl Kupfferile, saadeti Eestis kasvavate haruldaste taimede ja puude seemneid, mille liigi määramisega oma riigi spetsialistid toime ei tulnud.⁴⁹ Selgelt andis 1920. ja 1930. aastatel Eesti-Läti sidemetes praktilistel aladel tooni kogemuste vahetamine, eriti meedikute,

⁴⁵ Pakštas, K. M. Baltoscandia as a geographical unit, p. 99; Kant, E. Eesti geograafilisest kuuluvusest, lk. 292-293.

⁴⁶ Rives, J. Tartu ülikooli närvikliinik. 1.1.1921-1.1.1931. – *Eesti Arst*. 1931, nr. 2, lk. 101; Üprus, V. Prof. dr. med. Ludvig Puusepp (3. XII 1875 - 19. X 1942). – *Eesti Arst*. 1943, nr. 1, lk. 16.

⁴⁷ Tartu Eesti Arstide Seltsi teaduslikud koosolekud 1933, 140. koosolek 22. II. 33 1935, lk. 147.

⁴⁸ Kleitsmann, R. Berliini, Pariisi ja Riia naistekliinikutest. – *Eesti Arst*. 1932, nr. 12, lk. 614.

⁴⁹ Stange, G. Aus der Praxis eines Landtierarzten. – *Eesti Loomaarstlik Ringvaade*. 1926, v. 3, lk. 62-65. Artiklis antakse ülevaade 1925. aasta suvel Saaremaal aset leidnud kariloomade surmajuhtumitest ja tsiteeritakse pikemalt K. Kupfferi kirja surma põhjustanud taimest. Kirjutis kutsus esile TÜ loomaarstiteaduskonna protesti ja soovitusi, et taolistel juhtudel pöördutaks esmalt nende poole. G. Stange selgitab vastuses, et oli seemned Riiga saatnud alles peale Tartust saadud vastust, mis teda ei rahuldanud (*Eesti Loomaarstlik Ringvaade*. 1926, v. 4, lk. 87-88); Aun, K. Kase liikidest. – *Eesti Mets*. 1926, nr. 9, lk. 200.

loomaarstide, farmatseutide, metsameeste, põllumeeste, majandusteadlaste ja juristide tegevuses.

Tähtis osa koostöö arendamisel oli 1928. a. asutatud Eesti-Läti ja Läti-Eesti ühingutel, lähenemisliikumine leidis ka valitsuste toetuse. Koostööliikumist juhtisid mitmed tuntud kultuuritegelased ja poliitikud, kel oli isiklikke kokkupuuteid varasemast ajast. Eesti-Läti ühingu juhtis pikemat aega esimehena (1931-1940) mõjuvõimas isik, Tartu ülikooli rahvusvahelise õiguse professor A. Piip. Ühingu 1932. a. loodud Tartu osakonda juhtis tollane ülikooli rektor Johan Kõpp, juhatusse kuulusid professorid Jüri Uluots ja Paul Kogerman.⁵⁰ Kahe rahva lähendamisele aitas kindlasti kaasa kahes keeles ilmunud ja meie teema seisukohast äärmiselt sisutihe ajakiri *Läti-Eesti Ühingu Kuukiri = Latvijas-Igaunijas biedrības mēnešraksts*, mis ilmus 1933-1939. Väljaande ilmumist toetas kaastöödega ja ka rahaliselt Eesti-Läti Selts.⁵¹ Ajakiri valgustas vastastikku aktuaalseid poliitilisi sündmusi ja majanduselu, tutvustas naabrite kultuuri. Väljaanne pööras suurt tähelepanu ka rahvusteaduste arengule Lätis ja Eestis – artikleid arheoloogia, ajaloo, etnograafia ja rahvaluuleteaduse alal kirjutasid oma aja silmapaistvad teadlased ja kultuuritegelased Francis Balodis (ajakirja esimene toimetaja), Peeter Tarvel, H. Moora, Kārlis Straubergs, Oskar Loorits, Augusts Tentelis, Gottlieb Ney jt. *Läti-Eesti Seltsi Kuukirja* asemel hakkas 1940. a. ilmuma uus ajakiri, Eesti-Läti-Leedu koostööküla väljaanne *Revue Baltique*, mida on peetud ka olematu „Balti sõjalise liidu eriorganiks”.⁵²

1933. a. aprillis toimus Riias koostöö arendamise seisukohast tähtsa ühingu *Balti Unioon* (ka *Balti Liit*) esinduslik asutamiskoosolek, sel ajal kuulus ühingusse 242 liiget.⁵³ Ühendus propageeris rahvaste lähemist riikidevaheliselt – võrdsuse, õigluse ja vastastikkuse austuse põhimõtetele tugineva koostöö arendamise kaudu ja Rahvasteliidu poliitilise osakaalu suurendamist vastukaaluna Venemaa ja Saksamaa järjest sõjakamaks muutuvale välispoliitikale. Väljatöötatud põhimõtteid peeti sobivaiks ka teiste, ennekõike

⁵⁰ Tartus asutati Eesti-Läti Ühing. Tallinnas töötava ühingu osakonnana. – *Postimees*. 1932, 19.11 (nr. 272), lk. 4.

⁵¹ Läti-Eesti Ühingu korraline aastakoosolek = Latvijas-Igaunijas biedrības gadskārtējā vispārējā biedru sapulce. – *Latvijas-Igaunijas biedrības mēnešraksts*. 1936, 1. nr., 103. lpp.

⁵² Nõukogude Liidu esildus Lätile ja Eestile. – *Päevaleht*. 1940, 18.06 (nr. 161), lk. 2.

⁵³ Baltijas Unijas biedru saraksts 1933. g. 1. oktobri. – *Baltijas Unija = L'Union Baltique. Bull.* 1933, 1. nr., 50.-52. lpp.; Zemgals, G. Baltijas Unijas mērķi un pamatprincipi = Les buts et les principes fondamentaux de l'union Baltique. – *Baltijas Unija. Bull.* 1933, 1. nr., 8. lpp.

Skandinaavia ja Ida-Euroopa riikide jaoks. Peasekretär Kārlis Ozols on ühingu tegevust tutvustanud ka välismaal, sh autoriteetses Briti Kuninglikus Rahvusvaheliste Suhete Instituudis (tuntud ka kui Chatham House).⁵⁴ Oma töös kasutas ühing peamiselt ettekandeõhute vormi. Ühingu koosolekutel on esinenud ka professor A. Piip, kes pidas liidu olulisimaks ülesandeks relvajõudude koostööd, eesmärgiks kaitsta Balti riikide iseseisvust⁵⁵ ja Läti ülikooli rektor Jūlijs Auškāps, kes pidas uniooni koosolekul 1935. a. ettekande Balti riikide võimalikust koostööst kõrgema hariduse ja teaduse alal.⁵⁶ Ühing andis aastail 1933-1934 välja bülletääne *Baltijas Unija (L'Union Baltique)*.

1934. a. moodustati Bulduris Balti sõprusühingute esindajate koosolekul Eesti-Läti-Leedu koostööbüroo, mis otsustas kokku kutsuda sõprusühingute kongressi Riias 1935. aasta suvel ja võttis endale ülesande koordineerida ühingute tegevust.⁵⁷ Lähendamiskongresside nime all tuntud üritused muutusid igaaastasteks ja viidi läbi rotatsiooni korras riikide pealinnades, peetud ettekannetest olulisemad avaldati *Läti-Eesti Ühingu Kuukirjas*. 1937-1940 kutsuti igal aastal, üheaegselt kongressidega, *Balti Nädala* raames kokku rida erinevaid konverentse, kus arutati majanduslikke, juriidilisi, kirjanduslikke, tehnilisi, agraarpoliitilisi, kutseorganisatsioonilisi jm. küsimusi naaberrahvaste lähendamiseks.⁵⁸ 1938. a. võis *Päevaleht* kirjutada: *Eesti – Läti – Leedu koostöö igaaastane demonstratsioon sündis seekord Riias. Koostöö on juba nõnda kaugele arenenud, et pole nähtavasti enam niisugust ala, mille esindajad omavahel kokku ei puutuks, koosolekuid ei peaks ja sõprust ei süvendaks. Linnaomavalitsustest apteekriteri, tuletõrjujaist ühistegelasteni, lauljaist tervishoiu ala tegelasteni – kõik olid esindatud suurearvuliste delegatsioonide läbi... Sõpruse, liitluse ja heanaaberlike suhete demonstratsiooni kõrgpunktiks kujunes aga Eesti ja Leedu esinduskooride esinemine Läti laulupeo teisel päeval.*⁵⁹

⁵⁴ Ozols, C. Russia, Germany, and the Baltic States. – *International Affairs (Royal Institute of International Affairs)*. 1932, vol. 13, no 4, pp. 558-560.

⁵⁵ Piip, A. Balti Liidu mõtte arenemine = The evolution of the idea of the Union of the Baltic states. – *Baltijas Unija. Bull.* 1934, 2. nr., 15.-26. lpp.; Piip, A. Balti Liidu mõtte arenemine = Baltijas valstu savienības domas izveidošanās. – *Latvijas-Igaunijas biedrības mēnešraksts*. 1934, 1. nr., 20.-29. lpp.

⁵⁶ Auškāps, J. *Zinātnei un tēvijai*. 3rd. ed. Rīga, 1993, 148.-155. lpp.

⁵⁷ Eesti, Läti ja Leedu koostöö büroo = Igaunu, latvju un lietuvju sadarbības birojs. – *Latvijas-Igaunijas biedrības mēnešraksts*. 1934, 3. nr., 36.-38. lpp.

⁵⁸ Neljas Balti Nädal lõppes. – *Päevaleht*. 1940, 17. 06 (nr. 160), lk. 4.

⁵⁹ Balti rahvaste koostöö edenes neil aegadel ka emigratsioonis (4. koostöö kongressi vastukaja Balti riikide

Viimaseks jäänud *Balti Nädala* üritused leidsid aset 1940. aasta suvel, kestes kavandatud kolme asemel kaks päeva. Eesti peaminister J. Uluots väljendas aväiritusel peetud kõnes kahtlust, kas on otstarbekas tulla kokku rääkimaks kultuurikoostööst ajal, mil Euroopas oli puhkenud aktiivne sõjategevus. Uluotsa arvates näitas ürituse toimumine omavahel võitlevatele suurtele rahvastele ja suurvõimudele Baltimaade soovi jääda sõjast puutumata.⁶⁰ *Balti Nädala* üritused jätkusid isegi vaatamata esimese päeva õhtul tulnud teadetele Leedus toimunud riigipöördest. 17. juunil toimud üldkoosolek oli optimistlik Baltimaade edasisest majandus- ja kultuurikoostöö võimaluste suhtes.⁶¹

1. 2. Teaduslik ja erialane ühistegevus. Arstide, loomaarstide, apteekrite, metsameeste, agronoomide jt. ametimeeste ühistegevust Baltikumis juhtisid tavaliselt ülikoolide õppejõud, kes arendasid koostööd erialaseltside või mõnede teiste ühenduste vahendusel. Teinekord põimusid ülikoolide poolt suunatud teemad sügavalt riigi ellu, ravi ja tervishoiu korraldusse, apteegindusse, põllumajandusse, loomakasvatuse, metsandusse jne., mitte ainult õpetamise kaudu. Ühise tegevuse arendamiseks moodustati sageli koordineerivaid organeid. Näiteks 1925. aastal asutati Balti Rohuteadlaste assotsiatsioon ja selle juurde büroo, mis tuli kokku 1928. aastal.⁶² Balti (ka Läänemere) geodeetiline komisjon, mille tööst võtsid osa ka ülikoolide õppejõud, asutati 1925. aastal.⁶³ 1928. a. kutsuti ellu Balti Riikide Ema- ja Lastekaitse Komitee,⁶⁴ mis avaldas mitmetes keeltes bülletääne ja väljaannet *Pro Juventute Baltica* (1937-1940). Viimatimainitud komitee tööst võtsid osa mitmed Tartu ülikooli õppejõud, lastehaiguste professor Aadu Lüüs, neuroloogia professor L. Puusepp, bakterioloogia ja nakkushaiguste professor Karl Schlossmann, kohtuarstiteaduse dotsent Hans Madisson jt. 1931. a. asutati Eesti, Läti ja

ajakirjanduses. Eesti ajalehed 4. koostöö kongressi puhul = 4. sadarbības kongresa atbalss Baltijas valstu presē. Igaunu laikraksti par 4. sadarbības kongresu. – *Latvijas-Igaunijas biedrības mēnešraksts*. 1935, 1. nr., 65. lpp.; Balti Liit säälpool Atlandi ookeani = Baltijas savienība viņpus Atlantijas okeāna. – *Latvijas-Igaunijas biedrības mēnešraksts*. 1938, 4. nr., 46.-47. lpp.).

⁶⁰ Eestlased, lätlased ja leedulased juba 4000. a. naabrid. Ühine looduslik eluruum toonud balti rahvaid lähemale. Peaminister prof. J. Uluotsa kõne Balti Nädala avaaktusel. – *Uus Eesti*. 1940, 16.06 (nr. 159), lk. 1.

⁶¹ Balti Nädal lõppes, Balti rahvaste olulisemaks küsimuseks majanduslik koostöö ja kultuurilised sidemed. – *Uus Eesti*. 1940, 17.06 (nr. 160), lk. 3.

⁶² Balti riikide rohuteadlaste büroo liigete nõupidamine Riias 23. ja 24. septembril s. a. 1928, lk. 199-200.

⁶³ Potter, H., Treikelder, I. Eesti omariikluse algusaastate geodeesia ja kartograafia. – *Geodeet*. 2001, nr. 24 (48), lk. 20; Maasik, V. Gravimeetriliste uurimuste ajaloost Eestis. – *Teaduse ajaloo lehekülgi Eestist*. II. Tallinn, 1976, lk. 125-129.

⁶⁴ Chronik der Baltischen Zusammenarbeit. – *Revue baltique*. 1940, vol. 1, no. 1, pp. 154-155.

Leedu juristide büroo.⁶⁵ 1936. a. tegutses Balti bakterioloogiline presiidium, mille töös osales K. Schlossmann.⁶⁶ 1936. a. kerkis Riias üles Balti Metsateadlaste Liidu loomise idee, see moodustati 1938. aastal Kaunases, Balti Metsateadlaste I kongressi ajal.⁶⁷ Lisaks neile tegutses mitmeid erialaliite, kus olid tegevad ka ülikoolide õppejõud (näiteks Balti Apteekrite Liit, asutatud 1937, Balti Agronoomide Liit (Ühing, 1927), Balti arheoloogide, etnograafide ja folkloristide liit). Tundub, et oftalmoloogide aktiivset koostööd ei suunanud ükski ametlik organ, kuid teades, et kolm Läti ülikoolis tegutsenud oftalmoloogiaõppejõudu (Ernests Jansons, Jānis Ruberts ja Gustav Reinhard) ja ka Kaunase ülikooli juhtiv silmaarst professor Petras Avižonis olid õppinud Tartu ülikoolis, nagu ka tollane Tartu ülikooli professor, koostöö alustaja Ernst Blessig, pole põhjust imestada, et ajavahemikul 1928-1938 korraldati viis riikidevahelist oftalmoloogide päeva.

1. 3. Kongressid ja konverentsid. Suurematest üritustest, mis korraldati Baltikumi piires, võtsid teinekord osa teiste Läänemereriikide, sagedamini Soome esindajad. Kui pidada silmas ülikooli tegevuse tollast haaret, kutsuti neid kokku peamiselt aladel, mis kuulusid rakenduslike hulka, ajalugu ja arheoloogia välja arvatud. Tihti nimetati teaduslikke kokkutulekuid neil aegadel veel kongressideks, ehkki sisuliselt oli neil tänapäeva mõttes konverentsi ulatus, mõningad üritused kandsid päevade nime. Nii mõnegi tähtsa küsimuse arutamiseks ja lahendamiseks polnud vaja kokku kutsuda suuremat hulka rahvast, vaid selleks piisas kohtumistest delegaatide tasandil, riigiametnike külaskäikudest, erialaseltside omavahelisest läbikäimisest ja teinekord isegi kirjavahetusest.

Mitmesuguseid ravi ja arstiteaduse küsimusi arutati tavaliselt riigisisestel konverentsidel, mis muutusid sel ajal Eestis peaaegu igaaastasteks. Neist võtsid teinekord osa ka naabrite esindajad ja neid üritusi valgustati naaberriikide erialajakirjanduses. Arstide seltside poolt korraldatud koosolekud koos patsientide demonstreerimisega andsid oma osa meditsiinipraktika edenemisele.

⁶⁵ Chronik der Baltischen Zusammenarbeit, pp. 151-152.

⁶⁶ Baltiriikide seerumi-instituutide kongress Kaunases = Baltijas valstu sēruma institūtu kongress Kauņā. – *Latvijas-Igaunijas biedrības mēnešraksts*. 1936, 1. nr., 114.-115. lpp.

⁶⁷ Mutt, V. Mõnda Balti metsateadlaste I kongressilt ja ekskursioonilt Leedus 7.-10. juulini 1938. a. – *Eesti Mets*. 1938, nr. 8, lk. 296.

Tähtsate sotsiaalsete probleemide lahendamiseks koondati spetsialiste kogu piirkonnast. Sõja lõppemise järel valitsev üldine antisanitaarne olukord ja vaesus ning epideemiade puhkemise oht sundis arupidamisteks kokku tulema mitmete riikide esindajaid. Esmajoones oli vaja kaitsta muidugi oma riiki, kuid Eestil, Lätil, Leedul ja Soomel lasus ka ülesanne pidurdada taude, mis olid Lääne-Euroopasse tungimas viletsuse ja hädade käes vaevlevalt Venemaalt, neil riikidel lasus sanitaarkordoni funktsioon. Nende teravate probleemide lahendamiseks kutsuti lühikese aja jooksul kokku rida nõupidamisi ja konverentse. Lahendusi otsiti neile juba I Eesti arstide kongressil detsembris 1921 ja veebruaris 1922 Riias toimunud Balti riikide tervishoiukonverentsil. Rahvusvaheline tervishoiu-konverents Varssavis 1922. a. märtsis haaras juba 24 riiki, selle põhiteemaks oli Venemaalt pealetungivate taudide tõkestamine, mis erineval määral olid jõudnud juba ka Ida-Euroopasse. Eestit esindas seal Tartu ülikooli professor Aleksander Rammul.⁶⁸ Nendest ohtudest lähtuvalt peeti Tartus 1922. a. juunis ära peaaegu nädal kestnud sanitaar-konverents Balti riikide, Poola ja Nõukogude Venemaa esindajate vahel, mille tulemusena kirjutasid Eesti, Läti ja Venemaa delegaadid alla 43 punktist koosnenud lepingule, teised riigid pidid konventsiooniga liitumise otsustama hiljem.⁶⁹ Sama aasta lõpus toimus Riias Bulduris veel Balti riikide tervishoiualane nõupidamine. 1923. a. võttis II Eesti Arstidepäev vastu resolutsiooni rahvusvahelise arstide kongressi korraldamise kohta 1925. a. Eestis, 1928. a. moodustati selleks isegi vastav toimikond, kuid erinevatel põhjustel ideed teostada ei õnnestunud.⁷⁰ Tartu ülikooli 300. a. juubeli puhul 1932. a. otsustati Tartus ühendada X Eesti Arstidepäev ja II Eesti arstide kongress.⁷¹ Sellel üritusel jäi võõraste arv loodetust palju tagasihoidlikumaks, 192 osavõtja seas oli ainult kolm väliskülalist – Helsingi, Kaunase ja Riia arstiteaduskondade esindajad.⁷² Ärgem unustagem, et 1932. a. polnud riikide majandus veel ülemaailmsest

⁶⁸ Mõttus, A. Varssavi rahvusvahelise sanitaar-konverentsi tööst. – *Eesti Arst.* 1922, nr. 5/6, lk. 285-289.

⁶⁹ T[alvik], S. Sanitaar-konverents Tartus. – *Eesti Arst.* 1922, nr. 8/9, lk. 434.

⁷⁰ Normann, H. Kronoloogiat ja statistikat I-XV Eesti Arstidepäeva ning I ja II Eesti Arstide Kongressi kohta 1920-1937. – *Sugemeid Eesti arstiteaduse ajaloole (Eesti organiseeritud arstkond 1912-1917 täiendustega)*. Tartu, 1940, lk. 325-326; Lind, S. 1920.-1934. a. peetud Eesti Arstidepäevade ja -kongresside resolutsioonide ja sooviavalduste teostamisest. – *Sugemeid Eesti arstiteaduse ajaloole (Eesti organiseeritud arstkond 1912-1917 täiendustega)*. Tartu, 1940, lk. 355.

⁷¹ Normann, H. Kronoloogiat ja statistikat I-XV Eesti Arstidepäeva ning I ja II Eesti Arstide Kongressi kohta 1920-1937, lk. 324-325.

⁷² Normann, H. Kronoloogiat ja statistikat I-XV Eesti Arstidepäeva ning I ja II Eesti Arstide Kongressi kohta 1920-1937, lk. 348-349; EAA f 2100, n 4, s 95, l 109.

kriisist toibunud ja reisimine seetõttu raskendatud. Balti riikide meedikute koondamisel väärrib kindlasti märkimist professor L. Puusepa ettepanek, kes 1921. a. Eesti arstide I kongressil soovitas regulaarselt korraldada Balti riikide ja Soome arstide kongresse. Ettepanekut toetasid mitme osaleva maa esindajad,⁷³ kuid selle osalise realiseerimiseni jõuti alles 1938. aastal⁷⁴, kui Helsingis korraldati 26. ja 27. augustil esimene Soome-Balti arstide päev.⁷⁵ Sellel oli ka oma eellugu. 1937. a. sügisel otsustati Riias kokku kutsuda I Balti arstide kongress. Kokkusaamise ettevalmistamiseks moodustati komisjon (küsimus oli arutuse all 25. 11. 1936 Tartu, Läti ja Kaunase ülikooli esindajate kokkusaamisel Tartus,⁷⁶ kuid Läti Arstide Seltsi 35. a. juubeli ajal 1937. a. sügisel palusid lätlased (teise allika järgi Baltimaade esindajad⁷⁷) soomlasi ürituse korraldamise enda peale võtta⁷⁸. Huvi Helsingi päeva vastu oli suur ja seetõttu tuli osalejate ringi piirata ning Baltimaade mittepõhirahvusest arstide ühendused jäeti üritusest kõrvale. Tagasihoidliku üritusena kavandatud arstidepäevad muutusid tõeliseks Soome ja Baltimaade arstide kongressiks.⁷⁹ 148 osavõtja hulgas oli külalisi Eestist 20, Lätist 41 ja Leedust 5, iga Balti riik oli esindatud kolme ettekandega, töökeeleks leiti kõige sobivam olevat saksa keel. Ettekannetele järgnesid haiglatega tutvumised Helsingis, Hämeenlinnas ja Tamperes. Järgmine ühine arstide päev otsustati pidada Eestis 1941. a. ja kolmas aasta hiljem Riias, mis kõik jäid sõja tõttu toimumata.⁸⁰ I Balti riikide laste hoolekande konverents toimus Riias veebruari lõpus 1928, millest võtsid osa ka Eesti esindajad.⁸¹

Vähe teatakse 1930. aasta septembris Riias korraldatud meditsiinikonverentsist, mis oli üldjoontes pühendatud meditsiini õpetamisele ülikoolis.⁸² Selle korraldaja, Läti ülikooli

⁷³ *Eesti Arst.* 1922, nr. 4, lk. 196-197.

⁷⁴ Väite puhul, et et esimene Soome-Balti arstide päev toimus 1931. a. Soomes (A. Lüüs. Soome-Balti Arstidepäeva küsimus. – *Eesti Arst.* 1938, nr. 8, lk. 614) on ilmselt tegemist trükivea või mingi arusaamatussega.

⁷⁵ Lind, S. I Soome-Balti arstidepäev. – *Eesti Arst.* 1938, nr. 9, lk. 717-721; E. Leikola. I Fenno-Baltische Ärztetagung. – *Duodecim.* 1938, n:o 10, s. 911-914.

⁷⁶ Pandi alus Balti arstide koostööle. – *Postimees.* 1936, nr. 320 (26. 11), lk. 5.

⁷⁷ Leikola, E. I Fenno-Baltische Ärztetagung, s. 911.

⁷⁸ Lüüs, A. *Tartus ja Rootsisis : eluradadel nähtut, kuuldut, meelespeetut.* Stockholm, 1959, lk. 71-72; Lüüs, A. Soome-Balti Arstidepäeva küsimus, lk. 614; Leikola, E. I Fenno-Baltische Ärztetagung, s. 911.

⁷⁹ Leikola, E. I Fenno-Baltische Ärztetagung, s. 911-912, 914.

⁸⁰ Lind, S. I Soome-Balti arstidepäev, lk. 717-721; vt. ka Lüüs, A. Soome-Balti Arstidepäeva küsimus, lk. 614; Leikola, E. I Fenno-Baltische Ärztetagung, s. 911.

⁸¹ *Eesti Arst.* 1928, nr. 2, lk. 78.

⁸² *Verhandlungen der ersten Konferenz zur Förderung medizinischer Synthese.* Unter Mitw. von hrsg. von M. Sihle. Riga, 1931.

professor Mārtiņš Zīle liigitas ise ürituse *meditsiinilise sünteesi* valdkonda. Ta rõhutas selle teema raames nii pedagoogilisi eesmärke – luua korralik süsteem õpetamisel, kui filosoofilisi – arutleda üldse elu mõtte, hinge ja keha ühtsuse üle ja muudel sarnastel teemadel. Konverentsil osalesid peamiselt lätlased ja sakslased, ettekande tegi seal ka endine Tartu ülikooli eradotsent Eber Landau, kes sel ajal töötas Kaunase ülikoolis histoloogia ja embrüoloogia professorina. Eestit esindasid Riias Tartu ülikooli professorid Harry Kull ja Ernst Masing.⁸³ Konverentsil kritiseeriti tugevasti morfoloogilisi alasid sellepärast, et need polnud arstide ettevalmistusega piisavalt seotud, rõhutati konflikti, mis väljendus anatoomia staatilisuses ja füsioloogia dünaamilisuses. M. Zīlel ilmus 1930. aastail mitmeid filosoofilisi töid,⁸⁴ ta lähenes meditsiiniprobleemidele filosoofilisest küljest, rõhutas hinge ja keha ühtsust. Kasutades suhteliselt keerulist ja enda loodud terminoloogiat, mahtusid tema tõekspidamised halvasti akadeemilise filosoofia konteksti ja langesid Läti professionaalsete filosoofide kriitika alla. (Autor tänab informatsiooni eest H. Tanklerit ja professor Māris Balčiņšit Läti ülikoolist. Viimane juhtis eravestluses H. Tankleriga (27.01.2004 Riias) tähelepanu nii M. Zīle tegevusele kui selle konverentsiga seotud üksikasjadele).

Balti silmaarstide sidemed on oluline teema nende tiheduse tõttu. Sidemete arendamisel etendas juhtivat osa Tartu ülikooli professor E. Blessig.⁸⁵ Käsiteldaval ajavahemikul kohtusid Balti riikide silmaarstid viiel korral, iga üritus kestis tavaliselt kaks päeva. Esimene Balti riikide oftalmoloogiapäev peeti Riias 1928. aastal, sisuliselt tähendas see II Läti arstide kongressi raames korraldatud oftalmoloogiasektsiooni istungeid.⁸⁶ Sel ajal

⁸³ Nende aegade tähenduses oli tegemist suhteliselt ulatusliku ettevõtmisega – vt. ülevaateid konverentsi tööst: Сегодня открытие медицинской конференции. – *Сегодня*. 1930, 16. 09, № 256, с. 8; Сегодня продолжение медицинской конференции. – *Сегодня*. 1930, 17.09 (№ 257), с. 6; Медицинская конференция завершилось. – *Сегодня*. 1930, 19.09 (№ 258), с. 5; EAA, f 2100, n 4, s 90, l 117.

⁸⁴ Näiteks: Sihle, M. *Über das Weltbild des Arztes und den Sinn der Krankheit: ein Appell zur Lebenssynthese*. Wien [etc.], 1934; Sihle, M. *Das Urphänomen des Lebens. Seine naturwissenschaftliche, aertzliche und weltanschauliche Geltung*. Wien ; Leipzig ; Bern, 1935. Sihle, M. *Was ist Seele?: eine ärztlich-synthetische Studie zum Urphänomen des Lebens*. Wien ; Leipzig ; Bern, 1937; vt. ka *Kongress für synthetische Lebensforschung. Verhandlungsbericht d. Aussprache zwischen Ärzten, Biologen, Psychologen u. Philosophen in Marienbad vom 16. bis 18. Sept. 1936*. Hrsg. von M. Sihle ; E. Utitz. Prag, 1937.

⁸⁵ E. Blessig koostas ka 1922. a. ilmunud mahuka *Ophthalmologische Bibliographie Russlands 1870-1920*. Tartu, 1922 (Acta et Commentationes Universitatis Tartuensis (Dorpatensis). A seeria, III, IV, VII) ja aastaid hiljem ilmunud väljaande *Index ophthalmologiae balticus*. Tartu 1934 (Acta et Commentationes Universitatis Tartuensis (Dorpatensis). A seeria, XXVI, 1).

⁸⁶ Üld-Balti oftalmoloogiapäev (Ü. B. O. P.) Tartus 24. ja 25. mail 1930. – *Eesti Arst*. 1930, nr. 3, lk. 124-

töötati välja ka oftalmoloogiapäevade korraldamise põhimõtted.⁸⁷ Järgmine silmaarstide kokkusaamine toimus Tartus 1930. a., kolmas 1932. a. Kaunases ja neljas oftalmoloogide päev 1934. a. Riias.⁸⁸ Arvult viies päev toimus Tartus 1938. aastal, millest võttis osa 36 silmaarsti, Eestist 14, Leedust 6, Lätist 15, Soomest üks.⁸⁹ J. Uudelt kirjutas kõikidest toimunud oftalmoloogide päevadest lühikese ülevaate, kus ta märkis, et ettekannete autorid kasutasid suhtlemisel tavaliselt saksa ja vene keelt, kuigi esialgu oli kavatsus pidada ettekandeid ka kohalikes rahvuskeeltes. Päevade protokollid avaldati iga riigi arstide ajakirjades ja lisaks laiemalt levivas erialaajakirjas *Klinische Monatsblatt für Augenheilkunde*. Uudelt resümeeris oma ülevaate: *Meie silmaarstide kokkutulekud on ikka armsad olnud, mitte ainult teadusliku huvi pärast, ent võib-olla veel rohkem just isikliku kontakti, tutvuste ja sõprussidemete loomise mõttes välismaa kolleegidega, kellega tihtipeale ühiste patsientide läbi juba kaudne kontakt on olnud.*⁹⁰

Ka farmatseudid korraldasid omavahelisi piirkondlikke nõupidamisi. I Balti riikide rohuteadlaste kongress toimus Riias 1925. a. Selle päevakorda võeti üle kümne teema: rohuteaduse õpetamine, rohuteadlaste kutsetegevust käsitavad õigusaktid ning muud kutseküsimused, farmaatsiakorraldus, farmakopöade koostamine, toiduaineid puudutavad seadused ja toiduainete kontroll, farmaatsiatööstuse arendamine, ravimid ja neid puudutavad õigusaktid, tollitariifide ühtlustamine, farmatseutiliste saaduste müügi korraldamine väljaspool apteeki. Arutati ka II konverentsi korraldamise võimalust, kuid tulemuselt.⁹¹ Sagedamini peeti Balti apteekrite konverentse, delegaatide tasemel alanud

125; Blessig, E. Antrag betreffend Gründung einer allbaltischen ophtalmologen Vereinigung. – *Latvijas Ārztu Žurnāls*. 1929, 5/6. nr., 387.-388. lpp.

⁸⁷ Üld-Balti oftalmoloogidepäeva esialgsed juhtnöörid. – *Eesti Arst*. 1930, nr. 3, lk. 125.

⁸⁸ Üldine Balti riikide (Eesti, Läti ja Leedu) oftalmoloogidepäev Tartus 24. ja 25. mail 1930 ülikooli silmakliiniku auditoriumis. – *Eesti Arst*. 1930, nr. 11, lk. 438-450; Apinš, K. 4. Visbaltijas oftalmologu sanāksme, Rīgā un Ķemeros 2. un 3.jūnijā 1934. g. – *Latvijas Ārztu Žurnāls*. 1934, 10./11. nr., 689.-704. lpp.; III balti riikide (Eesti, Leedu, Läti) oftalmoloogidepäev 27. 28. mail 1932 Kaunases (ülikooli silmakliiniku kuuldesaalis). – *Eesti Arst*. 1933, nr. 5, lk. 248-262; Dots. dr. J. Uudelt sõidab Balti riikide oftalmoloogide päevale Kaunasesse. – *Postimees*. 1932, 20. 05 (nr. 115), lk. 6; EAA, f 2100, n 2, s 1282, l 115-116; EAA, f 2100, n 4, s 96, l 130.

⁸⁹ Balti silmaarstide päev algas Tartus. – *Postimees*. 1938, 1. 09, nr. 236, lk. 7; V üldbalti oftalmoloogide päev. – *Eesti Arst*. 1939, nr. 2, lk. 161-174, 228-235.

⁹⁰ Uudelt, J. Üldbalti oftalmoloogide päevadest (Ü.B.O.P.). – *Eesti Arst*. 1939, nr. 2, lk. 154; Blessig, E. Antrag betreffend Gründung einer allbaltischen ophtalmologen Vereinigung, 387.-388. lpp.

⁹¹ Kongressi tööd valgustati põhjalikult ajakirjanduses, trüki jõudsid ka ettekanded (Kutse Balti rohuteadlaste kongressi delegaatidele. – *Pharmacia*. 1925, nr. 2, lk. 41-42; Wallner, R., Wilt, J. Esimene Balti riikide rohuteadlaste kongress. – *Pharmacia*. 1925, nr. 5, lk. 139-152, 209-225, 273-277; ettekannete tekstid vt. *Pharmacia*. 1925, nr. 5, lk. 175-208).

kokkusaamised (1935) kasvasid üle igaaastasteks apteekrite konverentsideks (1936-1939), mis peeti ära *Balti Nädala* raames. Viimane üritus toimus Kaunases ärevas õhkkonnas, mille põhjustas märtsis 1939 sõlmitud lepingu alusel Klaipeda ja teda ümbritseva ala sundloovutamine Saksamaale. Eestist saabunud külalisi viibis Kaunases 10.⁹²

Aastatel 1931-1939 korraldati neli Balti loomaarstide kongressi, nende ettekanded olid tihti üles ehitatud ühele põhi- ja kahele kaasreferaadile, niisuguse tsükli kaudu olid kõik Balti riigid igas ettekandes esindatud, kusjuures riigiti põhiettekandjad vaheldusid. Idee korraldada Balti riikide loomaarstide kongresse lähtus lätlastelt ja see öeldi välja II Läti loomaarstide kongressil 1928. a., kus külalistena viibisid ka eestlased ja leedulased.⁹³ Loomaarstide kongressidega tehti algust 1931. a. Riias, järgmine kongress toimus 1935. a. Tallinnas, kolmanda Balti loomaarstide kongressi korraldasid leedulased 1937. a. Kaunases. IV Balti veterinaariakongress pidi toimuma Riias augustis 1940. a.,⁹⁴ kuid alanud okupatsiooni tõttu jäi see ära. Veterinaaride kongressidel tegeldi erinevate küsimustega, valdavalt nendega, mis puudutasid selle ala organisatsiooni ning nakkushaigusi ja nende levikut, eriti koduloomade hulgas.⁹⁵

Baltimaade Agronoomide Liidu (Ühingu) esimene kongress toimus 1927. aastal Soomes Lahtis, seal korraldatud loomakasvatuse näituse ajal.⁹⁶ Lahti kongressist võttis Eestist osa 20, Lätist 23 ja Leedust 2 isikut. Eesti esindaja professor N. Roots'i tõi oma ettekandes esile ühiseid jooni ajaloost, rõhutas Balti riikide kuulumist põllumajandusriikide hulka ja ühistöö tähtsust selle ala arendamisel. Suurt huvi pakkusid osavõtjatele erialased ekskursioonid Soomes. Kongress võttis vastu otsuse korraldada kokkusaamisi iga kahe aasta tagant, mida tulevaste kokkusaamiste korraldamisel ka jälgiti (1929 – Tartu, 1931 – Riia, 1933 – Kaunas, 1935 – Helsinki, 1937 – Tallinn).⁹⁷ Viimane, VII kongress

⁹² Rosenwald, Th. Balti apteekrite konverentsist. V Eesti-Läti-Leedu koostöö kongressil 9.-11. juunini 1939 Kaunases. – *Pharmacia*. 1939, nr. 6, lk. 169-173.

⁹³ K[arlson], J. III Läti loomaarstide kongress Riias. – *Eesti Loomaarstlik Ringvaade*. 1928, v. 6, lk. 172.

⁹⁴ EAA f 2100, n 2, s 262, l 212; f 2100, n 2, s 995, l 192.

⁹⁵ Ernits, E. Latvian-Estonian veterinary contacts between two World Wars, 142.-146. lpp.

⁹⁶ Eesti, Läti ja Soome agronoomide koostöö. Esitajad Lätist ja Soomest Tartus. – *Postimees*. 1926, 28. 05 (nr. 139), lk. 1.

⁹⁷ Neist võtsid osa ülikoolide ja põllumajanduskoolide õppejõud, riigiametnikud ja põllumehed (sh loomakasvatavad). Trükis on ilmunud mahukad kogumikud kongresside materjalidest (*Agronomenverband der Baltischen Staaten. Bericht über den I. Kongress in Lahti Juni 1927*. Helsinki, 1928; *Agronomenverband*

korraldati 1939. a. suvel Riias.⁹⁸ Kongressidel vaheldusid teaduslikud ettekanded väljasõitudega põllumajanduslikesse ettevõtetesse (talud, mõisad), katse- ja sordiaretusjaamadesse, põllumajandus- ja käsitöökoolidesse, näitustele jm.

Kui Läti Metsateadlaste ja Metsateenijate Ühing tähistas septembris 1936. a. oma 15. aastapäeva, sõitsid Riiga nii eestlaste kui leedulaste delegatsioonid, kuid Tartu Ülikool üritusele otselt esindatud ei olnud. Juubelipidustuste raames korraldati ka Balti riikide metsateadlaste ja metsateenistujate kongress. Kongressile järgnenud ekskursioonist kirjutades märkis artikli autor, et Eesti ja Läti metsanduses on väga palju ühiseid jooni, nii metsatüüpides, kultiveerimisviisides kui metsakasutuses. Kongressile järgnenud ekskursioon tundus eestlastele matkana Eesti metsadesse.⁹⁹ 1938. a. juulis korraldati Kaunases Balti metsateadlaste esimene kongress. Eestist võttis sellest osa 21 isikut. Kongress tõdes, et Baltimaade ainult vähe erinev geograafiline asend, Balti mere ühesugune mõju ja sarnased looduslikud ja ajaloolised tingimused on loonud samatüübilised metsad, kus võib tarvitada analoogilisi majandamisviise. Eesti esindaja V. Matiisen pidas vajalikuks rõhutada, et hilinevad koostöö üheks põhjuseks on vähene informeeritus üksteise asjadest ja ühiselt mõisteva keele puudumine, seepärast tuleb omavahelisi kohtumisi ja vastastikust ülevaadete kirjutamist tähtsaks pidada. Kohtumisel rõhutati ka majanduslikku koostööd ja loodeti, et ülemaailmselt tuntud Balti (Riia) mänd satub maailmaturule mitte konkureerivalt, vaid ühiste pingutuste tulemusena.¹⁰⁰

der baltischen Staaten. Bericht über den 2. Kongress im Juli 1929 in Tartu. T. 1-2. Tartu, 1930-1931; *Agronomenverband der baltischen Staaten. Bericht über den 3. Kongress im Juli 1931 in Riga.* Riga, 1933; *Agronomenverband der baltischen Staaten. Bericht über den 4. Kongress im Juli 1933 in Kaunas.* Klaipeda, 1934; *Agronomenverband der baltischen Staaten. Bericht über den 5. Kongress im Juni 1935 in Helsinki.* Helsinki, 1936; *Agronomenverband der baltischen Staaten. Bericht über den 6. Kongress in Eesti 1937.* Tallinn, 1937) ja mitmed lühemad ülevaated (E. R. Balti Agronoomide Ühingu I kongress Soomes 20.-23. juunil 1927. – *Agronoomia*. 1927, nr. 6, lk. 205-212; E. R. Baltimaade Agronoomide Liidu II kongress Eestis 14.-16. juulil 1929. a. – *Agronoomia*. 1929, nr. 8, lk. 301-311; Mets, J. Balti Agronoomide Liidu III kongress 5.-8. juulini s.a. Lätis. – *Agronoomia*. 1931, nr. 7/8, lk. 296-297; nr. 9, lk. 325-332; Mets, J. Balti Agronoomide Liidu IV kongressist ja Leedu põllumajandusest. *Agronoomia*. 1933, nr. 8, lk. 272; Balti Agronoomide Liidu 5. kongress Helsingis. *Päevaleht*. 1935, 30. 05., nr. 148, lk.4).

⁹⁸ EAA f 2100, n 2, s 1000 l 141.

⁹⁹ V[ester], Edg[ar]. Muljeid Läti metsateadlaste ja metsateenijate juubelipidustustelt. – *Eesti Mets*. 1936, nr. 10, lk. 345-348.

¹⁰⁰ Mut, V. Mõnda Balti metsateadlaste I kongressilt ja ekskursioonilt Leedus 7.-10. juulini 1938. a. – *Eesti Mets*. 1938, nr. 8, lk. 297-300, nr. 9, lk. 330-335; *Bericht über die 1. Konferenz des Verbandes der Forstwirte der Baltischen Staaten im Juli 1938 in Kaunas.* Kaunas, 1939.

Taimegeograafide konverentsid, mis kandsid Soome-Balti taimegeograafide päeva nime, koondasid spetsialiste mitmelt alalt – agronoomide, botaanikuid, farmatseute ja põllumehi, arste ja kooliõpetajaid. Päevi otsustati korraldada iga kahe aasta tagant. Esimene Soome-Balti taimegeograafide päev peeti 1929. a. suvel Tartus, kus osales 20 isikut. Nende ettevõtmiste algatajaks olid Tartu ülikooli dotsent Edmund Spohr ja tema läti kolleeg Karl Reinhold Kupffer, kusjuures metsandus oli selle ürituse üks keskseid teemasid). 1931. a. septembris toimus taimegeograafide päev Riias, 1933. a. Kaunases. 1935. a. suvel peeti arvult viies Eesti, Leedu, Läti ja Soome taimegeograafide kongress jälle Eestis, seekord Kuressaares. Osavõtjaid tuli sinna üle 50, Balti riikidest, aga ka Soomest, Rootsist ja Poolast. Kolm päeva pühendati ettekannetele ja järgnevad viis ekskursioonidele. 1938. a. aset leidnud kokkusaamine jäi viimaseks.¹⁰¹

Ulatuslik koostöö sidus neil aegadel ka Läänemeremaid hüdroloogia alal. Esimese nõupidamise korraldas 25. novembril 1921 Läänemere uurimise küsimustes Eesti põllutööministeerium, sellest võtsid osa ka Soome ja Läti esindajad. 1922. a. loodi Eestis hüdroloogiakomisjon, mis jagunes hüdrografia, hüdrobioloogia ja ihtüoloogia osakondadeks ning mis 1924. a. viidi üle Tartu ülikooli juurde, kus nende teemadega tegeldi kõige rohkem.¹⁰² 1926. aastast korraldati kuus ühist Baltimaade hüdroloogiakonverentsi.¹⁰³ Aktiivselt osalesid rahvusvahelises koostöös Tartu ülikooli õppejõud K. Kirde, August Tammekann ja August Velner.¹⁰⁴

¹⁰¹ Eelkõige pöörati üritustele tähelepanu erialaajakirjanduses: Soome-Balti taimegeograafide päev. – *Eesti Mets.* 1929, nr. 9, lk. 218; Volmer, Ch. V Eesti, Leedu, Läti ja Soome taimegeograafide kongress. – *Eesti Rohuteadlane.* 1935, nr. 8, lk. 199-201; Eesti-Soome-Läti-Leedu taimegeograafide kongress Kuressaares. Hulk teaduslikke ettekandeid ja uurimusi. – *Postimees.* 1935, 13. 06 (nr. 158), lk. 3. Viimane Eesti-Soome-Läti-Leedu taimegeograafide päev korraldati 1938. aastal Soomes ja see kestis 11.-22. augustini (Sirgo, V. VI Eesti-Soome-Läti-Leedu taimegeograafide kongress. – *Pharmacia.* 1938, nr. 9, lk. 257-261, nr. 10, lk. 276-280).

¹⁰² Mardiste, H. Eesti rannikumere hüdroloogiline uurimine 1918-1940. – *Eesti Geograafia Seltsi aastaraamat.* Kd. 32. Tallinn, 1999, lk. 82, 84.

¹⁰³ Konverentside materjalid on avaldatud (*Die erste hydrologische und hydrometrische Konferenz der baltischen Staaten in Riga am 26-28 Mai 1926. Protokolle und Referate.* Riga, 1927; *II. Baltische hydrologische und hydrometrische Konferenz.* Tallinn, 17.-22. Juni 1928. Tallinn, 1928; *Compte rendu des travaux de la IIIème Conférence Hydrologique des états Baltiques tenue à Warszawa en Mai 1930.* Warszawa, 1931; *Отчет о работах IV Балтийской гидрологической конференции.* Ленинград, сентябрь 1933. Ленинград, 1934; *V. Hydrologische Konferenz der Baltischen Staaten, Juni 1936. Bericht.* Helsinki, 1936; *Bericht über die Verhandlungen der VI. Baltischen Hydrologischen Konferenz zu Lübeck-Berlin im August 1938.* Berlin, 1939).

¹⁰⁴ Mardiste, H. Eesti rannikumere hüdroloogiline uurimine 1918-1940, lk. 86; August Velner. *Publikatsioonid ja käsikirjad. Nimestik.* Tallinn, 1984, lk. 14.

Üsna ulatuslikult arenes kõiki Läänemere äärsed riike siduv rahvusvaheline koostöö geodeesia alal, kuid Tartu ülikool oli sellega suhteliselt vähe seotud. Ühised üritused said alguse 1924. a. Helsingis korraldatud kongressiga.¹⁰⁵ Üheks Eesti-poolseks esindajaks määrati vabariigi valitsuse otsusega professor T. Rootsmäe.¹⁰⁶ Kokkusaamise käigus loodi alaline Balti (Läänemere) geodeetiline komisjon. 1935. a. toimus Läänemeremaade geodeetide konverents Eestis, Tallinnas, kuhu saabusid osavõtjaid 8 riigist, väliskülalisi oli seejuures umbes 40. Ka Tartu ülikool võttis konverentsi tööst oma esindajatega osa. Konverentsile järgnenud ekskursiooni ajal jõudsid külalised ka Tartusse.¹⁰⁷ Balti riikide geodeedid said viimast korda kokku *Balti Nädala* raames 1940. a.¹⁰⁸ Geodeesia-alastel kokkusaamistel osales ka Tartu ülikooli õppejõud Robert Livländer, eriti hiljem, kui ta tegutses juba Tallinna Tehnikaülikooli geodeesiaprofessorina.

1928. aastal toimus Tartus üritus, mis kandis nime I Balti juristide konverents. See oli pühendatud 10 aasta möödumisele seadusandliku tegevuse algusest Baltikumis ning rõhutas nende riikide õigusloome ühtsust (kokkusaamise deviisiks sai *Baltische Rechtsangleichung* [õiguse harmoniseerimine Eestis ja Lätis]). Konverentsist võtsid ettekannetega osa ainult saksa päritolu õigusteadlased, nii ettekannete arvu poolest kui temaatikalt kujunes see ulatuslikuks. Referaadid avaldati omaette väljaandena.¹⁰⁹ Eesti, Läti ja Leedu õigusteadlaste ühine päev korraldati esimest ja viimast korda 1931. a. Kaunases. Ettepaneku selle kokkutuleku ellukutsumiseks tegi Leedu valitsus ja algatus leidis igal pool toetust. Päeva osavõtjaskond erines 1928. aasta üritusest kardinaalselt, esindatud olid eestlased, lätlased, leedulased ja venelased. Balti-sakslastest kuulus esinejate hulka ainult senaator August Loeber (Lēbers) Riiast. Nõupidamine lähtus riigi ees seisvatest praktilistest ülesannetest, näiteks Eesti ettepanekul võeti päevakorda vekslia ja tšekiseadusandluse ühtlustamine. Balti riikide koostööst andis ülevaate Leedu ülikooli kriminaalõiguse professor Vladimiras Stankēvičius (Vladas Stanka). Eestit esindas kohtumisel kõrgetasemeline 7-liikmeline delegatsioon, eesotsas professor A. Piibuga.

¹⁰⁵ Maasik, V. Gravimeetriliste uurimuste ajaloost Eestis, lk. 125; EAA f 2100, n 2, s 1002, l 44-45.

¹⁰⁶ EAA f 2100, n 2, s 1002, l 44-45.

¹⁰⁷ Läänemeremaade geodeedid Tallinnas. – *Päevaleht*. 1935, 20. 08 (nr. 228), lk. 5. Algab Läänemeremaade geodeetide konverents. – *Päevaleht*. 1935, 20. 08 (nr. 228), lk. 1.

¹⁰⁸ *Geodeet*. 1940, nr. 2, lk. 49.

¹⁰⁹ *10 Jahre Gesetzgebung Estlands und Lettlands. Referate der I. baltischen Juristenkonferenz zu Dorpat*. Reval, 1929.

Kaunases võeti vastu mitmeid tähtsaid otsuseid ja soovitusi, muuhulgas moodustati Balti riikide juristide alaline büroo, millesse kuulusid igast riigist kolm isikut kohtuministeeriumi soovitusel. Peetud ettekanded otsustati avaldada 1000 eksemplaris ja ära jagada võrdselt kolme maa vahel.¹¹⁰ Juristide büroo tuli käsitledaval perioodil kokku mitmel korral.

Balti usuteadlaste konverentsid algasid 1927. aastal, seal osalesid kõikide Balti riikide ja Soome ülikoolide esindajad. Selle regionaalse kokkutuleku mõtte algatajaks oli Läti Ülikooli usuteaduskond. Teisel konverentsil laienes osavõtjate ring veelgi, sellega liitusid Königsbergi ja Uppsala ülikoolid. Kokku tuldi veel kolmel korral, 1932. a. Tartus, 1934. a. Königsbergis ja 1937. a. Turus, kuid üksmeel teoloogide vahel oli kadunud, tingituna peamiselt vaidlustest osavõtivate õppeasutuste ümber. Läti ülikool liidus tartlastega takistas tugevasti, kuid ebaõnnestunudult Riias asunud Herderi Instituudi jõudmist osalejate hulka. Viimase selja taga seisis eriti Königsbergi ülikool, kuid ka Tartus asunud Lutheri Akadeemia esindajad polnud kokkusaamistele eriti oodatud.¹¹¹

Majandussidemete arendamine kahe riigi vahel toimus vastavate ametkondade tasemel, äri- ja majandustegelaste ning poliitikute vahendusel, sellest võtsid osa ka mitmed Tartu ülikooli õppejõud. Riikidevahelised nõupidamised olid rohkem nendevahelise majanduse, eriti kaubanduse arendamise suunaga. Mitmetest teistestki piirkondlikest kokkusaamistest, mis koondasid õpetajaid, ajakirjanikke, statistikuid, teedeinsenere, maamõõtjaid ja –korraldajaid (ka maaparandajaid), raamatukogutöötajaid, ühistegelasi jt. erialade esindajaid, võtsid osa ülikoolidega seotud isikud.

Konverentside ja külaskäikude ajal valitses töökas ja sõbralik atmosfäär. Praktilistel aladel lahendati neil kokkusaamistel olulisi riikliku tähtsusega ülesandeid. Neid üritusi patroneerisid kõrged riigitegelased, kes võtsid osa ka konverentside pidulikest üritustest ja tundsid huvi saavutatud tulemuste vastu. Rahvusvaheline koostöö Balti riikides arenes ka ülemaailmsete organisatsioonide raames. Erialast koostööd suunasid rahvusvahelised kongressid ja erialaühendused, teinekord Rahvasteliidu asutused, millest mitmed asusid

¹¹⁰ Selter, K. Eesti, Läti ja Leedu õigusteadlaste koostöö korraldamisest 1931. a. kestel. – *Õigus*. 1931, nr. 10, lk. 468-474.

¹¹¹ Tankler, H., Rämmer, A. *Tartu University and Latvia*, pp. 216-219.

Roomas (põllumajandusinstituut, eraõiguse harmoniseerimise instituut, rahvusvaheline haridusliku kinematograafia instituut) ja Berliinis (rahvusvaheline metsanduskeskus). Juhtudel, kui kõik Balti riigid ei saanud mõnest kongressist osa võtta, palusid nad mõnel teisel end esindada.

1. 4. Kohtumised rahvusvahelise koostöö raames. Pärast I maailmasõda tekkinud avaramad koostöövõimalused mõjusid soodsalt mitmesuguste riikidevaheliste ja ülemaailmse ühenduste tegevusele. Hoogustus varem loodud ühenduste tegevus, tekkisid uued.

Kahe rahva meedikute sidemed arenesid ka läbi ühise osavõtu Rahvusvahelise Arstide Kutseühingu, Rahvusvahelise Haiglate Ühingu, Rahvusvahelise Punase Risti organisatsiooni, Rahvasteliidu tervishoiuorganisatsiooni, lastekaitseorganisatsioonide, mitmete taudide ja tuberkuloosi vastu võitlemise ühenduste tööst. 1930. aastate lõpus olid Eesti Arstideseltside Liidul ametlikud sidemed Läti kõrval Soome, Ungari, Leedu ja Poola arstkondadega. Liidul oli isegi oma väliskorrespondent.¹¹²

Eesti kirikutegelaste arvates tulnuks osaleda pidevalt kolme-nelja olulisema rahvusvahelise organisatsiooni või konverentsi töös.¹¹³ Tähtsaks osutus Eestile osalemine rahvusvahelises ühenduses Ülemaailmne Liit Rahvusvahelise Sõpruse Edendamiseks Kirikute Kaudu (algselt Ülemaailmne Kirikute Liit).

Põllumajandusteadlased osalesid Roomas asunud Rahvusvahelise Põllumajandusinstituudi poolt korraldatud ja mitmeid riike hõlmanud katsetes.¹¹⁴ Eesti ja Läti meedikud, farmatseudid, keemikud, botaanikud, zooloogid, ajaloolased, keeleteadlased ja juristid puutusid kokku ka rahvusvaheliste kongresside (konverentside) ajal, mis toimusid peaaegu eranditult väljaspool Baltikumi. Siiski on andmeid üksikutest käsitledaval perioodil laiemas ulatuses osavõtjaid kokku toonud üritustest Eestis ja Lätis: 1926. a. peeti Tartus 18. rahvusvaheline karskuskongress ja 1933 Riias rahvusvaheline keskhariduse kongress, sõja- ja mereväespetsialistid kogunesid Riias 1924. aastal.¹¹⁵ Kui

¹¹² Eesti Arstideseltside Liidu peakoosolek Tartus 22. mail 1938. – *Eesti Arst.* 1938, nr. 7, lk. 551.

¹¹³ Tennmann, E. Rahvusvahelised kirikute koonduspüüded. – *Usuteaduslik Ajakiri.* 1926, v. 1, lk. 30.

¹¹⁴ EAA f 2100, n 2, s 684, l 179-179p.

¹¹⁵ *The XVIII-th International Congress against alcoholism 1926*; Eesti Riigiarhiiv, Tallinn (edaspidi ERA),

1932. aastal korraldati Riias Rahvusvahelise Üliõpilasliidu (CIE) 14. kongress, soovisid mitmed selle delegaadid külastada ka Eestit.¹¹⁶

Mitmed rahvusvaheliste ja rahvuslike organisatsioonide esindajad külastasid Eestit, Lätit ja Leedut sama sõidu jooksul. Näiteks 1921. aastal viibis Riias, Tartus ja Tallinnas Ameerika Ühendriikide senaator Walter Marion Chandler, kes Balti riikide poolehoidjana tutvustas Rockefelleri fondi esindajana võimalusi stipendiumide taotlemiseks.¹¹⁷ 1937. aastal külastas Balti riike Rahvusvaheline Rohuteadlaste Liidu peasekretär hollandlane Teunis Potjewijd, kes viibis Eestis viis päeva, Riias kaks ja Kaunases samuti kaks.¹¹⁸ Tee Tartust Riiga polnud pikk ja sinna sõideti isegi välismaalt saabunud kolleegidega kohtumiseks, nii näiteks soovis professor Siegfried Talvik Riias 1925. a. kokku saada Berliini kohtuarstiteadlase, professor Fritz Strassmanniga.¹¹⁹

1. 5. Rahvuslike vaimse koostöö komisjonide tegevus. Vaimse koostöö liikumisele pandi alus Rahvasteliidu poolt, selle eemärgina nähti riikidevahelise haridus-, kultuuri- ja teaduskoostöö arendamist ja koordineerimist. Liikumist on iseloomustatud kui rahvusvahelist *vaimude liitu*, mis seadis eesmärgiks koondada *iga maa vaimse paremiku esindajaid* ja olla *kõrgemal sise- ja välispoliitilisest võitlusest*.¹²⁰ 1923. a. lõpus tehti Tartu ülikooli nõukogule ettepanek moodustada ülikooli juurde Eesti Rahvuslik Vaimse Koostöö Komisjon, mille ülesandeks oli eelkõige Pariisis asunud Rahvusvahelise Vaimse Koostöö Instituudiga (tänapäevase UNESCO eelkäija) sideme pidamine ja rahvusvahelise koostöö mõtte propageerimine.¹²¹ Delegaatide kaudu osaleti ka igaaastastel kongressidel. Laiema kandepinna sai piirkondlik ühistegevus rahvuslike vaimse koostöö komisjonide kongresside korraldamisega Baltikumi ja Põhjamaade ulatuses, mis ajavahemikul 1935-1938 muutusid rotatsiooni korras korraldatavateks olulisteks piirkondlikeks

f 957, n 11, s 802, l 168.

¹¹⁶ Riias algab üliõpilaste suuskongress. – *Postimees*. 1932, 6. 08 (nr. 182), lk. 1; Rahvusvaheline üliõpilasriik Riias. – *Postimees*. 16.08, (nr. 190), lk. 2; Riia üliõpilaskongress lõppes. – *Postimees*. 18. 08 (nr. 192), lk. 2.

¹¹⁷ Ameerika senaator Chandler Tallinna jõudnud. – *Postimees*. 1921, 23. 02 (nr. 43) lk. 1; Tartu ja Virtsjärve [sic!] randade vahel avatakse kevadel laevasõit. – *Postimees*. 1921, 28.02 (nr. 46), lk. 3.

¹¹⁸ Wallner, R. Rahvusvahelise Rohuteadlaste Liidu peasekretäri matkast Põhja- ja Baltimaadesse 1937. a. – *Pharmacia*. 1939, nr. 8, lk. 232-234.

¹¹⁹ EAA f 2100, n 2, s 1180, l 76.

¹²⁰ Tarvel, P. Vaimse koostöö ülesandeid nüüdisajal, lk. 559-560.

¹²¹ Tartu Ülikooli Raamatukogu käsikirjade ja haruldaste raamatute osakond (edaspidi TÜR KHO) f 46, n

kultuurikogunemisteks.¹²² Neid konverentse kui ainulaadset regionaalset koostöö ilmingut tõsteti tunnustavalt esile ka Pariisi instituudi organiseeritud rahvusvaheliste vaimse koostöö komisjonide esindajate koosolekul.¹²³ Konverentsidel käsitletud teemad saab jaotada kaheks: üldised, mis tõstatati Pariisi instituudi ja rahvusvaheliste kongresside poolt ja seondusid liikumise peamise eesmärgiga – kontaktide tihendamine erinevate riikide kultuuride ja kultuuritegelaste vahel, ning regionaalsed – probleemid, mille lahendamist peeti tähtsaks Balti- ja Põhjamaade vaimse koostöö liikumise arengu seisukohalt. Üldistest olid olulisemateks ülikoolide ja teadusasutuste (sh raamatukogude) vahelise koostöö edendamine, naabrite kunsti ja kirjanduse tutvustamine, naabreid puudutava informatsiooni levitamine, vastastikune kooliõpikute analüüsimine, turismi edendamine. Piirkondlikest teemadest olid olulisimad: sobivate suhtluskeelte leidmine, teaduslik-kultuurialane koostöö, õppeprogrammide ja eksaminõuete ühtlustamine kõrgkoolides, teaduste akadeemiade loomine Balti riikides.

Suhteliselt keerulise teema – kuidas käsitleda naabermaade ajaloolist geograafiat ja eriti nende ajalugu võimalikult objektiivselt, delegeeris Rahvasteliit lahendamiseks vaimse koostöö organisatsioonidele. Pärast erinevate riikide kooliõpikute läbivaatamist ilmus põhjalik ülevaade.¹²⁴ Eesti ajaloolased pälvisid oma tegevusega selles liinis tähelepanu.¹²⁵

Kõigil neljal piirkondlikul kongressil viibisid rahvuslike komiteede esindajatena Ludvigs Adamovičs, Ernests Blese, A. Piip ja L. Puusepp, eestlastest osalesid vaimse koostöö liikumises aktiivselt veel P. Tarvel, Ferdinand Linnus ja Friedrich Puksoo.¹²⁶

1, s 1, l 1.

¹²² Stradiņš, J., Cēbere, Dz. Establishment of an Intellectual Entente in the Baltic States, pp. 291-314; Tankler, H., Rämmer, A. *Tartu University and Latvia*, pp. 73-76.

¹²³ TÜR KHO, f 46, n 1, s 3, l 47.

¹²⁴ *School text-book revision and international understanding*. 2nd (English) ed., rev. and enlarged 1933. Paris, 1933.

¹²⁵ *School text-book revision and international understanding*, pp. 66-74.

¹²⁶ Baltimaade vaimse koostöö konverentside materjalid leidsid avaldamist (*Teise Balti riikide vaimse koostöö kongressi toimetis* = *Actes du deuxième congrès interbaltique de coopération intellectuelle, tenu à Tartu les 29 et 30 novembre 1936*. Tartu, 1937. (Eesti Vabariigi Tartu ülikooli toimetused = *Acta et Commentationes Universitatis Tartuensis (Dorpatensis)*, C 22); *Troisième congrès régional des commissions nationales de coopération intellectuelle des pays baltiques et nordiques : comptes rendus des séances*. Helsinki, 1938; *Quatrième conférence régionale des commissions nationales de coopération intellectuelle des pays Baltiques et Nordiques*. Riga, 1940.

1. 6. Ühise suhtluskeele otsingud. Kokkusaamiste tõsiseks probleemiks kujunes omavahelise suhtlemise keerukus, ühel konverentsil kõlas tavaliselt õige mitu keelt. Selgelt osati alul nii Lätis kui Eestis kõige paremini vene ja saksa keelt, milles peeti enamuse ettekandeid. Mitmelt poolt mujalt kokkutulnutele oli vene keel arusaamatu sõnade vurin ja juba 1920. aastate algul kuuldus nende suust rahulolematust ja ka hoiatusi, et vene keele kasutuselevõtmine Baltikumis ühiskeelena võib kutsuda esile selle piirkonna eraldumise Lääne-Euroopast.¹²⁷ Olukord võõrkeelte õppimisel ja õpetamisel Baltikumis oli siiski väga keerukas, et mõistlikke lahendusi ja ühist keelt leida ja seetõttu arenes sel teemal üsna elav diskussioon.¹²⁸ Ka Eesti poolt diskussioonis osalenud Läti saadiku Karl Menningu seisukohad 1934. aastast väljendavad situatsiooni komplitseeritust: *Kõige loomulikum oleks olnud nüüd selleks abikeeleks sarnast keelt võtta, mis juba laiemalt tarvitata ja tuttav. Meil [eestlastel ja lätlastel] oli selleks kaks keelt: saksa ja vene keel, mis, olles meie minevikuga ja ajalooa seotud, kaunis palju rahvastesse olid tunginud. Kuid just need kaks keelt ei või meile küsimuse alla tulla. Ühisel keelel, mille meie valima peame, ei ole mitte ainult üks ülesanne, nimelt, et ta oleks meie Balti rahvaste omavaheliseks keeleliseks vahelülks, vaid tema peab seda osa ka Balti rahvaste ja ilmakultuuri vahel etendama. ... Vene keel on kommunistliku ilmavaatega ja tema teostamisega kokku rakendatud, saksa keel natsionaalsotsialistliku teooria ja korruga – mõlemad on meil vastuvõetamatud.*¹²⁹ Edaspidi suurenes inglise ja isegi prantsuse keele oskajate arv nii Eestis kui Lätis ja nende keelte kasutamine levis, eriti nooremate teadusemeeste hulgas.¹³⁰ Inglise keele oskuse tase Eestis tõusis sel

¹²⁷ Siegfried Loewe arvamus, vt. *Eesti Arst*. 1922, nr. 7, lk. 351.

¹²⁸ Mitme aasta kestel arutati seonduvat, sh tutvustati sõprusühingute ja rahvuslike vaimse koostöö komisjonide seisukohti *Läti-Eesti Ühingu kuukirja* veergudel (Blese, E. Missugust keelt tarvitada Balti rahvaste omavahelises läbikäimises? = Kāda valoda lietojama Baltijas tautu savstarpējā satiksmē? – *Latvijas-Igaunijas biedrības mēnešraksts*. 1934, 3. nr., 2.-5. lpp.; Malta, N. Inglisekeel läbikäimiskeelena Balti riikides = Angļu valoda kā satiksmes valoda Baltijas valstu starpā. – *Latvijas-Igaunijas biedrības mēnešraksts*. 1934, 3. nr., 5.-8. lpp.; Nonācs, O. Võõrkeeled Balti riikide koolides = Svešvaldas Baltijas valstu skolās. – *Latvijas-Igaunijas biedrības mēnešraksts*. 1934, 3. nr., 8.-11. lpp.; Otsitakse teid, mis ühendaksid Balti riike = Meklē ceļus, kas vienotu Baltijas valstis. – *Latvijas-Igaunijas biedrības mēnešraksts*. 1935, 1. nr., 66.-67. lpp.; Kiparsky, V. Balti ühise keele probleem = Baltijas kopējās valodas problēma. – *Latvijas-Igaunijas biedrības mēnešraksts*. 1936, 1. nr., 37.-40. lpp.; Tarvel, P. Balti riikide kultuurilise välisorientatsiooni probleeme, 16.-18. lpp. ja mitmed teised kirjutised).

¹²⁹ Menning, K. Ühine keel = Kopēja valoda. – *Latvijas-Igaunijas biedrības mēnešraksts*. 1934, 4. nr., 7. lpp.

¹³⁰ Inglise ja prantsuse keel Balti ühiskeeleks. Teaduste akadeemia küsimus jälle päevakorda. – *Postimees*. 1935, 02.11 (nr. 299), lk. 3.

perioodil kiiresti, tänu huvi suurenemisele ja selles liinis tehtud jõupingutustele.¹³¹ Eestis aitas prantsuse keele ja kultuuri levikule tublisti kaasa 1922. a. Prantsuse Instituudi loomine Tartus.¹³² Samasugune asutus tegutses ka Riias, kus asus ka Inglise Instituut. Need eestlased, kellele see teadustöös vajalik oli, omandasid ka läti keele. Naaberriikide keelte õppimine ja vastastikune süstemaatiline õpetamine oli mitmel korral kõne all, sealhulgas ülikoolides vastavate õppetoolide loomine.¹³³ Konkreetsete tulemusteni jõuti alles 1940. a., mil Tartu ja Läti ülikoolis määrati ametisse vastavad isikud Karl Aben ja Kārlis Draviņš.¹³⁴ Läti ja leedu keele vastastikune ebaregulaarne õpetamine oli toimunud ka varem, Läti ülikoolis õpetas leedu keelt lektorina Adolf Raulinaitis juba 1928. aastast ja Kaunase ülikoolis läti keelt arheoloogia ja slaavi keelte professor Eduardas Volteris. Läti murdeid, leedu keelt ja tema ajaloolist grammatikat, balti keelte kokkupuuteid läänemere-soome keeltega on Tartus lugenud slaavi keelte ja indo-euroopa keeleteaduse professor Peeter Arumaa.¹³⁵

1. 7. Õppejõudude ja üliõpilaste välissõidud. Üksikisikute külaskäikude peamiseks eesmärgiks oli tutvumine sõsarasutuste ja kolleegide tööga, teadus- ja õppetöö korraldusega. Teinekord püüti võrrelda naabrite saavutusi ja analüüsida nende tulemusi. Ka suuremate ümberkorralduste puhul või uute hoonete ehitamise eel võeti sõite ette. Reisimist ajendasid ka naabrite juures korraldatud näitused ja messid. Ülikoolide õppejõud käisid teinekord loenguid ja ettekandeid pidamas, sagedamini erialaseltside

¹³¹ Lembinen, S. *The teaching of English at Tartu University in 1900-1940. Diploma paper.* Tartu, 1990, pp. 27-34; Kuidas tõsta ingliskeele osatähtsust Balti riikides = Kā palienāt angļu valodas nozīmī Baltijas valstīs. – *Latvijas-Igaunijas biedrības mēnešraksts.* 1936, 1. nr., 112.-113. lpp.; Läti ja Eesti määrasid esimeseks kohustuslikuks võõrkeeleks koolides inglise keele, avaldati soovi, et Leedu järgneks sellele eeskujule (Eesti, Läti ja Leedu lähendamisühingute esindajate nõupidamine, 58. lpp.).

¹³² Varik, A. Prantsuse keel Eesti Vabariigis. – *Keel ja Kirjandus.* 2001, nr. 1, lk. 25-36; Puusepp, L. Mälestusi Prantsuse Teadusliku Instituudi asutamisest Tartus. – *Olion.* 1932, nr. 5/6, lk. 125.

¹³³ Moora, H. Eesti ja Läti koostöö teaduslikul alal = Latvijas un Igaunijas kopdarbība zinātnē. – *Latvijas-Igaunijas biedrības mēnešraksts.* 1933, 1. nr., 17.-18. lpp.; Kiparsky, V. Läti keel ja Soome keeleteadus = Latviešu valoda un somu valodniecība. – *Latvijas-Igaunijas biedrības mēnešraksts.* 1935, 3/4. nr., 24. lpp.; Nonācs, O. Vaatlusi ja jāreldusi = Vērojumi un slēdzieni. – *Latvijas-Igaunijas biedrības mēnešraksts.* 1937, 3. nr., 2. lpp.; Nonācs, O. Tahta - suuta = Gribēt - varēt. – *Latvijas-Igaunijas biedrības mēnešraksts.* 1939, 1. nr., 1-4. lpp.

¹³⁴ Eesti keele õppetool Läti ülikooli juure. – *Päevaleht.* 1940, 26. 02 (nr. 54), lk. 5; Tankler, H., Rämmer, A. *Tartu University and Latvia,* pp. 206-207.

¹³⁵ Sellekohast teavet võib leida mitmetest ülikoolide tegevust kajastavatest väljaannetest (*Latvijas Universitāte divdesmit gados, 1919-1939. II daļa.* Rīga, 1939, 209. lpp.; *Vytauto Didžiojo universitatis antrųjų penkerių veikimo metų (1927.II.16-1932.IX.1) apyskaita.* Kaunas, 1933, p. 208; *Eesti Vabariigi Tartu Ülikooli loengute ja praktiliste tööde kavad [1934-1939].* Tartu, 1934-1939 jt.).

kutsel. Teadaolevalt võitsid professor L. Puusepa avalikud loengud Riias eriti suure populaarsuse.¹³⁶ Palju kordi kõneldi ülikoolide professorite vahetusest,¹³⁷ vajadusest pidada ettekandeid naaberrahvaste kultuuri üle.¹³⁸ Arstid käisid kogemusi omandamas kliinikutes, seal stažeerimas, viibisid asutuste pidulikel avamistel jne. Huvi pakkusid naabrite saavutused loomakasvatuse ja põlluharimise, tootmis- ja majandustegevuse alal, meeeldi tutvuti kaasaegsete edukate ettevõtetega. Harvemini toimusid sõidud uurimistööks vajaliku aineestiku kogumiseks. Selles osa paistsid silma eriti loodusteadlased ja humanitaaralade esindajad (ajaloolased, kunstiajaloolased, arheoloogid, etnograafid, keele- ja rahvaluuleuurijad, majandusgeograafid). Sel eesmärgil kasutati Läti raamatukogusid, muuseume ja arhiive. Arhiivmaterjale ei kasutanud mitte ainult ajaloolased, vaid ka juristid, kirjandusloolased, keele- ja usuteadlased, isegi loomaarstid ja metsamehed. Ka Läti uurijaid võis kohata töötamas Riigi Keskarhiivis Tartus.¹³⁹ Mõlemis riigis töötati ka arhivaalide vahetamise suunas, tsaaririigi päevist pärit dokumente oli kindlasti võimalik Eesti ja Läti vahel paremini jaotada.¹⁴⁰ Suurt huvi Läti aineestiku vastu tundsid arheoloogiaprofessorid Aarne Michaël Tallgren ja Birger Nerman. Sealsetest arhitektuuri- ja kunstimälestistest huvitus Armin Tuulse, kes külastas Lätimaad korduvalt, eriti pärast magistrikraadi omandamist kunstiajaloo alal 1937. aastal. Oma

¹³⁶ Käsitletud teemadest ilmus ka mitmeid ülevaateid Läti ajakirjanduses (Puuseps, L. Dvēsle un miesa (Lekcija). – *Jaunākās Ziņas*. 1923, 30.04 (nr. 92), 5. lpp; Veselas un slimas madzenes. Pēc Tērbatas universitātes prof. Dr. med. L. M. Puusepa lekcijās, Rīga, 17. janvāris, 1925. g. – *Tautas Kalendārs. Jaunās Balss ilustrētā bibliotēka / Latvijas Pretalkohola Biedrība*. Rīga, 1926, 126.-141. lpp.; E. T. Kas sabojā mūsu nervus? (Alkohols, kokaīns un morfijs kā nervu giftis. Pēc prof. Dr. med. L. Puusepa lekcijām. – *Tautas Kalendārs. Jaunās Balss ilustrētā bibliotēka / Latvijas Pretalkohola Biedrība*. Rīga, 1927, 97.-111. lpp.; Pūsep. No kā atkarīga bērnu veselība un garīgā attīstība. – *Draudžu Dzīve*. 1933, 6/7 (3/4), 150.-152. lpp.).

¹³⁷ Bērziņš, P. Balti rahvaste omavaheline kultuuriväärtuste vahetus = Kulturalo vērtību apmaiņa Baltijas tautu starpā. – *Latvijas-Igaunijas biedrības mēnešraksts*. 1939, 2. nr., 21.-22., 25.-26. lpp.

¹³⁸ Balodis, F. Paremat koostööd teaduse alal! = Labāku sadarbību zinātnes laukā! – *Latvijas-Igaunijas biedrības mēnešraksts*. 1934, 1. nr., 49. lpp.; Moora, H. Eesti ja Läti koostöö teaduslikul alal, 17. lpp.

¹³⁹ Sellekohased teateid võib leida arhiivi tegevuse ülevaadetes (Riigi Keskarhiiv 1930./31. eelarve aastal. – *Ajalooline Ajakiri*. 1931, nr. 2, lk. 120; Riigi Keskarhiiv 1931./32. tegevusaastal. – *Ajalooline Ajakiri*. 1932, nr. 3, lk. 172; Liiv, O. Riigi Keskarhiiv 1932./1933. tegevusaastal. – *Ajalooline Ajakiri*. 1933, nr. 3, lk. 171; Liiv, O. Riigi Keskarhiiv 1933./34. tegevusaastal. – *Ajalooline Ajakiri*. 1934, nr. 2, lk. 91). Läti ajaloolaste külastäigud pakkusid huvi ka ajakirjandusele (Läti teadusemees uurib keskarhiivis Läti kohta käivaid dokumente. – *Postimees*. 1927, 25. 08 (nr. 229), lk. 1; Läti ajaloolased keskarhiivis. – *Päevaleht*. 1939, 07. 04 (nr. 97), lk. 1.

¹⁴⁰ Ney, G. Balti rahvaste kultuurilised suhted. Seniseid saavutusi ja edaspidiseid väljavaateid = Baltijas tautu kultūras attiecības. Līdzšinējie sasniegumi un turpmākās izrezes. – *Latvijas-Igaunijas biedrības mēnešraksts*. 1935, 3. nr., 35.-36. lpp.; Leppik, L. Balti kindralkubeneri arhiivi lugu. – *Arhiiv riigiasutuse-na Eesti ühiskonnas*. Tartu, 1999 (EAA Toimetised 4 (11)), lk. 102-106.

doktoritöö kaitses Tuulse teemal *Die Burgen in Estland und Lettland* 1942. aastal.¹⁴¹ Mõistetavalt tegelesid ka baltisakslased Eesti ja Läti ajaloo uurimisega, ehkki nende seisukohad ei pruukinud alati kokku langeda põlisrahvaste omadega.

Vastastikku tihedat koostööd arendasid arheoloogid. Suurt rõhku pandi sel ajal iseseisvusaja (10.-13. saj.) kultuuri uurimisele, mis nõudis ka naaberalade tundmaõppimist. Läti muinsusvalitsuse loaga anti Eesti arheoloogidele erandlik võimalus läbi viia kaevamisi Läti alal, samasuguse loa said lätlased Eestis.¹⁴² Viljakamalt kui seda tegi professor H. Moora kaheköitelise töös *Die Eisenzeit in Lettland bis etwa 500 J. v. Chr.* on raske ette kujutada naaberriigi ainese käsitlemist. Koostöö üheks hiilgavaimaks tunnistuseks sai 1930. a. korraldatud arheoloogide kongress Riias. Hea näide sellest, et Balti kongressid ei ühendanud mitte ainult Eestit, Lätit ja Leedut, oli just sama üritus, mis tõi lisaks Baltimaadest pärit osalistele kokku hulgaliselt uurijaid Rootsist, Saksamaalt, Soomest, Poolast jne.¹⁴³

Ühed vähesed liivi keele ja kultuuri spetsialistid kogu maailmas O. Loorits ja lühiajaline Tartu ülikooli soome rahvusest Läänemere-soome keelte professor Lauri Kettunen, leidsid enesestmõistetavalt oma uurimismaterjali Lätist. Need Tartu ülikooli õppejõud toetasid igati väljasuremisohus hõimurahvast, astusid nende õiguste eest Lätis välja kõrgel riiklikul tasandil. Kettuneni tuntakse laiemalt mahuka liivi keele sõnaraamatu autorina (1938), mille kallal ta oli töötanud 1920. aastast alates. Loorits viibis seejuures Lätimaal väga sageli, omandas läti keele¹⁴⁴ ja sattus oma intensiivse tegevuse pärast isegi Läti võimudega pahuksisse.¹⁴⁵

¹⁴¹ EAA f 2100, n 13, s 95.

¹⁴² Nerman, B. Die Verbindungen zwischen Skandinavien und dem Ostbaltikum in der jüngeren Eisenzeit. – *Latvijas Saule*. 1929; 79.-81. nr., 884. lpp.; Ney, G. Balti rahvaste kultuurilised suhted. Seniseid saavutusi ja edaspidiseid väljavaateid. 1935, 3. nr., 36. lpp.

¹⁴³ Moora, H. Balti muinasteadlaste kongress Riias 19.-23. aug. 1930. – *Ajalooline Ajakiri*. 1930, nr 3, lk. 139.

¹⁴⁴ Straubergs, K. Läti folkloori uurimuste saavutused viimase kümne aasta jooksul = Latviešu folkloras pētījumu sasniegumi pēdējos desmit gados. – *Latvijas-Igaunijas biedrības mēnešraksts*. 1935, 3. nr., 25.-29. lpp.; EAA f 2100, n 2b, s 44, l 12.

¹⁴⁵ Tankler, H., Rämmer, A. *Tartu University and Latvia*, pp. 195-198; Šcerbinskis, V. Lībiešu jautājums Latvijas attiecībās ar Somiju un Igauniju 1920-1940. – *Latvijas Zinātņu akadēmijas vēstis. A daļa, Sociālās un humanitārās zinātnes*. 2000. g., 54. sējums, 3/4. nr., 66.-67. lpp.; *Latvijas izlūkdienesti, 1919-1940 : 664 likteņi*. Rīga, 2001, 241.-246. lpp.; Kaitseliidu Tartu maleva klubiõhtul 03.10.1937. a. peetud ettekandes Euroopa poliitilisest olukorrast käsitles A. Piip ka pingeid Eesti ja Läti suhetes, sh Looritsa väljasaatmist. Ta

Üsna oluliseks kujunesid hariduse omandamisel mitmesugused õppereisid, millest võtsid osa nii õppejõud kui üliõpilased, vastastikku viidi teinekord läbi majanduslikku, põllumajanduslikku ja metsanduslikku praktikat.¹⁴⁶ Grupiviisilised külaskäigud moodustasid Tartu ülikooli sidemetes Lätiga kõige suuremaid hulki haarava osa ja said alguse 1920. aastate teisel poolel. Esimene kord said Balti riikide erinevate alade teadusmehed kokku ilmselt 1927. aasta mais. Läti ülikooli filosoofiateaduskonnast saabus sel korral Tartusse kaheksa professorit ja 31 üliõpilast. Delegatsiooni juhtis rektor ja kunstiajaloo professor Ernests Felsbergs, kes oli õppinud ja õpetanud Tartu ülikoolis. Mõni päev hiljem pidid saabuma leedulased Kaunase ülikooli rektori juhtimisel.¹⁴⁷ Kõige tavalisemaks sihiks kujunes vastastikune erialakaaslaste külastamine, kes olid külalistele soovikohase programmi ette valmistanud. Suhteliselt sageli toimusid üliõpilaste sõidud õppejõudude juhtimisel, need ühendasid erialase huvi üldise silmaringi laiendamisega. Gruppide suurus oli tavaliselt 30 isiku ümber, üksikutel juhtudel tunduvat rohkem, näiteks 1937. aastal sõitis Riiga kolmeks päevaks üle saja rohuteaduse üliõpilase.¹⁴⁸ Kohtumiste initsiaatoriks võisid olla mõlemad pooled ja vastuvisiidid järgnesid tavaliselt kiiresti ühe poole külaskäigule. Kohale jäadi tavaliselt kolmeks-neljaks päevaks ja sõidud ei piirdunud mitte ainult Riia või Tartuga. Mitmetel juhtudel otsiti külaskäikude õnnestumiseks üles mõlemi, eesti ja läti keele valdajad, spetsialistide selgitusi ja sõnavõtte tõlgiti külaliste keeltesse, mis lõi vaba ja sõbraliku atmosfääri. Erialaüritusi saatsid kultuurilised meelelahutused.

Lätimaal võtsid tartlasi sageli vastu õppejõud, kes olid ise Tartus õppinud, see lähendas inimesi kiiremini. Endised tartlased olid Läti ülikoolis mõned alad lausa „vallutanud” – meditsiini osas nimetagem farmaatsiat, oftalmoloogiat, kirurgiat, dermatoveneraaloogiat ja

rõhutas: *Kokkuvõttes tahan seda öelda, et peame siiski vältima arusaamatusi ja elama rahulikult koos oma naabriga, sest kes teab kunas tuleb ühiselt sõdida ja astuda välja vaenlase vastu* (*Postimees*. 1937, 04.10 (nr. 268), lk. 2).

¹⁴⁶ Riikidevahelise üliõpilaste vahetuse organiseerimisega tegelesid akadeemilised eriala- ja tudengiorganisatsioonid ja SELL liikumine (Majandusteaduse üliõpilastele suvepraktikat Lätis. – *Postimees*. 1938, 19. 05 (nr. 135), lk. 7, 8; Metsanduse üliõpilased Lätti praktikale. – *Päevaleht*. 1937, 22. 04 (nr. 109), lk. 4; Metsateaduse üliõpilaste vahetus Lätiga. – *Päevaleht*. 1937, 10. 05 (nr. 126), lk. 5.).

¹⁴⁷ Läti ja Leedu professorid külastavad Tartu ülikooli. Külaliste seas silmapaistvad teadusmehed ja hariduse juhid. – *Postimees*. 1927, 20.05 (nr. 135), lk. 5.

¹⁴⁸ Rohuteaduse üliõpilased sõidavad Riiga. – *Postimees*. 1937, 3. 04 (nr. 89), lk. 7; E. K. Läti üliõpilaste ekskursioon Tartu. – *Eesti Rohuteadlane*. 1939, nr. 5, lk. 175.

patoloogiat.¹⁴⁹ Nähtu ja kogetu jõudis reiside järel tihti trükki, tavaliselt populaarses vormis, nii Lätis kui Eestis.

Tartu Ülikooli õppejõudude isiklikes toimikutest Eesti Ajalooarhiivis leiab andmeid rohkem kui 170 Läti sõidu kohta aastail 1919-1940, nende sekka on arvatud ka Lätit läbinud teekonnad Euroopasse. Sõitude arv oli kindlasti suuremgi, näiteks L. Puusepa toimikust leiab andmeid vaid 2 sõidu kohta (1938, 1939), kuid seal puuduvad andmed mitmete teiste osas.¹⁵⁰ A. Paldroki toimikus ei ole üldse andmeid Lätis viibimisest, ometi leiab teistest allikatest andmeid tema 1932. a. Riias peetud avalike loengute kohta.¹⁵¹ Sõidud jagunesid aastati ebahütlaselt, nende arv kasvas ülikooli algusaastatel kiiresti, jõudes 1925. aastaks 19 sõiduni. Edaspidi hakkas nende hulk vähenema, kuni jõudis 1933. ja 1934. a. 2 sõiduni aastas – jälle peame me osundama majanduslikule kriisile. 1935. aastast alates asuti uuesti agaramalt Lätit külastama, 1940. aastal küündis kavandatud sõitude arv 13-ni.¹⁵²

1. 8. Informatsiooni vahetamine, teadustööde avaldamine ja dissertatsioonide kaitsmised. Enesestmõistetavalt toimus informatsiooni vahetamine mitte ainult teaduslike kogunemiste ja külaskäikude ajal. Vastastikku telliti või vahetati Eestis ja Lätis ilmuvaid erialaseid ajakirju ja teisi trükiseid. Raamatukogude vahetussidemetele panid 1921. a. aluse Läti ülikooli rektor E. Felsbergs ja Tartu ülikooli rektor Heinrich Koppel. Viimane, tehes Tartu Ülikooli nõukogule vastava ettepaneku, muutis sidemed regulaarseteks, mis jätkusid mõlema ülikooli raamatukogude vahendusel.¹⁵³ Erialaajakirjades refereeriti naabrite juures ilmutavat uudiskirjandust, tutvustati ajakirjade uudisnumbreid või üksikuid huvipakkuvaid artikleid ja kirjutati ise naaberriikides ilmunud artiklite põhjal ülevaateid. Sagedamini avaldasid kirjutisi Läti kohta ajakirjad *Eesti Arst*, *Pharmacia*, *Eesti Rohuteadlane*, *Eesti Loomaarstlik Ringvaade*, *Eesti Mets* ja *Loomakasvatus*. Mitmetele

¹⁴⁹ Tankler, H., Rämmer, A. *Tartu University and Latvia*, pp. 149.

¹⁵⁰ Tankler, H., Rämmer, A. On the relations between the University of Tartu and Latvia in the 1920s and 1930s. – *Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis. A daļa*, p. 41.

¹⁵¹ EAA f 2100, n 4, s 95, l 93; Ka magistratöö kirjutamiseks kogutud andmed Tartu õppejõudude sõitude kohta Lätimaale pole täielikud, sellele, mida pakuvad arhiivmaterjalid Eesti Ajalooarhiivis ja üksikud toimikud Tartu Ülikooli arhiivis ning 1920.-1930. aastate erialane ajakirjandus ja tollased ajalehed, pole kerge lisa leida.

¹⁵² Tankler, H., Rämmer, A. *Tartu University and Latvia*, p. 100.

¹⁵³ EAA f 2100, n 4, s 423, l 2.

uurimisteemadele läheneti Baltikumi ulatuses, eriti puudutab see saksa päritolu loodusteadlasi (geoloog Hans Scupin, botaanikud E. Spohr ja K. R. Kupffer jt.).¹⁵⁴ 1936. a. pidas läti arstiteadlane Jēkabs Alksnis Tartus ettekande *Elu, hing ja ema rahva usundis, eriti Balti rahvaste juures bioloogilisest seisukohast*. Viimane oli muide õppinud Tartus ja hindas tema tööatmosfääri, võrreldes Riia kui suurlinnaga väga kõrgelt.¹⁵⁵

1936. aastal tegi J. Alksnis ettepaneku ühise arstiteadusliku ajakirja *Acta medica Baltica* väljaandmiseks,¹⁵⁶ ettepanekut korrati Riias, vaimse koostöö konverentsi ajal tema enda ja Pauls Stradiņši poolt,¹⁵⁷ kuid idee teostamist ei leidnud. Räägiti ka mitmeid alasid ühendava ajakirja *Acta academica Baltica* väljaandmisest,¹⁵⁸ kuid seegi ei õnnestunud. Balti- ja Põhjamaadel oli ühine folkloorialane väljaanne *Acta ethnologica*, mis hiljem ilmus nime all *Folkliv*. Ajakirja autorite hulka kuulusid ka O. Loorits ja Walter Anderson, Loorits oli selle toimetuskolleegiumi liige.¹⁵⁹

Riias kaitsesid oma doktoriväitekirjad kaks eesti loodusteadlast: keemik Karl Loskit (1926) ja geoloog Paul Tomson (1927), seejuures oli Loskit esimene Läti Vabariigi keemiadoktor.¹⁶⁰ Lätlane Kārlis Ābele Tartu ülikoolis 1934. a. oma bioloogiasuunalise doktoritöö.¹⁶¹ Tuntud läti folklorist Anna Bērzkalne, keda loetakse Tartus tegutsenud W. Andersoni õpilaseks juba tsaariajast, huvitus juba 1922. a. kraadi omandamise võimalusest Tartu ülikooli juures, korduvalt oli see teema ka hiljem kõne all, kuni ta 1935. a. sooritas Tartu ülikooli juures doktorieksamid ja 1942. a. kaitses edukalt oma töö

¹⁵⁴ Tankler, H., Rämmer, A. Academic contacts between the University of Tartu and various Latvian institutions during the 1920s and 1930s, with emphasis on the fields of natural sciences, agriculture and forestry. – *Latvijas Universitātes raksti*, 661 sēj. Rīga, 2004, 88.-90. lpp.

¹⁵⁵ Eesti-Läti-Leedu arstide koostööst. Naaberriikide õppejõud tutvumas Tartu kliinikutega. – *Postimees*. 1936, 25. 11 (nr. 319), lk. 4.

¹⁵⁶ Pandi alus Balti arstide koostööle. – *Postimees*. 1936, 26. 11 (nr. 320), lk. 5; Eesti Arstideseltside Liidu peakoosoleku protokoll. – *Eesti Arst*. 1936, nr. 6, lk. 477-478.

¹⁵⁷ Stradiņš, J. Cēbere, Dz. Establishment of an Intellectual Entente in the Baltic States, p. 302.

¹⁵⁸ Otsitakse teid, mis ühendaksid Balti riike = Meklē ceļus, kas vienotu Baltijas valstis. – *Latvijas-Igaunijas biedrības mēnešraksts*. 1935, 1. nr., 67. lpp.

¹⁵⁹ EAA f 2100, n 2, s 574, l. 19-36.; Oskar Loorits, 1900-1961. *Trükitud tööde bibliograafia*. Tartu, 1990: 23; Tuneld, J. Walter Anderson : 10/10 1885 - 23/8 1962 : bibliografi. – *Kung. Gustav Adolfs Akademiens Minnesbok. 1, 1957-1972*. Lund, 1978, s. 68.

¹⁶⁰ Eestlane loodusteadlane Läti ülikooli doktor [Paul Tomson]. – *Postimees*. 1927, 1. 06 (nr. 147) lk. 1; Eestlane esimene Latvija ülikooli keemiadoktor [Karl Loskit]. – *Postimees*. 1926, 4. 12 (nr. 330), lk. 3.

¹⁶¹ Ābele, K. *Untersuchungen über die Kern- und Zellteilung in dem primären Meristem der höheren Pflanzen*. [S. l.], 1934; EAA, f 2100, n 1, s 15, l 11jj.

teemal *The song of the youth who died for sorrow*.¹⁶² Ka läti arheoloogil F. Balodisel oli kavatsus kaitsta Tartus oma doktoritöö, mis jäi küll ellu viimata.¹⁶³ Magistratööde vastastikusest kaitsmisestki leidub andmeid, näiteks Wilhelm Mannsfeld, kes oli lõpetanud ülikooli Riias, väitles end loodusteaduste magistriks Tartus.¹⁶⁴

1. 9. Ülikoolide õppejõudude biograafilised sidemed. Rahvusülikoolide asutamise käigus järgnesid lätlastest ja eestlastest haritlased valdavalt kutsele asuda tööle oma rahvusülikooli. Nii kaotas Tartu ülikool 1920-ndate algul mitu läti rahvusest veterinaariaõppejõudu, Ernst Paukuli, Ludvigs Kundziņš ja Kārlis Kalniņš,¹⁶⁵ on mõistetav, et ka neli varem Tartus õppejõududena tegutsenud läti päritolu isikut, teoloog Kārlis Kundziņš, kunstiajaloolane E. Felsbergs, filoloog Jānis Endzelīns ja meedik Pēteris Sniķers otsustasid jätkata tööd Läti ülikoolis. Viieksime nimetada filosoof Jēkabs Osist, kui tema elu poleks katkenud Läti ülikooli asutamise aastatel (1920). Õppejõukoha Tartus vahetas Riia vastu ka õigusteadlane Vassili Sinaiski. Tartu ülikooli jäid siiski tööle ka mõned lätlased: kirurgiaprofessor Rudolf Wanach (Vannahs), psühholoogiaõppejõud Eduards Baķis (Bakkis), pikaajaline loomaarstiteaduskonna proktor Arturs (Artur) Mālmanis (Mahlmann), tuntud silmaarst ja ülikooli kliiniku vanemassistent Jānis Ozoliņš ja võib-olla mõni teinegi abiõppejõud. Läti ülikoolis tegutses käsitledaval ajavahemikul eesti rahvusest loomaarstiteadlane Karl Kangro (1928. aastast professor).¹⁶⁶ Põllumajandusteadlane Arvid Leppik kandis küll eesti liignime, kuid eestlaste hulka me teda ilmselt arvata ei saa. Ema poolt oli eesti päritolu Narvas sündinud inglise keele dotsent Viljams Klēsmanis Metjūss (Kleesmann-Matthews).¹⁶⁷ Tartu

¹⁶² Läti Akadeemilise Raamatukogu Jānis Misiņšī raamatukogus säilitatav A. Bērzkalne arhiiv sisaldab mitmeid selle teemalisi kirju: W. Anderson Bērzkalnele 11. 04. 1922; Bērzkalne kirjad nr. 11, 24, 45, 55. KM, EKLA f. 175, M 19: 29, l. 3, 5; P[ukits], M[ärt]. Uudisteos rahvaluule uurimise alalt. – *Postimees*. 1942, 30. 06 (nr. 152), lk. 6 ; P[ukits], M[ärt]. Läti naisteadlane promoveerus Tartus. – *Postimees*. 1942, 9. 05 (nr. 110), lk. 7.

¹⁶³ EAA f 2100, n 4, s 425, l 83-84.

¹⁶⁴ Uus magister loodusteaduste alal. – *Üliõpilasleht*. 1935, nr. 6, lk. 256; W. Mannsfeld. *Untersuchungen über Alters- und Rassenzusammensetzung der Flunderbestände an der lettländischen Ostseeküste...* – Riga, 1935.

¹⁶⁵ Tankler, H., Rämmer, A. Õppejõudude koosseisu kujunemine Eesti Vabariigi Tartu Ülikoolis 1920-ndatel aastatel = Die Herausbildung des Lehrkörpers der Universität Tartu in den 20er Jahren des 20. Jahrhunderts. – *Elmar Roots ja Tartu ülikool*. Hrsg. H. Tankler. Tartu, 2000, lk. 42, 144.

¹⁶⁶ D. Loeber peab K. Kangrot baltisakslaseks (*Deutsch-baltische Lehrkräfte an der Universität Lettlands 1919-1941*. Zusammengestellt Dietrich A. Loeber. Hamburg, 1999 (Baltische Ahnen- und Stammtafeln. Sonderheft 20), S. 19).

¹⁶⁷ *Latvijas Universitāte divdesmit gados 1919-1939. II. Daļa. Mācības spēku biografijas un bibliografija*.

ülikoolis tegutsenud lastehaiguste eradotsent Oscar Rothberg, ilmselt rahvuselt eestlane, kutsuti 1921. a. Riia ülikooli pediaatria professoriks, kuid ta lükkas kutse tagasi.¹⁶⁸

Mitmetel kordadel on teateid Tartu õppejõudude varasemast töötamisest Lätis, peamiselt Riias. Õpetajatena tegutsesid seal mineraloog Karl Duhmberg, teoloog Werner Gruehn (Grühn), botaanik Theodor Lippmaa ja vene keele lektor Boriss Pravdin. Viimane sattus Riia Reaalkooli evakueerimise tulemusena 1915. a. juhuslikult Tartusse, kus jätkas hiljem oma ala õpetamist. Arstidena või loomaarstidena tegutsesid Riias Johann Ainson, A. Lüüs, H. Madisson (Madisson) ja Alexander Ucke. Riia lähedal Petermuiža katsejaama assistendina töötas L. Rinne. A. Piip õppis Kuldigas Balti Õpetajate Seminaris ning töötas 1903-1905 salmilaulja ja kooliõpetajana Aluksnes.

Riias olid sündinud selle perioodi Tartu õppejõududest psühhiaater Maximilian Bresovsky, matemaatik Vassili Kupffer, füsioloog Alexander Lipschütz, botaanik T. Lippmaa, veemajanduse ja vesiehituse spetsialist Vladimir Paavel, juristid Leo Leesment ja Karl Wilhelm von Seeler, Cēsises meteoroloog Johannes Letzmann ja kohtuarstiteaduse spetsialist Gerhard Rooks ning Cēsise maakonnas meteoroloog Konrad Koch. Saksa keele lektori Friedrich Bettac'i, pedagoogikateadlase Eugen Riemi ja usuteadlase Otto Seesemanni sünnilinnaks oli Jelgava. Kuramaal olid sündinud ka usuteaduskonna õppejõud Adalbert Stromberg (Tašu-Padure, hilisem Kalvene), Konrad Grass (Kursīši) ja W. Gruehn (Bālgale). L. Leesment, T. Lippmaa, G. Rooks ja V. Paavel olid rahvuselt eestlased, teised sakslased.

1920.-1930. aastate õppejõududest õppisid tsaariajal Riias rakendusmehaanika õppejõud Konstantin Grimm, matemaatik Jakob Roosson (1935. aastast Roonemaa), keemikud Michail Wittlich (Vitsut) ja Jaan Kopvillem, botaanik Hugo Kaho, loomakasvatuse spetsialistid Elmar Liik ja Jaan Mägi, põllumajandusspetsialistid Aleksander Luksepp ja L. Rinne, raamatupidamise õppejõud Karl Müller. Õppimisvõimalused meelitasid sinna kaks noort eestlast, kelle tegevus arenes hiljem õpitust kaugel – mikrobioloogia ja bakterioloogia professori K. Schlossmanni ning kirjandusteadlase ja tuntud kirjaniku

Rīga, 1939, 87.-88. lpp.

¹⁶⁸ *Eesti Arst.* 1935, nr. 11, lk. 927

Johannes Semperi. Viimane õppis aastatel 1915-1916 Moskvasse evakueeritud Riia Polütehnikumis arhitektuuri.

Mõned Tartu õppejõud olid abielus lätlastega (näiteks A. Paldrok Läti Ülikool usuteaduskonna professori Voldemārs Maldonise õega) ja mõned Läti ülikooli õppejõud, võimalik, et eestlastega. Usuteaduskonna professori O. Seesemanni poeg Heinrich pidas õppejõu ametit Herderi Instituudis.¹⁶⁹ Kallistrat Žakov, kes õpetas Tartu ülikoolis lühikest aega filosoofiat ja komi keelt, elas lõpuaastail Riias. Kasutada olnud allikatest ei selgunud, miks J. Letzmann, pikajaline Tartu ülikooli geofüüsika eradotsent eelistas jääda Läti vabariigi kodanikuks.

Vaatamata sellele, et nii Tartu kui Läti ülikool olid sel perioodil esmajoones rahvusülikoolid, võis nendestki leida teistest rahvusest õppejõude, eeskätt sakslasi ja venelasi, kes olid seotud ühel või teisel moel Tartu ülikooliga ja Lätiga. Anatoom Alfred Sommer, kes jättis 1917. a. töö Harkovi ülikoolis, õpetas 1918. a. Tartus *Landesuniversiteedis*, sattus siis keerulistel aegadel Riiga, võttis 1919. a. osa Läti ülikooli arstiteaduskonna asutamisest ja tegutses seejärel Tartu ülikooli professorina aastatel 1919-1929.¹⁷⁰ E. Spohr oli Tartu ülikoolis taimesüstemaatika ja -geograafia eradotsent (1920-1923) ja seejärel dotsent (1923-1929), pärast mida jätkas ta tööd Herderi Instituudi professorina Riias (1930-1935). Ernst Fehrmann, Tartu ülikooli hügieeni instituudi vanemassistent, kes õpetas seda eriala õppeülesande korras, eelistas 1922. a. jätkata tööd Läti ülikooli dotsendi kohal. Ta oli esimene õppejõud, kelle Tartu ülikool loovutas välismaale.¹⁷¹ Zooloogiaprofessor Guido Schneider töötas aastatel 1911-1918 adjunkt-professorina Riia Polütehnikumis, oli seejärel 1920-1921 Läti ülikooli professor ja siis Tartus rakenduszoologia professor 1921-1923. Botaanik Feodor (Fedor, Theodor) Bucholtz oli ajavahemikul 1912-1919 Riia Polütehnilise Instituudi professor ja jätkas siis tööd Tartu ülikoolis botaanikaprofessorina 1919-1924, kuni surmani. Aastail 1921-1924 Tartus kunstiajaloo professorina töötanud Tor Helge Kjellin õpetas 1929-1931 sama eriala ka Läti ülikoolis. Riias sündinud A. Lipschützi suutis enda juurde kutsuda üle Berni

¹⁶⁹ EAA f 2100, n 2, s 1069, l 80.

¹⁷⁰ Танклер, Х., Васильев, К., Павлычева, С. Харковский анатом профессор А. Г. Зоммер (1858-1939). – *Вісник Сумського державного університету. Серія медицина*, №. 12 (33), 2001, с. 51-52.

¹⁷¹ *Eesti Arst*. 1922, nr. 1, lk. 64.

füsioloogiaprofessoriks Tartu ülikool. M. Wittlich tegutses Tartu ülikoolis keemilise tehnoloogia professorina 1919-1931, varem oli ta seotud Riia Polütehnikumiga, kuhu ta kutsuti tööle 1905. a. ja kus ta sai 1909. a. keemilise tehnoloogia professoriks.¹⁷² K. Grimm siirdus teada olevatel andmetel Tartust 1939. a. tööle Läti ülikooli.¹⁷³

Kindlasti on käsitletava teema seisukohast suure tähtsusega teadmine, et paljud Läti ülikooli õppejõud olid õppinud Tartu ülikoolis, mõned Tartust ka oma teaduslikud kraadid omandanud. Eriti hulgaliselt leiab neid meedikute hulgast, kokku 35 õppejõudu.¹⁷⁴ Tartu ülikoolis õppisid ka keeleteadlane J. Endzelīns, teoloog ja kirjandusteadlane Ludvigs Bērziņš, ajaloolased Leonid Arbusow ja F. Balodis, kunstiajaloolane E. Felsbergs, majandusteadlane Kārlis Balodis, matemaatikud Pīrs (Piers) Bōls (Bohl) ja Alfred Meder, füüsik Friedrich Trey, meteoroloog Rudolf Meyer, zooloog Nikolai Transehe (Tranzē), bioloog G. Schneider, juristid Benedikt (Benno) Frese (Frēze), A. Loeber, Pauls Mintz (Mincs) ja V. Sinaiski, teoloogid Erich von Schrenck, K. Kundziņš, V. Maldonis ja L. Adamovičs. Seejuures Tartu ülikooli endised õppejõud E. Felsbergs, V. Sinaiski ja P. Snikers jätkasid tööd Läti ülikooli professoritena. Ühtekokku andis Tartu ülikool Läti ülikoolile tema esimese kümnendi jooksul 54 professorit, kellest 40 olid läti rahvusest.¹⁷⁵

Silmapaistvaid teadlasi tunnustati vastastikku. Läti ülikooli auliikmeteks valiti Tartu ülikooli õppejõududest J. Kōpp (1926), H. Koppel (1927), Olaf Sild (1933), Hans Kruus (1938) ja Woldemar Gutman (1939). Tartu ülikooli audoktoriteks valiti Läti ülikooli õppekoosseisu hulgast A. Tentelis (1929), Mārtiņš Bīmanis (1932) ja L. Kundziņš (1932).¹⁷⁶ Läti Teaduste Akadeemia liikmeteks valiti mitmeid Tartu ülikoolis õppinud või töötanud isikuid: J. Endzelīns (auliige 1932), K. Kundziņš, (auliige 1933), F. Balodis

¹⁷² Past, V. Tartu Ülikooli keemiaosakonna õppe- ja teadustöö arenguhooni käesoleval sajandil. – *Tartu ülikooli ajaloo küsimusi*. 20. Tartu, 1987, lk. 38.

¹⁷³ *Eesti teaduse biograafiline leksikon. Kd. 1*. Tallinn, 2000, lk. 307.

¹⁷⁴ Arv kindlaks määratud teoste *Latvijas Universitāte. 1919–1929*. Rīga, 1929, 448.–503. lpp. ja *Latvijas Universitāte divdesmit gados. 1919–1939*. Rīga, 1939, 2. d., 399.–453. lpp. põhjal ning Arnis Vīksna kaasaabil.

¹⁷⁵ Stradiņš, J. Tartu ülikool Läti teadusloos, lk. 227.

¹⁷⁶ Stradiņš, J., Cēbere, Dz. Establishment of an Intellectual Entente in the Baltic States, p. 296; *Tartu Ülikooli audoktorid ja auliikmed, 1803-1997 = Album doctorum honoris causa sociorumque honorariorum Universitatis Dorpatensis/Tartuensis, ab a. MDCCCIII usque ad a. MCMXCVII*. Tartu, 1997.

(korraline 1932), J. Alksnis jt., akadeemia välismaiseks korrespondentliikmeks sai 1933. aastal professor H. Koppel.¹⁷⁷

1. 10. Üliõpilassidemed. Mitte vähetähtsaks kujunes sidemete arengu seisukohast *üliõpilaste Balti Liidu* – SELLi (Suomi, Eesti, Latvija, Lietuva) liikumine, mille konverentsid toimusid aastatel 1923–1939 16 korda, liikumise raames korraldatud spordivõistlused (mängud) on üldsusele laiemalt teada. SELLi koostöbüroo asus Tartus. Alates 1998. aastast on SELLi mängude traditsioon taastatud.¹⁷⁸ Põhjust on kõnelda sidemeist ka üksikute üliõpilasorganisatsioonide ja -korporatsioonide vahel.¹⁷⁹ Üliõpilasorganisatsioonide sidemed on seni veel lähemalt uurimata, ehkki ajakirjandus, eriti *Üliõpilasleht* jagab selles osas rohkesti informatsiooni. 1920.-1930. aastatel said Läti ülikoolis hariduse mitmed eestlased, valdavalt õppisid Eestist pärit noored Riias inseneriks või arhitektiks, ilmselt 1930. aastatel kasvas eestlaste hulk ka majandus- ja õigusteaduskonnas.¹⁸⁰ Keskmiselt võis eesti rahvusest üliõpilasi Riias korraga kümme kuni kaksikümmend olla. Näiteks 1922. a. õppis Läti ülikoolis 14 eestlast ja seal töötas üks eesti rahvusest professor.¹⁸¹ 1932. a. õppis Eesti üliõpilasi Läti ülikoolis 16.¹⁸² Eestlased koondusid oma seltsi *Estia* ümber, millel 1928. aastal oli liikmeid ligi 20. Eestlaste arv võinuks Läti ülikoolis suuremgi olla, kui takistuseks poleks kujunenud läti keele mittetundmine.¹⁸³ Läti rahvusest noorte huviks oli hariduse omandamine eeskätt

¹⁷⁷ Stradiņš, J. *Latvijas Zinātņu akadēmijai 50 gadi*, 83.-85. lpp.

¹⁷⁸ SELLi liikumisel ilmusid ametlikud väljaanded: *Suomi, Eesti, Latvija, Lietuva. Hochschulen und Studentenschaften*. Tartu, 1930 ja *SELL Nachrichten der Studentenschaften Finnlands, Estlands, Lettlands und Litauens* (1935-1938), avaldatud on ka mitmeid ülevaateid üliõpilasühenduse tegevusest (Baumanis, M. Balti riikide üliõpilaste koostöö = Baltijas valstu studentu sadarbība. – *Latvijas-Igaunijas biedrības mēnešraksts*. 1934, 3. nr., 25.-27. lpp.; Medijainen, E. Soome, Eesti, Läti ja Leedu üliõpilasliit ning Balti riikide koostöö 1920.-30. aastatel. – *Kleio. Teaduslik-populaarne ajaloo almanahh*, 3. Tartu, 1991, lk. 60-64; Lenk, V. *Üliõpilassport Eestis. Kujunemise lugu*. Tartu, 1998, lk. 82-117; Tankler, H., Rämmer, A. SELLi konverentsid Baltimaade ja Soome üliõpilaste koostöö arendajana. – *Tartu ülikooli ajaloo küsimusi*, 33. Tartu, 2004, lk. 20-38).

¹⁷⁹ Akadeemilised tudengiorganisatsioonid osalesid vastastikku juubelite tähistamisel, Eesti ja Läti korporatsioonide vahel sõlmiti kartell- ja sõpruslepinguid (*Fr. Estica* esindajad Riias *Letoonia* 60. a. juubelil. – *Postimees*. 1930, 21. 02 (nr. 50), lk. 6; Korp! Ugala kartell-leping Läti korp! Tervetiaga. – *Päevaleht*. 1934, 19. 12 (nr. 349), lk. 8 Sõprusliitlased Soomest ja Lätist EÜS-i aastapäeval. – *Päevaleht*. 1936, 6. 04 (nr. 95), lk. 6; EÜS-i ja *Austrums'i* sõprusleping kirjutati alla. – *Päevaleht*. 1937, 12.04 (nr. 99), lk. 5; EÜS-i ja Austrumsi sõprusleping. – *Postimees*. 1937, 09. 04 (nr. 96), lk. 5.

¹⁸⁰ K. K. Läti ülikooli tegevus = Latvijas Üniversitātes darbība. – *Latvijas-Igaunijas biedrības mēnešraksts*. 1934, 4. nr., 47. lpp.

¹⁸¹ Läti ülikoolist. Õppejõudude ja üliõpilaste arvuline koosseis. – *Postimees*. 1922, 29.12 (nr 308), lk. 2.

¹⁸² Eri rahvuste üliõpilased arvudes. – *Päevaleht*. 1932, 02. 10 (nr. 269), lk. 7.

¹⁸³ 9 aastat Läti ülikooli. Juubelipidutused 28. sept. Eestlastest Läti ülikoolis. – *Postimees*. 1928, 01. 10 (nr.

Tartu ülikooli arstiteaduskonnas.¹⁸⁴ Tartu ülikooli juures tegutses (alates aastast 1927) *Läti Üliõpilaste Selts*, mis uue, 1929. a. kinnitatud põhikirja alusel sai nimeks *Mētraine*.¹⁸⁵ Läti haridusminister Jānis Rainis kirjutas küll 1927. a. alla dokumendile, mis tunnustas Tartu ülikooli lõpetanute akadeemilisi õigusi Lätis, kuid praktiseerimise õiguse said nad võrdsetel alustel nende Läti kodanikega, kes olid lõpetanud välismaa ülikooli ja kes pidid end arvama õpingute lõpetamise järel Riias uuesti viimaste kursuste üliõpilasteks, vähemalt üheks aastaks ja pidid sooritama seejärel riigieksamid.¹⁸⁶ Mõni päev hiljem ilmus *Postimehes* kriitiline repliik, et niisugune diplomite tunnustamine on ebaõige. Sel ajal õppis Tartu ülikoolis muide 42 lätlast ja repliigi autor esitas küsimuse – peavad Eestis hariduse omandanud spetsialistid Lätis aasta riigieksami sooritamist ootama, kui tema arvates Riias õppinud ja Eestis tööd leidnud isikutelt uut eksamineerimist ei nõutud.¹⁸⁷ Ka tudengite selts *Estia* pöördus avalikkuse poole, et vabastada need eestlased, kes soovivad õppida Läti ülikoolis, sisseastumiseksameil läti keele katsetest.¹⁸⁸

1. 11. Lõppsõna. Tartu ja Läti suhete intensiivsus oli erialati nii nagu aastategi lõikes erinev. Tihedamaid sidemeid täheldab rahvus-, sealhulgas humanitaarteaduste, samuti meditsiini, farmaatsia, põllumajanduse ja metsanduse alal. Ülikoolide esimestel tegevusaastatel otsiti aktiivselt eeskujusid õppetöö korraldamisel, rakenduslikel aladel tunti huvi kliinikute, laborite jms. töökorralduse ja sisustuse vastu, hilisemal ajal arenes koostöö kõigi maade jaoks tähtsates riiklikes valdkondades. Isiklikest kokkupuudetest sai erialane ja tihti riigi jaoks oluline koostöö, millesse kaasati organisatsioone, asutusi ja poliitikategelasi. Mitmedki olulised üritused korraldati neil aastatel Eesti, Läti, Leedu poolt ühiselt, kaasates ka Soomet. Kongresside ja konverentside kokkukutsumine ja erialaste koordineerivate organisatsioonide asutamine löid võimalused isiklike kontaktide arenguks regiooni erialaspetsialistide ja ülikoolide õppejõudude vahel, ühisteks

267), lk. 1.

¹⁸⁴ Ibidem.

¹⁸⁵ EAA f 1767, n 1, s 173, l 18; f 1797, n 1, s 2, l 3-4. ; f 1767, n 1, s 173, l 18; f 1797, n 1, s 2, l 3-4.

¹⁸⁶ Eesti-Läti koostöö kultuurilisel alal. Diplomide vastastikkune tunnustamine. – *Postimees*. 1927, 28.02 (nr. 58), lk. 1.

¹⁸⁷ Tartu ja Riia ülikoolide diplomid. – *Postimees*. 1927, 4.03 (nr. 62), lk. 3.

¹⁸⁸ Eestlased Riia ülikoolis. Sisseastumisel nõutakse Läti keele eksami. – *Postimees*. 1928, 21.03 (nr. 80), lk. 1; Kus omandada tehnilist haridust? Õppimisvõimalused Riias. Riias õppivate eestlaste ettepanek. – *Postimees*. 1928, 09.03 (nr. 68), lk. 5.

aruteludeks ja omavahel lähemaks läbikäimiseks. Neile tuginesid omavaheline informatsioonivahetus ning vastastikused külaskäigud. Kohtumistel rõhutati tihti ajaloolist kokkukuulumist ja silmitsiolekut sarnaste probleemidega, ei jäetud märkimata, et Vene impeeriumi tingimustes polnud Baltimaades võimalik rahvuslike alade areng.

Aktiivselt tegelesid kahe rahva suhete arendamisel ka Eesti-Läti ja Läti-Eesti sõprusühingud Tallinnas ja Riias, mille ümber koondusid eelkõige naabermaaga tihedamaid erialaseid või isiklikke kontakte omavad isikud. Mitmed neist olid naabrite juures varem kas õppinud või töötanud. Taas arenes tihedam Balti koostöö 1930. aastate lõpul, Euroopas valitsenud pingeliste poliitiliste olude tõttu, just tihedamas omavahelises läbikäimises nähti võimalust kompenseerida keerukaks kujunenud suhtlust kaugemate maadega.

Läti etendas regiooni kultuurisidemete arengus kesksel osa, ta arendas sidemeid nii Eesti kui Leeduga, Eesti sidemed Leeduga olid suhteliselt tagasihoidlikud. 1930. aastate teisel poolel tihenesid sidemed kõikide Balti riikide vahel, *Balti Nädala* korraldamine oli selle parimaks tunnistuseks. Ja lõpuks – Tartu ülikooli sidemed Lätiga on sisukamad kui paljude teiste riikide ja rahvastega, nii käsitledaval ajajärgul kui ka varem. See oli *kuldajastu* kahe riigi suhtluses, nagu õigesti märgitud.¹⁸⁹

¹⁸⁹ Vaba, L. Tartu Ülikooli ja Läti sidemete kuldajast ehk läti keelt pole tänapäeval võimalik õppida mitte üheski Eesti ülikoolis, lk. 71-74.

2. Kontaktid humanitaarteaduste valdkonnas

Humanitaaralade esindajate koostöö pakkus laiemat huvi ja leidis ajakirjanduses kajastamist sagedamini kui muude alade puhul. Naabrite ühesugune ajalugu, sarnane materiaalne kultuur ja tegevus rahvuskultuuri, sh rahvusteaduste arendamisel tegi neid teemasid käsitlevad kirjutised huvitavaks laiemale lugejaskonnale. Eesti ja Läti humanitaarkontakte on raske lahutada üldistest kultuurikontaktidest. Oluliseks kultuurikontaktide hoidmisel ja arendamisel kujunes ka vastavate organisatsioonide (sõprusühingud ja vaimse koostöö komiteed) tegevus. Tihedamateks koostööperioodideks kujunesid 1920. esimene ja 1930. teine pool, mil mõlema riigi poliitilised ringkonnad toetasid tihedamaid kultuurisuhteid kahe riigi vahel ja Balti regioonis tervikuna ning osalesid ka ise aktiivselt sellesuunalistes ettevõtmistes. Kontaktid lähtusid vastastikusest huvist, aeg-ajalt peeti tarvilikuks ühise töö tähtsust meelde tuletada. Tartu ülikooli arheoloogiaprofessor H. Moora kirjutas 1933. aastal: *Läti poolt on algatatud koostöö korraldamine rahvaluule, etnograafia ja muinasteaduse alal. Oleks vaja mõlema maa ülikoolide või ka teaduslike seltside vahel luua kokkulepe, mille järgi mõlema maa teaduse esindajate poolt vastastikku teineteise naabermaal peetakse erialadel põhjalikke ettekannete sarju. Nii oleks võimalik vastamisi lähemalt tutvuda nii ühist huvi pakkuvate kui ka teise maa iseärasusi käsitlevate küsimustega ja saada ärgitust vastavaks tööks omal maal. Nii Lätis kui Eestis peaks süstemaatiliselt kantama hoolt selle eest, et vähemalt kummagi maa ülikool saaks võimalikult täielikult ja järjekindlalt kogu naabri kultuurelu käsitleva kirjanduse. Ta kutsus üles, et teineteise teadusliku töö ja meetoditega tutvumiseks loodaks Eesti ja Läti vahelised stipendiumid edukamatele üliõpilastele ja noortele teadlastele, nagu seda praktiseerivad paljud maad ja mida rakendatakse ka Eesti ja Soome vahel.¹⁹⁰ Läti ülikooli professor F. Balodis märkis artiklis, mis kutsus üles aktiivsemale koostööle: *Meie saatused on olnud ühesugused minevikus, võõra võimude aegadel, oma oleviku loonud ise ühistes võitlustes... külg külje kõrval töötades võivad kaks rahvast palju rohkem saavutada* Balodise artiklist võib leida ka rohkesti kriitikat mõlema rahva koostöö aadressil: *Meie küürutame mõne keskmise või koguni**

¹⁹⁰ Moora, H. Eesti-Läti koostöö teaduslikul alal = Latvijas un Igaunijas kopdarbība zinātnē. – *Latvijas-Igaunijas Biedrības Mēnešraksts*. 1933, 1. nr., 16.-18. lpp.

nõrga Lääne-Euroopa teadusemehe ees ... lätlased ja eestlased ei ole veel õppinud ulatama teineteisele kätt sõbralikuks koostöök...¹⁹¹

Kui TÜ professor H. Kruus külastas 1938. a. mais Riia, arutas ta Läti haridus- ja ülikoolijuhtidega naaberiikide teadlaste, sealhulgas ajaloolaste koostööd. *Postimehele* antud intervjuus märkis ta, et *Eesti ja Läti ajaloo teadusel on vaidlematult palju ühiseid küsimusi ja ülesandeid, mis on tingitud mõlema rahva ühesugusest ajaloolisest saatusest ... Koostöö eesti ja läti ajaloolaste vahel on õieti ammuaegne, mis on avaldunud mõningates ühistes üritustes, kuid ometi ei ole see koostöö tänaseni kujunenud küllalt tihedaks*. Oluliseks takistuseks pidas ta seda, et *rõhuv enamuse kahe riigi ajaloo küsimusi on leidnud käsitlemist vastastikku arusaamatuis keeltes*.¹⁹² Lõhet on suurendanud ka mõned olulised erinevused kahe riigi ajaloo kokkupuuteprobleemide tõlgendamisel.¹⁹³ H. Kruusi arvates oli ajaloo teadus ala, kus Eesti ja Läti ühised teaduslikud huvid olid ehk kõige lähedasemad. H. Kruus pidas selles intervjuus vajalikuks rõhutada edusamme, mida läti ajaloo teadus on viimastel aegadel saavutanud – vanema põlvkonna esindajate kõrvale on ilmunud rida noori uurijaid ja riigi presidendi dr. Kārlis Ulmanise tugeval toetusel on seal asutatud Ajaloo Instituut, viimane andis 1937. aastast välja ajakirja, mis oma mahult ületas Eestis ilmuva *Ajaloolise Ajakirja* neljakordselt. Ilmumas on kolmeköiteline *Läti ajalugu*. Eriliselt tõstis H. Kruus esile lätlaste suurt huvi oma muinasaja vastu.¹⁹⁴

2. 1. Keele- ja kultuuri lektoraadid. Oluline teema koostöö arendamise seisukohast on naabermaade keele- ja kultuurilektoraatide asutamine, mis oli kõne all mitmel korral ja sai teoks 1940. aastal.¹⁹⁵ Varasemad arutelud selle ümber langevad eeldatavalt 1929. aastasse.¹⁹⁶ 1933. a. kõneles lektoraatide vajalikkusest H. Moora.¹⁹⁷ 1935. a. rõhutasid

¹⁹¹ Balodis, F. Paremat koostööd teaduse alal!, 48.-50. lpp.

¹⁹² Eesti ja Läti koostöö ajaloo teaduse alal. – *Postimees*. 1938, 6. 05 (nr. 122), lk. 4.

¹⁹³ Muinasaja puhul taandus suhteliselt palju sellele teemale, kes olid tolla naabritest kangemad, näiteks Sigtuna retke käsitleti eri riikide ajaloolaste poolt erinevat (W[asar], Juh. Kuidas oli lugu Sigtunaga. – *Päevaleht*. 1936, 11. 02 (nr. 41), lk. 4). Keskaja puhul tekitas erinevusi käsitlustes eestlaste ja lätlaste kohatine asumine erinevatel pooltel, ehk kes kellega sõdimisel kokku hoidsid (näit. Madisepäeva lahing). Lahkarvamusi tekkis ka mõnedest Vabadussõja sündmustest rääkimisel (Kruus, H. Eestlased ja lätlased oma ajaloo hindamisel. – *Päevaleht*. 1936, 18. 02 (nr. 48), lk. 5).

¹⁹⁴ Eesti ja Läti koostöö ajaloo teaduse alal. – *Postimees*. 1938, 6. 05 (nr. 122), lk. 4; Tänavu ilmub Läti ajalugu. Hiljuti asutatud Ajaloo Instituudi töö areneb hoogsalt. Jutuajamine prof. Balodisega Tartus. – *Postimees*. 1938, 1.02 (nr. 31), lk. 3.

¹⁹⁵ EAA, f 2100, n 4, s 34, l 11p.

¹⁹⁶ Eesti-Läti akadeemilise sõpruse avaldusi. Prof. G. Suits jutustab külakäigu muljeist Lätti. – *Postimees*.

tähtsust luua eesti keele lektoraat Riiga ja Kaunasesse Juhan Vasar, P. Arumaa ja tollane filosoofiateaduskonna dekaan Pärtel Haliste.¹⁹⁸ Lõpuks, pärast mitmeid liiva jooksnud katseid otsustati asutada Tartu ülikooli filosoofiateaduskonna juurde läti ja leedu keele ning kultuuriloo lektoraat Eesti Vabariigi valitsuse otsusega 6. maist 1940.¹⁹⁹ Veel sama kuu lõpus oli läti ja leedu keele lektoraadi täitmise küsimus päevakorras filosoofiateaduskonna nõukogus, kus dekaan H. Moora teatas, et K. Draviņš oli ainsaks kandidaadiks lektori kohale, keda soovitas ka Läti Ülikooli filosoofiateaduskond. Teaduskonnakogu otsustas täita lektoraadi kolmeks aastaks ja lubada Draviņš'il esimesel aastal tarvitada õppekeelena saksa keelt. K. Draviņš (1901-1991) oli lõpetanud Läti ülikooli ja jäeti aastateks 1938-1940 sinna valmistuma teaduslikuks tööks. Tema tööd kuulusid murdeuringute, etnograafia, rahvaluule ja kirjanduse valdkonda. Sõja ajal elas Draviņš rohkem Lätis kui Eestis, ta arendas Tartu perioodil siiski aktiivset teaduslikku tegevust, kirjutades mitmeid uurimusi, seejuures Tartu ülikooli ajaloo ja Läti raamatu ajaloo seotud teemadel.²⁰⁰ Draviņš'il oli kavatsus koostada ka Eestit ja eestlasi puudutav Lätis ilmunud ajaleheartiklite bibliograafia,²⁰¹ kui kaugele ta tööga jõudis, pole andmeid. II Maailmasõja järel töötas Draviņš kaua aega Lundi ülikoolis, uurides läti murdeid ja kirjalikke mälestusmärke ning õpetades slaavi keeli.²⁰² Rootsisis puutusid Draviņš ja tema abikaasa, pikka aega Lundi ja Stockholmi ülikoolides slaavi ja balti keeli õpetanud Velta Rūķe–Draviņa paguluses elava P. Arumaaga. V. Rūķe–Draviņa on kirjutas eesti kolleegile ka järelhüüde.²⁰³

1940. a. loodi Läti ülikooli juurde eesti keele õppetool.²⁰⁴ Kohta asus täitma 1936. a. Tartu ülikooli filosoofiateaduskonna lõpetanud K. Aben, kes oli sündinud Alūksnes. Läti ülikoolis õpetas ta eesti keelt ja kirjandust 1940. ja 1941. aastal. Riias olid tema esimeste õpilaste seas ka tulevased eesti kirjanduse tõlkijad Džuljeta Plakidis ja Tamāra Vilsone

1929, 16. 06 (nr. 160), lk. 3.

¹⁹⁷ Moora, H. Eesti-Läti koostöö teaduslikul alal, 16.-18. lpp.

¹⁹⁸ EAA, f 2100, n 2b, s 43, l 1-6.

¹⁹⁹ Ibidem, l 7.

²⁰⁰ Ibidem, l 1-7, 9-11, 21-22, 56-57, 59.

²⁰¹ EAA, f 2100, n 2, s 92, l 64.

²⁰² Tankler, H., Rämmer, A. *Tartu University and Latvia*, pp. 206-207.

²⁰³ Rūķe–Draviņa, V. Peeter Arumaa [nekroloog]. – *Kunġl Vitterhets historie och antikvitetsakademiens årsbok, 1983*, s. 25-29.

²⁰⁴ Eesti keele õppetool Läti Ülikooli juure. – *Päevaleht*. 1940, 26. 02 (nr. 54), lk. 5.

1944. aastast asus Aben Tartu ülikoolis õpetama läti ja vene keelt ja tegi seda kuni pensionilejäämiseni 1961. aastal. K. Aben koostas sõnaraamatuid, uuris eesti ja liivi laene läti keeles (kandidaaditöö, 1947) ning tõlkis eesti keelde läti kirjandust – R. Blaumanise, Jānis Poruksi, A. Upīša, A. Brigadere, J. Rainise, vendade Kaudzīte jt. teoseid.²⁰⁵

2. 2. Liivlased ja liivi küsimus. Huvi liivlaste vastu meelitas uurijaid Lätimaale nii Eestist kui Soomest, neile pakkus huvi sugulasrahva vaimne ja materiaalne kultuur, eriti nende hääbuv keel, aga ka rahvaluule, uskumused ja kombed, eluviis, töö ja rõivastus jm., oluliselt isegi nende saatus ja tulevik. Liivlaste uurimine käis eestlastel ja soomlastel käsikäes, Tartu ja Helsinki kujunesid peamisteks liivi etnograafia ja keele uurimiskeskusteks. Lätlased andsid käsitledaval perioodil selle teema arengusse oma, veel suhteliselt tagasihoidliku panuse.²⁰⁶ Liivi keelest uurimisobjektina on tänu Eduard Vääri ulatuslikele ülevaadetele kuni 1970. aastate alguseni suhteliselt hea ettekujutus.²⁰⁷ Valters Ščerbinskis on käsitlenud Läti suhetes Eesti ja Soomega pingeid põhjustanud liivi küsimust lätlaste seisukohalt.²⁰⁸ O. Looritsa 1934. a. kirjutatud ülevaadet saab kasutada ettekujutuse saamiseks eestlaste ja soomlaste toetusest liivi rahvale ja hõimuliikumise arengust liivlaste osavõtul.²⁰⁹ Täiesti omaette teemana võib käsitleda eestlaste ja soomlaste tundeid hääbuva hõimurahva liivlaste vastu ja katseid kaitsta nende õigusi. L. Kettunen ja O. Looritsa kujunesid peamisteks liivlaste uurijateks ja astusid aktiivselt välja selle rahva alalhoiu eest. Kui 1921. aastal külastasid Kettunen ja Looritsa taas liivlasi, tegi Kettunen tagasiteel Riias visiidi välisminister Zigfrīds Meijerovicsile, kellele ta kurtis liivlaste kurba saatust. Meijerovics lubas teha kõik, et neid väljasuremisest päästa. Liivlaste olukorrast kirjutas Kettunen Lätimaal pikema artikli.²¹⁰ 1921. a. tõi Kettunen Tartu seminari hõimurahvale õpetajaks ette valmistuma kaks liivi

²⁰⁵ Karma, T. Karl Aben 75. – *Emakeele Seltsi Aastaraamat*, 17 (1971). Tallinn, 1971, lk. 216; Ariste, P. Karl Aben in memoriam. – *Emakeele Seltsi Aastaraamat*, 23 (1977). Tallinn, 1978, lk. 122-124; Stradiņš, J. Tartu Ülikool Läti teadusloos, lk. 229.

²⁰⁶ Vääri, E. Liivi keele uurimise ajaloo. – *Emakeele Seltsi Aastaraamat*, V. Tallinn, 1959, lk. 220-221.

²⁰⁷ Vääri, E. Liivi keele uurimise ajaloo, lk. 190-217; Vääri, E. Die Liven und die livische Sprache in den Jahren 1920-1970. – *Finnisch-ugrische Forschungen* 1971, Bd. 39, H. 1-2. S. 139-148; Vääri, E. Tartu ülikooli osa liivi keele ja liivlaste uurimisel. – *Tartu Ülikooli ajaloo küsimusi*, 13. Tartu, 1983, lk. 90-100.

²⁰⁸ Ščerbinskis, V. Lībiešu jautājums Latvijas attiecībās ar Somiju un Igauniju 1920-1940, 63.-68. lpp.

²⁰⁹ Looritsa, O. Liivi rahva elu ja surma küsimus. – *ERK (Eesti Rahvuslaste Klubi Toimetised)*. 1934, nr. 11-12, lk. 180-185.

²¹⁰ Professor L. Kettunen liivlaste juures. – *Postimees*. 1921, 19. 09 (nr. 215), lk. 3; Professor L. Kettunen tagasi jõudnud. – *Päevaleht*. 1921, 13. 09 (nr. 243), lk. 7; Kettunen, L. Lībieši. – *Latvijas Kareivis*. 1921,

noormeest,²¹¹ kahjuks katkesid mõlemil õpingud.²¹² Alles pärast mitmeid äpardumisi omandasid kolm noort liivlast õpetajakutse Jelgava instituudis, 1934. aastal.²¹³

Kes eestlastest või soomlastest tegeles lähemalt *liivi asjaga*, hakkas seda rahvast ka armastama ja tegi kõik, et elu neil paremini edeneks ja sealne kultuurielu ei soikuks. Kontaktid, mis said alguse reeglina teaduslikust kogumishuvist, arenesid õige varsti millekski hoopis ulatuslikumaks, sõpruseks ja igakülgseks toetuseks. Palju kannatanud rahvast, kes sunniti I maailmasõja ajal kodudest lahkuma, püüti toetada ka rahaliselt, agaramad liivlaste sõbrad panid mängu endagi säästud. Ka teadlastele osutatud abi püüti liivlastele vähesel määral kompenseerida, jääb mulje, et rohkem kingituste kui rahaga.²¹⁴ Igal aastal korraldas Tartu ülikooli juures tegutsenud akadeemiline hõimuklubi liivlaste jaoks korjandusi, aasta lõpul viisid klubi esindajad kingid kohale. Liivlasi toetasid jõudumööda ka erinevad Tartu üliõpilasorganisatsioonid, isegi liivlastele rahvamaja ehitamisel.²¹⁵ 1932. a. kavandati 2–4 päevast ekskursiooni liivlaste juurde, et samal ajal ka kogutu sinna toimetada.²¹⁶ Ka Akadeemiline Emakeele Selts toetas liivlasi korjandustega, seltsi eelarves oli ette nähtud väike summa liivi vanavara päästjatele.²¹⁷ F. Linnuse kirjavahetusest O. Looritsaga (1927-1929) on võimalik lugeda palju arvukatest kohtumistest liivlastega, ka taas ellu kutsutud liivlaste laulukoorile nootide muretsemisest, mille juures aitas Loorits.²¹⁸ Liivlasi kutsuti esinema ka Eestisse²¹⁹. Teinekord süveneti *liivi asja* edendamisse nii suure hooga, et selle all kannatas isegi teaduslik tegevus – materjali kogumine ja läbitöötamine. Mida enam edenesid suhted liivlastega, seda enam said kannatada eestlaste ja soomlaste suhted lätlaste ja eriti Läti

245. nr., 2. lpp.

²¹¹ Professor L. Kettunen liivlaste juures, lk. 3.

²¹² *Akadeemilise Emakeele Seltsi Aastaraamat I, 1920*. Tartu, 1921, lk. 8; *Akadeemilise Emakeele Seltsi Aastaraamat III, 1922*. Tartu, 1923, lk. 7.

²¹³ Alis Gütman, Hilda Cerebach-Grīva ja Pētõr Damberg (Vääri, E. Pētõr Damberg (1909-1987)). – *Emakeele Seltsi Aastaraamat, 33 (1987)*. Tallinn, 1989, lk. 152-153.

²¹⁴ Eesti Kirjandusmuuseum, Eesti Kultuurilooline Arhiiv (edaspidi KM, EKLA), f 175, 13:28, 1 6p.

²¹⁵ Liivlasile tehakse jõulupuu. – *Postimees*. 1935, 2. 01 (nr. 1), lk. 7; Liivi hõimu heitlused olemasolu eest. – *Päevaleht*. 1936, 10. 01 (nr. 9), lk. 5.

²¹⁶ *Akadeemilise Emakeele Seltsi Aastaraamat, IV, 1923*. Tartu, 1924, lk. 7; Üliõpilased lutsilaste ja liivlaste juurde. – *Postimees*. 1932, 24. 11 (nr. 276), lk. 7; Liivlased tulevad esinema Tallinna laulupeole. – *Päevaleht*. 1938, 10. 01 (nr. 9), lk. 5.

²¹⁷ *Akadeemilise Emakeele Seltsi Aastaraamat, III, 1922*. Tartu, 1923, lk. 8; *Akadeemilise Emakeele Seltsi Aastaraamat, IV, 1923*. Tartu, 1924, lk. 7-8.

²¹⁸ KM, EKLA f. 175, M 13:28, 1 2-4.

²¹⁹ Tartu kuulis liivi keelt. Karl Stalte jutustas liivlaste olukorrast peale maailmasõda. – *Postimees*. 1936,

võimudega. Liivlastest kirjutamine nõudis suurt taktitunnet, on arvanud õigusega etnograaf F. Linnus.²²⁰

Kui üldjoontes iseloomustas eesti ja läti õpetlaste sidemeid sõbralikkus ja lugupidamine, vastastikune huvi tegevuse vastu, siis O. Looritsa väljasaatmine Lätist 1937. aastal tekitas väga tõsiseid pingeid ja kutsus esile teravaid vastukajasid ajakirjanduses. Mitmetest allikatest jääb mulje, et Läti võimud otsustasid keelata Looritsal külastada Lätit juba 1935. aastal,²²¹ mis tehti teatavaks alles kaks aastat hiljem.²²² Sõidupiirangu ajendiks võisid olla O. Looritsa artikkel *Liivi rahva elu ja surma küsimus* (1934) ja tema esinemine *Kalevala* juubelil Soomes 28. veebruaril 1935.²²³ Vahepeal oli Loorits siiski takistamatult Riias käinud jaanuaris 1937 ja viibinud Balti ajaloolaste kongressil sama aasta augustis. Loorits seletas juhtunut ise ajalehes *Postimees* järgnevalt. Ta polnud teadlik, et tema sõitmine Lätimaale oleks olnud sealsete võimude poolt keelatud, vastupidi, ta oli saanud Balti ajaloolaste kongressist osavõtuks ametliku kutse. 23. juulil 1937 sõitis Loorits autos koos kaaslastega üle Läti piiri Vastse-Roosas. Et läti piirivalvurit polnud sel ajal kodus, soovitati eestlastel sõita Ape linna tolliametisse, kus nende passid registreeriti, siiski, ilma et vajalikke templeid oleks neisse kantud.²²⁴ Ilmselt lisas õli tulle ka L. Kettuneni kirjutis ajalehes *Varsinais Suomi*. Oli teisigi kirjatöid, mis juba ainult pealkirja järgi ei pruukinud läti võimuesindajatele meeldida, nagu näiteks Kettuneni intervjuu ajalehes *Helsingin Sanomat*.²²⁵ *Liivi küsimust* arutati isegi Helsingis toimunud 9. Eesti-Soome üliõpilaspäevadel.²²⁶ Krooniks sündmustele kujunes Eesti Rahvuslaste Klubide poolt riigihoidjale Konstantin Pätsile ja välisminister Karl Selterile

5.03 (nr. 62), lk. 4; Tartus korraldati liivi-õhtu. – *Päevaleht*. 1936, 5.03 (nr. 63), lk. 3.

²²⁰ KM, EKLA f. 175, M 13:28, l 6.

²²¹ HAN Eesti-Läti suhted. Kuidas teha järeldusi ja milliseid. – *Uudisleht*. 1937, 31.08 (nr. 151), lk. 4; KM, EKLA f. 175, M 10-4, l 2.

²²² KM, EKLA f. 175, M 22:10, l 5.

²²³ Loorits, O. Liivi rahva elu ja surma küsimus, lk. 180-185; KM, EKLA f. 175, M 22:10, l 2; vt. samal teemal ka: Liivi rahva elu ja surma küsimus. Dr. O. Looritsa ettekanne hõimupäeva aktusel Tartus. – *Päevaleht*. 1934, 22. 10 (nr. 291), lk. 4. Ettekannet refereeris ka *Sakala* (Kas liivi rahva elu või surm? Lätis tehakse liivlaste ümberrahvastamiseks energiliselt tööd. – *Sakala*. 1934, 24. 10 (nr. 124), lk. 2), võimalik, et ka teised eesti lehed; Tandre, J. Que usaque tandem abuteris, Lettonia patienta nostra!?! – *ERK*, 1937, nr. 5/6, lk. 150; teravaid ütlemissi lätlaste aadressil seoses liivlaste suhtes rakendatud poliitikaga kohtab 1934. a. mitmetes eestikeelsetes ajaleheartiklites ja mitte ainult Looritsa sulest.

²²⁴ Loorits, O. Kuidas ma üle Läti piiri läksin. – *Postimees*. 1937, 7. 10 (nr. 271), lk. 3; Loorits, O. Kuidas ma läksin üle Läti piiri. – *ERK*. 1937, nr. 7/8, lk. 199; vt. ka Looritsa artikli käsikiri (KM, f. 175, M 26:5).

²²⁵ Liiviläiset eivät saa puhua omaa kieltään edes oman seuransa kokouksissa. [Intervjuu prof. L Kettuneniga]. – *Helsingin Sanomat*. 1936, 12. 08, s. 5-6.

saadetud üsna teravas toonis märgukiri.²²⁷ On säilinud dateerimata kiri Eesti Vabariigi välisministrile, kirjutatud O. Looritsa käega, kus esitatakse liivlaste olukorra parandamiseks seitsmepunktiline nõudmine, mis trükiti ära ajakirjas *ERK*.²²⁸ Looritsa protestivaimu toetas aktiivselt ka Tartu ülikooli professor E. Kant.²²⁹ Tartu ülikooli rahvusvahelise õiguse professor A. Piip kõneles juhtumist Kaitseliidu Tartu Maleva klubiõhtul, mida refereeriti lühidalt ajalehes *Postimees*, Looritsa nime mainimata.²³⁰ Loorits kirjutas sõnumi peale avaliku kirja,²³¹ millele vastates süüdistas A. Piip Looritsat rahvustevaheliste teravuste tekitamises.²³² Eesti vabariigi välisministeeriumi poliitiline osakond palus 10. septembril 1937 Looritsat *anda lühikese konfidentsiaalse kokkuvõtte vahejuhtumisest nagu teda näete ja nagu ta Teid on puudutanud*.²³³ Säilinud on ka vahejuhtumi õige mitmeid täiendavaid üksikasju kirjeldav mustand Looritsa kirjust välisministeeriumile.²³⁴

Läti küljest püüdis juhtunut siluda endine haridusminister professor L. Adamovičs kuid kohtas tõenäoliselt võimulolevate isikute vastuseisu.²³⁵ *Jaunakas Zinas* (28. 08. 1937, nr. 193) reageeris Looritsa asjus eesti lehtede kirjutamistele, ja *Postimees* tõlkis artikli ära, varustades selle lühikeste kommentaaridega.²³⁶ Eesti saadik Riias K. Menning oli pahane Looritsa peale, kuid professor E. Kant tegi talle ettepaneku Kaunasest tulles peatuda Lätis ja lasta end riigist välja saata,²³⁷ mis ka sündis 12. septembril 1937.²³⁸ Pinge kasvas. Eesti-Läti vahekordade üle ilmus *Uudislehes* 31. augustil 1937 artikkel,²³⁹ E. Kanti ja ka käesoleva töö autori hinnangul õige terav.²⁴⁰ Sama aasta 1. septembri *Postimehes* järgnes

²²⁶ Liiwi küsimus üliõpilaspäevadel. – *Postimees*. 1937, 29. 09 (nr. 263), lk. 5.

²²⁷ Eestlaste ja liivlaste seisukord Lätis vajab parandamist. – *Postimees*. 1937, 29. 09 (nr. 263), lk. 5.

²²⁸ KM, EKLA f. 175, M 22:9, l 1-2; ERK-ide Liidu märgukiri välisministrile. – *ERK*. 1938, nr. 9/10, lk. 201.

²²⁹ KM, EKLA f. 175, M 12:26, l 7.

²³⁰ *Postimees*. 1937, 4. 10 (nr. 268), lk. 2.

²³¹ Loorits, O. Avalik kiri prof. A. Piibule. – *Postimees*. 1937, 5. 10 (nr. 269), lk. 3.

²³² Piip, A. Avalik vastus dr. O. Looritsale. – *Postimees*. 1937, 6. 10 (nr. 270), lk. 3, vt. ka Looritsa üksikasjalikud selgitused vahejuhtumi osas (KM, EKLA f. 175, M 22:10, l 1-6); ka O. Looritsa avalik kiri prof. Piibule (KM, f. 175, M 24:4);

²³³ KM, EKLA f. 175, M 10-4, l 2.

²³⁴ KM, EKLA f. 175, M 22:10, l 6.

²³⁵ KM, EKLA f. 175, M 22:10, l 4.

²³⁶ *Postimees*. 1937, 30.08 (nr. 233), lk. 4.

²³⁷ KM, EKLA f. 175, M 12:26, l 9.

²³⁸ KM, EKLA f. 175, M 22:10, l 4.

²³⁹ HAN Eesti-Läti suhted. Kuidas teha järeldusi ja milliseid, lk. 4.

²⁴⁰ KM, EKLA f. 175, M 22:10, l 5.

vasturünnak valitsusele kõige lähemal seisnud ajalehe *Brīva Zeme* loole *Alusetud etteheited*, mille autoriks oli tuntud kirjanik ja ajaloolane Aleksandrs Grīns.²⁴¹ Lõpuks anti pressile korraldus seda teemat mitte puudutada, tõenäoliselt tuli käsk välisministereeriumist.²⁴²

Riikidevaheliste suhete teravnedes, 1937. aasta sügisel, sattusid eestlaste ja soomlaste kontaktid liivlastega ka Läti poliitilise politsei vaatevälja. Sisseseatud toimikus pöördub ametnike põhiline pahameel soomlaste vastu, kelle tegevus hõimurahva aitamisel ja rahvuskultuuri edendamisel ohustavat Läti riikliku terviklikust ning tähendavat kaartide kätte mängimist Ulmanise režiimi vastastele: vasakpoolsetele ja sotsiaaldemokraatidele.²⁴³ Arusaamatusi *liivi teemal* tekkis ka Helsingi ülikooli stipendiaat Valentin Kiparsky²⁴⁴ 1937. a. sügisel: kui ta tahtis Jelgavas pidada ettekannet liivi kultuurist, keelas selle kohalik prefekt omal algatusel ära.²⁴⁵

Narva soome-rootsi koguduse õpetaja Helle Kalervo Erviö, kel omal ajal keelati jutlustada oma emakeeles, alustas kuu aega tagasi liivi rannikul jumalateenistusi, võis Kettunen 1938. a. algul kirjutada. Soome keeleteadlase arvates olid Läti võimud muutunud soosivamateks ka Soome ja soomlaste algatatud liivlaste toetusürituste suhtes ja tulid neile nüüd igati vastu.²⁴⁶ Erakirjas 6. märtsist 1939 päris L. Kettunen Looritsalt, kas tema suhtes kehtib veel keeld külastada Lätimaad, teatades, et soovitab diplomaatilisel teel vahekordi korrastada. Isekeskis tundub Kettunen veel lätlaste vastu üsna karune olevat.²⁴⁷ Aastatega, suures osas hõimurahvaste jõupingutuste tulemusel, milles oli osa ka O. Looritsa ja L. Kettuneni tegevusel, paranes liivlaste olukord märkimisväärselt.

²⁴¹ A. Grīns. Nedibināti parmetumi. – *Brīva Zeme*. 1937, 30.08 (nr. 194), 10. lpp.; Läti valitsusleht wahekordadest Eestiga. – *Postimees*. 1937, 1.09 (nr. 235), lk. 4.

²⁴² KM, EKLA f. 175, M 12:26, l 10.

²⁴³ *Latvijas izlūkdienesti 1919-1940. 664 likteņi*. Rīga, 2001., 241.-246. lpp.

²⁴⁴ Tuntud slavist V. Kiparsky viibis 1934-1937 Helsingi Ülikooli stipendiaadina (H. Rosenbergi stipendium) Baltimaades, kogudes materjali uurimuste *Fremdes im Baltendeutsch* (Helsinki, 1936) ja *Die Kurenfrage* (Helsinki, 1939) jaoks ning omandas ka eesti ja läti keele (http://www.slav.helsinki.fi/publications/report_2.html; viimati külastatud 08.10.2005).

²⁴⁵ Liivlaste olukord Lätis paraneb. Prof. Kettunen jutustab. – *Postimees*. 1938, 29.01 (nr. 28), lk. 5.

²⁴⁶ Ibidem.

²⁴⁷ KM, EKLA f. 175, M 12:35.

2. 3. Eesti ja läti ajalookirjutus. Samade sündmuste käitlemine eesti, läti ja balti-saksa (teinekord ka *riigisaksa*) ajaloolaste poolt eri lähenemisnurkadest oli arusaadavalt esile kutsunud erinevate teadlaste rühmade vahel suuri lahkavamuusi. Läti filosoof ja poliitik Miķelis Valters iseloomustas 1923. aastal ilmunud ülevaates Lätimaa ajaloost senini valitsenud baltisaksa ajalookäsitlust kui muinaslugu ja pidas vajalikuks Baltimaade minevikku objektiivsemalt käsitleva eesti ja läti ajalookirjutuse väljaarendamist.²⁴⁸ Valtersi raamatu äratas tähelepanu ka Eestis. P. Tarveli ülevaade märgitakse, et raamatut peab lugema *tarvilise korrektiivina balti ajaloolaste tööde kõrval* kuna see veenab *Balti ajaloo monograafilise ümbertöötamise ja ümberhinnangu vajadusest*.²⁴⁹ Mõistetavalt lahkesid eesti ja läti ning baltisaksa ajaloolaste käsitlused muistsest iseisvusajast. Järsumalt astusid baltisaksa ajalookirjutuse vastu välja lätlased, näiteks F. Balodise arvates ei olnud ristiriütlite eelne kultuur Baltikumis madalam kui vallutajatel ja eksisteerisid isegi muinas-Läti linnad, sh muinas-Riia.²⁵⁰ Üks keerukaid teemasid oli mõisahärrade võim ja omandiõigus talupoegade ja nende vara üle, millest kirjutamisel hoidsid eestlased ja lätlased kokku, kuid saksa soost uurijad püüdsid kohaliku ülemkihi käitumist igati õigustada.²⁵¹ Läti ja baltisaksa ajaloolaste vahel nn. Roseni deklaratsiooni (1793) üle puhkenud väitluste haripunkt jäi aastatesse 1925-1927 ja kujunes vastukajaks 1924. Riias ilmunud ja Juris Vīgrabsi ulatusliku ja lätimeelse eessõnaga ilmunud Garlieb Merkeli *Die Letten* uustrukile. Roseni deklaratsiooni selle olemus ning erinevad hinnangud Merkeli tegevusele (teda on peetud isegi läti ajalookirjutuse alusepanijaks²⁵²) on põhjustanud vaidlusi ka hiljem.²⁵³ Teema tõstatus isegi 1933. aastal Varssavis

²⁴⁸ Walters, M. *Lettland: seine Entwicklung zum Staat und die baltischen Fragen*. [Rome], 1923, S. 53-54.

²⁴⁹ Treiberg, P. Balti ajaloo ümberhinnangu radadelt. – *Ajalooline Ajakiri*. 1923, nr. 4, lk. 135-150.

²⁵⁰ Karstens, L. [J. Hehn]. Die Entwicklung und die Charakter der lettischen Geschichtswissenschaft. *Jomsburg*. 1939, Jg. 2, H. 1/2, S. 55-60, 69.

²⁵¹ Läti uurijate seisukohti Roseni deklaratsiooni osas pooldas ka Robert Vipper, kes avaldas baltisaksa ajaloolasi ärritanud ülevaate pärisorjusest Lätis (Wipper, R. Von XV bis zum XVIII Jahrhundert (Die Zeit der Leibeigenschaft). – *Die Letten : Aufsätze über Geschichte, Sprache und Kultur der alten Letten* Riga, 1930, S. 164-191). Lätlased omaltpoolt avaldasid Vipperile tänu “vigade ja mahavaikimiste” väljatoomise eest (Stepermanis, M. Prof. Dr. hist. Roberts Vipers dzīvē un darbos. – *Latviešu vēsturnieku veltījums profesoram dr. hist. Robertam Viperam*. Rīgā, 1939, 20.-22. lpp.).

²⁵² Stritzky, K. C. von. *Garlieb Merkel und “Die Letten am Ende des philosophischen Jahrhunderts”*. – Riga, 1939, S. 50. Autor viitab G. Merkeli kohta käivale artiklile Läti konversatsioonileksikonis (14. kd., Rīgā, 1936, vg. 26745-26750).

²⁵³ Vīgrabs, J. Poleemika *Roseni deklaratsiooni* puhul. – *Ajalooline Ajakiri*. 1932, nr. 4, lk. 191-202; Vīgrabs, J. Garlieb Merkel, lätlaste ja eestlaste vabadusapostel 18. sajandil. – *Postimees*. 1932, 17.11 (nr. 270), lk. 4); Vīgrabs, J. *Landrāta Rōzēna 1739. gada deklarācija par Vidzemes dzimtkungu tiesībām uz zemnieku miesu un mantu*. Rīga, 1937; Vīgrabs, J. *Die Rosensche Deklaration vom Jahre 1739, ein Beitrag*

toimunud VII rahvusvahelisel ajaloolaste kongressil, kus teineteisele vastukäivate sõnavõttudega esinesid saksa ajalookirjutust esindav Königsbergi ajaloolane Hans Rothfels²⁵⁴ ja Läti Ülikooli professor Arnolds Speke (Spekke) .²⁵⁵ Viimasena astus teravamalt läti ajalookirjutuse seisukohtade vastu astus välja ka 1939. aastal Königsbergi ülikoolis G. Merkeli kohta kaitstud doktoriväitekirjas Karl Christoph von Stritzky. Muide, arusaamade erinevus ei takistanud tal uurimuse eessõnas teiste seas tänamast ka oma kunagisi õppejõude Läti ülikoolist.²⁵⁶ Teemasid, mille osas lahkesid baltisaksa ja eesti ning läti ajalookirjutus, oli teisigi. Riigijuhtide heakskiidul asus läti ajalookirjutus 1930. aastate teisel poolel seisukohale, et Läti ajalugu on rahvusajalugu²⁵⁷, Eestis jäi ajalookirjutuse eemärgiks jätkuvalt eesti rahva muutmine ajaloo subjektist selle objektiks.²⁵⁸ Katseid suunata ajalookirjutust jälgima lätipärasemat joont võeti ette ka Eestis. 1937. aastal, vahetult enne Läänemeremaade ajaloolaste kongressi Riias, avaldas valitsusele lähedal seisev *Uus-Eesti* kirjutise, kus avaldati soovi, et eesti ajaloolased *töötaks käsikäes rahva õiglaste veenetega ja lootust, et õpivad mõndagi teiste Baltimaade ajaloolastelt.*²⁵⁹

Muide, ka õigusajaloolistele teemadele lähenemisel oli iseloomulik ühe ja sama teema käsitlemine erinevatest vaatenurkadest, Eestimaa õiguse ajaloo põlisrahvuslikku (s. t. eesti) suunda esindas kõige selgemalt Tartu ülikooli professor J. Uluots.²⁶⁰ Seda

zur *Geschichte der Leibeigenschaft on Livland und Estland*. Tartu, 1937. Vt. ka R. Vipers'i retsensiooni (*Latvijas Vestures institūta žurnāls*. 1937, 2. nr., 296.-299. lpp.) ja uurimust: Heeg, J. *Garlieb Merkel als Kritiker der livländischen Ständegesellschaft : zur politischen Publizistik der napoleonischen Zeit in den Ostseeprovinzen Russlands*. Frankfurt am Main, 1996 (Europäische Hochschulschriften Reihe 3, Bd. 718).

²⁵⁴ Rothfels tuli 1930. aastate algul välja teooriaga ajaloolisest saksa territooriumist ja eluruumist, mille järgi kuulusid uued, peale I Maailmasõda tekkinud nn Vahe-Euroopa riigid Suur-Saksamaa koosseisu. (<http://www.klick-nach-rechts.de/gegen-rechts/2002/11/rothfels.htm>; viimati külastatud 07.09.2005).

²⁵⁵ Haliste, P., Treiberg, P. Ajalooliste teaduste VII rahvusvaheline kongress. – *Ajalooline Ajakiri*, 1933, nr. 4, lk. 228.

²⁵⁶ Stritzky, K. C. von. *Garlieb Merkel und Die Letten am Ende des philosophischen Jahrhunderts*. Riga, 1939 (Mitteilungen aus der baltischen Geschichte, Bd. 1, H. 2).

²⁵⁷ Karstens, L [Jürgen Hehn]. Die Entwicklung und die Charakter der lettischen Geschichtswissenschaft, S. 51.

²⁵⁸ Taube, A. Estnische Geschichtsforschung und Geschichtsschreibung. – *Jomsburg*. 1938, Jg. 2, H. 1, S. 49.

²⁵⁹ O. W. Ajalugu ja tänapäev. – *Uus-Eesti*. 1937, 20.08 (nr. 224), lk. 4.

²⁶⁰ Prof. Jüri Uluotsa mälestusraamat. Stockholm, 1945 (Välis-Eesti Kirjastustoimkonna väljaanne, 6), lk. 48-53.

suhteliselt ulatuslikku teemat saab kokku võtta Jürgen von Hehni arvamusega, kes leidis, et eesti ajaloolased on olnud nende teemade käsitlemisel objektiivsemad kui lätlased.²⁶¹

2. 4. Ajaloolaste ja arheoloogide konverentsid (kongressid). 1930. a. augustis toimus Riias Balti muinasteadlaste kongress, mille kutsus kokku Läti ülikool. Kongressi initsiaatoriks loetakse Läti ülikooli professorit F. Balodist.²⁶² Ürituse kuraatoriks oli Läti vabariigi president Albert Kviesis, korraldava komitee auesimeesteks pea- ja haridusminister. Välismaalasi saabus kongressile sadakond: Eestist kümme, Rootsist 27 ja Saksamaalt 23. Ettekanded toimusid kolmel päeval, ekskursioonid kahel. Kokku peeti kongressil 28 ettekannet. Lätlased kutsusid oma arheoloogilistel kaevamistel osalema ka eestlasi, teiste seas H. Moorat ja M. Schmiedehelmi, mida nimetatud käsitlesid erakordse vastutulelikkusena. Tartu ülikooli esindas kongressil H. Moora, kes kirjutas sellest hiljem ka ülevaate.²⁶³ Kongressi puhul avaldati mitmeid publikatsioone, milles ilmusid ka eesti teadlaste tööd.²⁶⁴ Riias korraldatud ulatuslik näitus demonstreeris Läti esiajaloolisi leide, mida saatis mahukas kataloog.²⁶⁵ Kongressi puhul anti välja teisigi huvitavaid teoseid, näiteks *Die Letten. Aufsätze über Geschichte, Sprache und Kultur der älteren Letten* (Riga, 1930).

Esimene ja väga esinduslik Läänemeremaade ajaloolaste kongress toimus 1937. a. augustis Riias.²⁶⁶ Kongressi eel pidasid kaks läti professorit, F. Balodis ja Arveds Švābe

²⁶¹ Karstens, L. Die Entwicklung und die Charakter der lettischen Geschichtswissenschaft, S. 72; vt. ka Taube, A. Estnische Geschichtsforschung und Geschichtsschreibung, S. 45-61.

²⁶² Schück, A. Cultural Co-operation between Sweden and the Baltic States. – *Baltic and Scandinavian Countries*. 1938, vol 4, no 2 (May), p. 227.

²⁶³ Moora, H. Balti muinasteadlaste kongress Riias 19.-23. aug. 1930. – *Ajalooline Ajakiri*. 1930, nr. 3, lk. 138-145; EAA, f 2100, n 2, s 670, l 105.

²⁶⁴ *Congressus secundus archaeologorum balticorum, Rigae, 19.- 23.VIII.1930 = Otrās Baltijas aizvēstures kongress, Rīga, 19.-23.VIII.1930*. Rīga, 1931 (Acta Universitatis Latviensis. Philologorum et philosophorum ordinis series, T. 1., suppl 1). Kongressi korraldajate poolt rõhutati, et jätkatakse Balti arheoloogide kongresside korraldamise traditsioone, mis said alguse 1912. a. Stockholmis peetud I balti arheoloogide kongressiga. Rootsis kavandatud järgmine kord kokku saada 1915. aastal Königsbergis, kuid jäi puhkenud sõja tõttu toimumata (*Congressus secundus archaeologorum balticorum, Rigae, 19.- 23.VIII.1930*, 10., 16. lpp.).

²⁶⁵ *Katalog der Ausstellung zur Konferenz Baltischer Archäologen in Riga 1930*. Riga, 1930.

²⁶⁶ Balti ajaloolased Riias. Eile avati esimene Baltimeremaade ajaloolaste kongress. – *Postimees*. 1937, 17. 08 (nr. 220), lk. 5; *Conventus primus historicorum Balticorum, Rigae, 16.-20.VIII. 1937 = Pirmā Baltijas vēsturnieku konference, Rīgā 16.-20.VIII. 1937 : acta et relata relata*. Rīga, 1938; G. Jenš. The First Congress of Baltic historians, Riga, August 16-20, 1937. – *Baltic and Scandinavian countries*. 1937, vol III, no 3 [7], pp. 562-566; Baltijas zemju vēsturnieku konference Rīgā. – *Latvijas Vestures institūta žurnāls*. 1937, 3. nr., 469.-477. lpp.

Tartus nõu korralduslikes küsimustes ja kohtusid ka prorektori H. Kruusiga.²⁶⁷ Kongressist võtsid osa 12 riigi ajaloolased ja algatus tuli seegi kord professor F. Balodiselt. Üritust protežeeris riigi president K. Ulmanis.²⁶⁸ H. Kruus hindas kõrgelt Balodise korralduslike võimeid, ürituse ettevalmistustöödest võtsid osa paljude riikide – Eesti, Leedu, Soome, Rootsi, Norra, Taani, Saksa ja Poola esindajad, kongressile saabusid ka Prantsusmaa, Itaalia ja Ungari teadlased. Kokku võttis kongressist osa 300 isikut, kellest rohkem kui 170 olid välismaalased. Kongressil peeti 62 ettekannet, 3 esinejat olid eestlased (H. Kruus, F. Linnus, H. Moora). Läänemeriikide ajalugu käsitleti kõige erinevamatest aspektidest. Konverentsi ajaks pandi üles mitu näitust ja korraldati kaks pikemat ekskursiooni, üks Liivimaale, teine Kuramaale.²⁶⁹ Kongress oli kantud eesti-läti rahvuslikust vaimust ja balti-saksa ajaloolased seal kaasa rääkida ei saanud.²⁷⁰ Poola ajaloolased kasutasid kongressi järel võimalust Tartu küllastamiseks, et arutada koostöö arendamise võimalusi. Eesti ja Poola ajaloolaste koostöö siiski hoogu sisse ei saanud ja 1937. aasta suvised kokkusaamised Riias ja Tartus jäidki kahe maa vaheliste sidemete kõrgpunktiks.²⁷¹

2. 5. Eesti arheoloogide ja ajaloolaste sõidud Lätimaale. Eesti ja läti arheoloogide sidemetele panid Eesti poolt aluse välismaalased. Esimene Eesti ja Põhjamaade muinasteaduse professor Tartus, soomlane A. M. Tallgren külastas 1922. a. mitmeid Euroopa riike, sealhulgas Lätit.²⁷² Enne Tartusse saabumist olid Tallgreni uurimustest suur osa seotud Venemaaga, oma töötamise ajal Tartus ja pärastpoole leiab tema tööde seast hulga kirjatöid Eesti üle, eriti uurimusi siinse esiajaloo kohta.²⁷³ Tallgreni järglane muinasteaduse õppetoolil, rootslane B. Nerman, käis 1924. a. kaks korda Riias, pidades ettekande sealse ajaloo ja muinsuste seltsis (Gesellschaft für Geschichte und

²⁶⁷ Kaks läti professorit Tartus. – *Postimees*. 1937, 21.07 (nr. 193), lk. 4.

²⁶⁸ Sorgsepp, M. Akadeemiline Ajaloo-Selts 1937./38. tegevusaastal. – *Ajalooline Ajakiri*. 1938, nr. 3, lk. 133; I Balti ajaloolaste konverents = I Baltijas vēsturnieku konference. – *Latvijas-Igaunijas Biedrības Mēnešraksts*. 1937, 3. nr., 39.-40. lpp.

²⁶⁹ Mida pakkus ajaloolaste konverents... Jutuajamine prorektor prof. H. Kruusiga. – *Postimees*. 1937, 24. 08 (nr. 227), lk. 5.

²⁷⁰ Hehn, J. v. Deutschbaltische Geschichtsschreibung 1918-1939/1945. – *Geschichte der deutschbaltischen Geschichtsschreibung*. Hrsg. G. v. Rauch. Köln, Wien, 1986, S. 388-389.

²⁷¹ Taube, A. Estnische Geschichtsforschung und Geschichtsschreibung, S. 51.

²⁷² EAA, f 2100, n 2, s 1176, 125.

²⁷³ Bibliography of A. M. Tallgren. – *Eurasia septentrionalis antiqua. Supplementary volume*. Helsinki, 1954, p. 122-145.

Altertumskunde) ja töötades muuseumides. Ka järgmise aasta kevadel siirdus B. Nerman Lätimaale.²⁷⁴ Professor Tallgren andis B. Nermani teaduslikule tegevusele kõrge hinnangu, pidades teda muistse Skandinaavia kultuuri üheks paremaks tundjaks, kes on viimastel aegadel lähenemas Balti arheoloogiale, kuna on spetsialiseerunud Gotlandi minevikule.²⁷⁵ Nerman on Tartu perioodi mõjul kirjutanud rohkesti uurimusi Eesti ja Läti arheoloogiast, peamiselt Skandinaavia ja Ida-Baltikumi ajaloolistest kontaktidest, kirjeldanud väljakaevamisi Irboska lähedal ja Grobiņas, avaldanud isegi järelehüüde F. Balodisele.²⁷⁶

Läti poolelt kindlustasid koostööd mitmed teadlased, eriti F. Balodis, kes oli õppinud Tartu ülikoolis 1902. aastast. Huvitava fakti tõi päevavalgele 1924. aastast Läti Ülikooli professorina töötanud F. Balodise kiri 30. oktoobrist 1925, millest selgus, et ta soovis omandada doktorikraadi Tartu ülikoolist. Arutanud teemat professor Tallgreniga, nõustus viimane retsenseerima Balodise raamatut *Alt-Sarai und Neu-Sarai*, oponentidele enda peale võtma ja kaitsmise ajaks Tartusse sõitma. Tema Moskvas sooritatud magistrieksamid loeti kehtivateks ja uusi talt promoveerumisega seoses ei nõutud.²⁷⁷ Tegelikult Balodis omas juba Münchenis omandatud dr. phil. kraadi, kuid nii Eestis kui Lätis võrdsustati see magistriga. Ei õnnestunud leida allikaid, mis selgitaks, miks ei teostunud Balodise plaan omandada doktorikraad Tartus, oma doktoritöö kaitses ta 1926. a. Läti ülikoolis.

Vähe on teada ühest F. Balodise initsiatiivil 1933. aastal Riias toimunud Eesti, Läti, Leedu ja Soome ajaloolaste ja etnograafide kokkusaamisest. Arutati tihedamate kontaktide sisseseadmist nelja riigi teadlaste vahel, omavahelist uurimistöö koordineerimist ja ühise ajakirja välja andmist. Kokkutulnute poolt kiideti heaks Balodise

²⁷⁴ EAA, f 2100, n 2, s 718, l 28, 35; *Postimees*. 1924, 12. 11 (nr. 307), lk. 2; Prof. B. Nerman on teaduslikul otstarbel 25. maist kuni 1. juunini Lätimaale sõitnud. – *Postimees*. 1925, 27. 05 (nr. 142), lk. 5.

²⁷⁵ EAA, f 2100, n 2, s 718, l 2; Nerman, B. *Die Verbindungen zwischen Skandinavien und dem Ostbaltikum in der Jüngerer Eisenzeit*. Stockholm, 1929 (Kungl Vitterhets Historie och Antikvitets Akademiens Handlingar (Proceedings of the Royal Academy of Letters, History and Antiquities), vol XL, I). [Rets.:] Kostrzewski, J. – *Baltic and Scandinavian countries*. 1938, vol IV, no 1 [8], p. 99.

²⁷⁶ Bachmann, M.-L. *Birger Nermans tryckta skrifter*. Stockholm, 1965; Ambatsis, J. Tillägg till förteckningen över Birger Nermans tryckta skrifter. – *Fornvännen* 1979, årg. 74, pp. 45-46.

²⁷⁷ EAA, f 2100, n 4, s 425, l 83-84.

väljatöötatud ühenduse põhikirja kavand.²⁷⁸ Arvatavasti on tegemist sama 15-17. jaanuarini 1933 toimunud üritusega, mida kohalviibinud O. Looritsa aruandes nimetatakse Balti arheoloogide, etnograafide ja folkloristide liidu loomise eelkonverentsiks.²⁷⁹

Balodise tegevus Läti ajaloo uurijana ja kahe riigi kultuurisidemete edendajana leidis tähelepanu ka Eestis, ta valiti Eesti Rahva Muuseumi Ühingu auliikmeks ja Õpetatud Eesti Seltsi liikmeks. Läti esindajana võttis ta osa Eesti Rahva Muuseumi 25. ja Õpetatud Eesti Seltsi 100. aasta pidustustest.²⁸⁰

H. Moora ilmumise teadusse muutusid eesti ja läti arheoloogide sidemed tihedamateks ka Eesti küljest. Väga paljud H. Moora uurimused on seotud nii Eesti kui Läti muinasajaga. Juba üliõpilasena kirjutas ta silmiksõlgedest Eestis ja Lätis (1922). Järgnes uurimus, mis puudutas ristiusu levikut Baltikumis.²⁸¹ Moora viibis tihti Lätis, kohtudes kolleegidega, osaledes väljakaevamistel ja töötades muuseumides. Kahe riigi uurijate lähedusest annab tunnistust see, et muinsusvalitsuste kokkuleppel võisid lätlased korraldada kaevamisi Eestis ja eestlased Lätis.²⁸² Tallgren rõhutas 1923. a. Eestiga piirnevate alade arheoloogilise uurimise tähtsust ja arvas, et Tartu ülikool võiks enda peale võtta tööde juhtimise.²⁸³ H. Moora süveneski Läti arheoloogiasse Tallgreni juhendamisel, kirjutades oma esimese väitekirja teemal *Lätimaa rauaaajast kuni a. 500 p. Kr.*, mille eest sai 1925. a. mag. phil. kraadi. Samal aastal avaldas Moora soovi võtta Lätis osa arheoloogilistest kaevamistest.²⁸⁴ Jēkabpilsis lähedal korraldatud kaevamistest on Moora ka kirjutanud.²⁸⁵ Ta taotles endale 1928. a. suveks välisstipendiumi, teatades, et

²⁷⁸ Balodis, F. Paremat koostööd teaduse alal, 49. lpp.

²⁷⁹ EAA, f 2100, n 4, s 95, l 186p.

²⁸⁰ *Latvijas Universitātes divdesmit gados 1919-1939. II. Daļa*, 35.-36. lpp.

²⁸¹ Moora, H. Eestlaste, liivlaste ja lätlaste vaatest ristiusule nende kristianiseerimise algul. – *Ajalooline Ajakiri*. 1924, nr. 3, lk. 81-90.

²⁸² *Latvijas Saule*. 1929; (nr. 79-81), 884. lpp.; Ney, G. Balti rahvaste kultuurilised suhted. Seniseid saavutusi ja edaspidiseid väljavaateid, 36. lpp.

²⁸³ EAA, f 2100, n 2, s 718, l 3p; Tallgren, A. M. Rahvuslikud olud eelajaloolisel ajal Ida-Baltikumis ja põhjapoolses Euroopas. Ettekanne rahvusvahelisel ajaloolaste kongressil Brüsselis 10.4.1923. – *Eesti Kirjandus*. 1923, nr. 5/6, lk. 201.

²⁸⁴ EAA, f 2100, n 2, s 670, l 25.

²⁸⁵ Moora, H. Vecākā dzelzs laikmeta izrakumi Jēkabpils aprīņķī. – *Latvijas Saule*. 1925, 3. nr., 387.-390. lpp.; Moora, H. *Ausgrabungen ältereisenzeitlicher Hügelgräber im Kreise Jēkabpils*. Riga, 1928.

osa kaevamiskuludest katab Läti riik.²⁸⁶ Huvi Läti ainestiku vastu säilis Moorale kogu eluks, 1929. a. septembris viibis ta taas Lätis väljakaevamistel koos professorite B. Nermani ja Fēlikss Jākobsonsiaga, Nermani ettepanekul kaasati Moora töösse kui Eesti ja Läti kivikalmete tundja.²⁸⁷ Loode-Kuramaal, Kandava linna lähedal Daigones leiti üks uut tüüpi vanema raua-aja kivikalme, umb. 3. –6. aastasajast p. Kr. Samasuguseid tunti varem Eestis, Edela-Soomes ja Põhja-Lätis, Eesti piiri lähedal. Seda leitud peeti mingil määral sensatsiooniliseks, kuna kalme arvati kuuluvat liivlastele ja see oluks kõige varasemaks tõendiks liivlaste asustusest Kuramaal. H. Moora sõitis sinna ja kirjutas oma aruandes: *sõit osutus ses mõttes eriti tarvilikuks, et teised kaevajad sarnaste kalmetega olid vähem kokku puutunud ja hoolimata sellest, et olid sääl kaevanud juba 1928. a., polnud jõudnud otsusele selle iseloomu kohta.*²⁸⁸ Mitmel korral õnnestus H. Moorale töötada Riia, Jelgava, Cesvaine ja Jēkabpils muuseumides, teadaolevalt 1923., 1925., 1926., 1928. a. talvel ja kevadel ning 1935. aasta kevadel.²⁸⁹ 1938. a. kirjutas Moora kääbaskalmest Jelgava maakonnas,²⁹⁰ samal aastal kaitses ta oma doktoritöö teemal *Die Eisenzeit in Lettland bis etwa 500 n. Chr.*, rohkem lätiaineline ei saa vist küll ükski Eestis kirjutatud uurimus sellest perioodist olla. Retsensendina esinenud A. M. Tallgren andis tööle väga kõrge hinnangu.²⁹¹ See oli pikaajaline tõsine uurimus, mille esimene osa valmis Moorale juba 1929. aastal ja teine esitati eelnimetatud doktoritöona. Ka aastatel, mil Eesti ja Läti olid okupeeritud Nõukogude Liidu poolt, jätkas H. Moora Lätiga seotud teemade viljelemist.

Rootsi ja eriti saksa arheoloogide algatusel ning Tartu ülikooli arheoloogiakabineti korraldusel eesotsas professor H. Mooraga korraldati 1935. aasta augustis Eestis ekskursioon Baltimaade muinasteadlastele, kus osalesid külalised Rootsist, Soomest, Saksamaalt ja Lätist (Herderi Instituudi muinasteaduse professor Carl Engel, Läti ülikooli professor F. Balodis, ajaloomuuseumi direktor Valdemārs Ģinters ja muinsusvalitsuse inspektor dr. Eduards Šturms). Ühe päeva viibisid külalised Tartus, kus tutvuti Eesti

²⁸⁶ EAA, f 2100, n 2, s 670, l 25.

²⁸⁷ EAA, f 2100, n 2, s 670, l 80.

²⁸⁸ Ibidem, l 82.

²⁸⁹ Harri Moora. *Personaalnimestik*. Tallinn, 1989, lk. VII; EAA, f 2100, n 2, s 670, l 58, 167-168, 321p.

²⁹⁰ Moora, H. Das II Hügelgrab von Gailiši, Gemeinde Īle, Kreis Jelgava. – *Senatne un Māksla*. 1938, 2. nr., 64.-73. lpp.

²⁹¹ EAA, f 2100, n 2, s 670, l 236; Selirand, J. Harri Moora elust ja tegevusest. – *Harri Moora. Personaal-*

Rahva Muuseumi ja väikese näitusega, mis selleks puhuks oli korraldatud ja mille eesmärgiks oli anda ülevaade eestlaste viimaste aastate tegemistest. Teisel päeval tehti ringsõit Lõuna-Eestisse, kolmandal Virumaale. Kuigi mingisuguseid ametlikke nõupidamisi polnud ette nähtud, vahetati siiski mõtteid vastastikuse koostöö osas ning otsustati soomlaste lahkkel kutsel pidada järgmine *eraviisiline konverents* kahe aasta pärast Soomes.²⁹²

Eesti ajalugu ja ajaloo uurimine on mõistetavalt Lätiga tihedalt läbi põimunud juba ainuüksi seetõttu, et omaaegne administratiivüksus Liivimaa kubermang jagunes riikide iseseisvumisega kaheks. Ajalookirjutuses pole kerge piire tõmmata ja jaotada Liivimaa ajalugu Läti ja Eesti vahel. Ka paljud Liivimaad puudutavad arhiividokumendid on jaotatud laiali Riia ja Tartu arhiividesse. Läti arhiivides pidas vajalikuks töötada käsitledaval ajal enamik Tartu ajaloolasi, sealt hankisid ainek ka mõned teised ajaloo teadlased (Evald Blumfeldt, J. Vasar, H. Kruus, L. Leesment, Hendrik Sepp, P. Tarvel, Elmar Roots, J. Ainson, L. Kettunen, P. Arumaa jt.). Tartu ülikooli Eesti ja Põhjamaade õppetooli professor Arno Rafael Cederberg ei külastanud Tartus töötamise ajal küll Lätimaad, kuid ta tegeles Liivimaad tervikuna käsitlevate materjalide väljaselgitamisega Rootsi arhiivides (sh Rootsi Riigiarhiivis) ja raamatukogudes.²⁹³ Cederbergi initsiatiivil alustasid teemadega²⁹⁴, mis puudutasid nii Eesti kui Läti ajalugu, tema õpilased J. Vasar, kelle huviks olid Eesti ja Liivimaa suhted Rootsi aastatel 17. sajandi viimasel veerandil²⁹⁵ ja H. Kruus, kes tegeles valdavalt Eesti rahvusliku ärkamisaja uurimisega. H. Kruus komandeeriti arhiivitöök Riiga kolmeks kuuks, alates 1. juunist 1926, et ta võiks koguda materjale oma doktoritöök teemal

nimestik. Tallinn, 1989, lk. XXI.

²⁹² Naabermaade muinasteadlased Tartus. – *Postimees*. 1935, 10.08 (nr. 215), lk. 6; R. Indreko ja M. Schmiedehelm kirjutasid arheoloogilisest uurimistööst 1934. ja 1935. a. vt. *Ajalooline Ajakiri*. 1935, nr. 3, lk. 142; Neriman, B. Baltisk arkeologkonferens i Estland 10-12 aug. 1935. – *Fornvännen*. 1935, årg. 30, s. 313-315.

²⁹³ EAA, f 2100, n 2, s 83, l 26p.

²⁹⁴ Veel enne Cederbergi ametisse asumist andis Lauri Kettunen talle kirja teleda Tartu Ülikooli soovide: temalt oodatati Eesti ajaloo muutmist ülikooli õpedistsipliiniks ja sellealase uurimistöök edendamist. (Rui, T. *Ulkomaiset tiedemiehet Tarton yliopistossa ja virolaisten opintomatkat ulkomaille 1919-1940*. Joensuu, 2001 (Historian tutkimuksia, 21), s. 61-63.

²⁹⁵ Vasar, J. *Die grosse livländische Güterreduktion, die Entstehung des Konflikts zwischen Karl XI und der livländischer Ritter und Landschaft 1678-1684*. Tartu, 1930.

*Talurahva käärimine Lõuna-Eestis XIX sajandi 40-ndail aastail.*²⁹⁶ Kruus kavatses töötada Riias Liivimaa rüütelkonna arhiiviga²⁹⁷ Riiga kavatses Kruus sõita üheks kuuks ka 1929. a. algul oma väitekirja lõpetamiseks ja loengute jaoks materjali kogumiseks, võimalik, et ta viibis Riias teadusliku töö huvides ka lühiajaliselt 1931. a. ja 1938. a.²⁹⁸ Veebruaris 1929 kõneles ta Läti ajaloolaste tollaegsest uurimistööst Akadeemilises Ajaloo Seltsis.²⁹⁹ H. Kruus, kes oli aastast 1931 Eesti ja Põhjamaade ajaloo professor, on kirjutanud Eesti ja Läti rahvusliku ärkamisaegse liikumise kokkupuuteist³⁰⁰ ning retsenseerinud A. Švābe tööd *Die älteste schwedische Landrevision Livlands (1601)*.³⁰¹ Ta võttis Tartu ülikooli filosoofiateaduskonna esindajana osa ka Läänemereajaloolaste kongressist Riias 15.-20. augustini 1937. a.³⁰² H. Kruusi võib lugeda kahe rahva ajaloolaste eestipoolseks sidemeheks. H. Kruus valiti 1938. a. Läti ülikooli audoktoriks, mis oli talle suureks üllatuseks, sest oli oma avalikes esinemistes mõne aasta eest kritiseerinud oma läti kolleege vääratuste eest mõnede ühiste ajalooliste teemade käsitlemisel.³⁰³

Sagedane külaline Riia arhiivides oli Tartu Ülikooli teaduslik stipendiaat J. Vasar. 1928. a. septembris kavatses Vasar töötada Riias Liivimaa rüütelkonna, reduktsioonikomisjoni ja majandusasehalduri jt. arhiivimaterjalidega. Ta kirjutas: *Riias töötades selgus, et sealsed arhiivid sisaldavad palju rohkem minu ainele tarvilikku materjali, kui esialgu oletasin kättesaadavate arhiivinimestikkude põhjal. Osa materjalidest oli olemas nii originaalidena Stockholmis kui koopiatena Riias, kuid Lätis töötamine on sellepärast otstarbekohasem, et sääl elukallidus ja vajaminev raha märksa väiksem, kui Rootsis. Ka*

²⁹⁶ Uurimus ilmus omaette raamatuna 1930. a., kaitsmine toimus 1931. a.

²⁹⁷ Tartu Ülikooli Arhiiv (edaspidi TÜA), n 3/51, s. 867, l 12, 27.

²⁹⁸ TÜA, n 3/51, s. 867, l 39, 123, 172

²⁹⁹ H. Kruusi ettekande *Läti tänapäeva ajaloolisest uurimistööst* referaati vt. – *Ajalooline Ajakiri*. 1929, nr. 2, lk. 95-96.

³⁰⁰ Kruus, H. *Igauņu un Latvju attiecības tautiskās atmodas laikā*. Riga, 1938; Kruus, H. Eesti ja Läti rahvusliku ärkamisliikumise kokkupuuteist. – *Eesti Kirjandus*. 1938, nr. 5, lk. 225-241 (Äratrükk: Kruus, H. *Eesti ajaloost XIX sajandi teisel poolel: 60-80-ndad aastad. Lühiuurimusi*. Tallinn, 1957, lk. 221-233); Kruus, H. Beziehungen zwischen den Esten und Letten während der Zeit des völkischen Erwachens. – *Latvijas Vēstures institūta Žurnāls*. 1938, 2 (6). nr., 163.-188. lpp.

³⁰¹ Kruus, H. [Rets.:] A. Švābe. *Die älteste schwedische Landrevision Livlands (1601)*. – *Ajalooline Ajakiri*. 1934, nr. 1, lk. 48.

³⁰² TÜA, n 3/51, s. 867, l 169.

³⁰³ Eesti ja Läti koostöö ajalooteaduse alal. – *Postimees*. 1938, 6.05 (nr. 122), lk. 4; vt. Kruus, H. Eestlased ja lätlased oma ajaloo hindamisel. – *Päevaleht*. 1936, 18.02 (nr. 48), lk. 5.

on Riias võimalus arhivaale kasutada õhtupoolel, mida ei saa teha mujal.³⁰⁴ Meeldivalt üllatatud, soovis Vasar pikendada Lätis viibimist 2 kuu võrra ja otsis selleks rahalist toetust. 1930. a. jõuluvaheajal viibis J. Vasar jällegi Lätimaal.³⁰⁵ Läti arhiive ja raamatukogusid kasutasid ka sama õppetooli juures väitekirju kirjutanud E. Blumfeldt³⁰⁶ ja H. Sepp.³⁰⁷ Õppeüleandetaija E. Blumfeldt viibis 1931. aastal Riias teadustööl ülikooli stipendiaadina septembri algusest novembri alguseni, töötades peamiselt Läti riigiarhiivis ning Riia Ajaloo ja Muinsuste Seltsi arhiivis. Osaliselt raskendas tööd fondinimistute puudumine, rõõmu pakkus aga see, et Läti kolleegide lahkkel loal (nimetab baltisaksa ajaloolast dr. Albert Bauerit) võis ta kasutada mitmeid trükiks ette valmistatud tekste (*Urkundenbuch'i* 1. sarja 13. köite käsikiri ja täiendusi eelmiste köidete juurde, *Livländische Güterurkunden* 3. köide ja *Akten und Rezesse der livländischen Ständetäge* 2. köide).³⁰⁸

Pikka aega oli kunstiajaloo õpetamine Tartu ülikoolis rootslaste kätes. T. H. Kjellin (professor Tartus 1921-1924) viibis 1922. a. suvel pikemal õppereisil Eestis ja Lätis arhitektuurimälestiste tundmaõppimiseks. Saadud teadmisi kasutas ta Baltimaade kunstiajaloo õpetamisel. Sellel sõidul saatis teda üliõpilane Eeva Pedriks, hilisem Niinivaara, kes oli aastatel 1922-1924 Kjellini üliõpilasassistent. Kjellini ülesandel töötas Pedriks-Niinivaara stipendiaadina Riias ka 1924. aasta suvel, kord käis juhendaja teda seal ka vaatamas, ühenduses ühe konverentsiga. Lühidalt on E. Niinivaara neid Riias veedetud päevi oma mälestustes ka kirjeldanud.³⁰⁹ Läti haridusministeeriumi ülesandel viis Kjellin kui Läänemeremaade arhitektuurimälestiste asjatundja 1927. aasta suvel koos arhitekt Osvalds Tīlmanisega läbi kaevamisi Baltimaade vanima, 12. sajandist pärineva Üksküla kiriku varemetes.³¹⁰ Pikemat aega on Kjellin (Čellīns) viibinud Riias ka hiljem, töötades aastatel 1929-1931 Läti Ülikooli kunstiajaloo professorina.³¹¹ Sten Karling,

³⁰⁴ EAA, f 2100, n 2, s 1312, l 33, 41.

³⁰⁵ Ibidem, l 33, 60-62.

³⁰⁶ EAA, f 2100, n 2, s 69, l 28-31

³⁰⁷ EAA, f 2100, n 2, s 1076, l 52-54.

³⁰⁸ EAA, f 2100, n 2, s 69, l 29, 95

³⁰⁹ EAA, f 2100, n 2, s 353, l 40, 45, 47; [Prof. Tor Helge Kjellin on Lätimaale komandeeritud]. – *Postimees*. 1922, 26.07 (nr. 166), lk. 2; Eeva Niinivaara. *Ikka paistab seesama päike. Elu mu noorusaja Eestis ja Soomes*. Tallinn, 1994, lk. 81-82.

³¹⁰ Caune, Andris, Ose, Ieva. *Latvijas 12. gadsimta beigu. 17. gadsimta vācu piļu leksikons*. – Rīga, 2004 (Latvijas viduslaiku pilis, 4), 215. lpp.

³¹¹ *Latvijas Universitāte divdesmit gados 1919-1939. II. Daļa*, 64. lpp.

samuti rootsi rahvusest kunstiajaloo professor Tartus aastatel 1933-1941, huvitus Läänemeremaade arhitektuuris peegelduvatest seostest³¹² ja kaasas sellesse teemasse ka A. Tuulse, kelle töodes oli Läti aines olulise tähtsusega.³¹³ A. Tuulse külastas mitmel korral Riiat, 1937. aasta suvel, teadustöö eesmärgil 1939. aastal ja rohkem kui 20 liikmelist kunstiajaloo üliõpilaste ekskursionooni juhtides 1940. a.³¹⁴ A. Tuulse on ka sel eluperioodil, mis kulges tal Rootsis (1944-1977), puudutanud Eestit ja Lätit siduvaid teemasid, nii otseselt kui suuremate tööde raames.³¹⁵ Tuulse isikufondis Eesti Ajalooarhiivis paiknevad tema koostatud käsikirjad *Kunstatlas für Ostmitteleuropa* (Baltikumi osa) ja *Schweden und das Baltikum in der mittelalterlichen Baukunst*³¹⁶ ning mõned muud materjalid, sealhulgas märkmikud, mis sisaldavad küll ka andmeid Läti ala kohta, moodustavad fondist suhteliselt tühise osa.

Uurimistööga seoses on kohane kõnelda ka arhivaalide vahetamiskatsetest Eesti ja Läti vahel. Eesti Vabariigi teaduse ja kunstide osakond töötas koos Riigi Keskarhiiviga välja vastava kava, kus oli ära toodud arhiivid, mida Eesti tahtis Lätilt saada. Teada oli ka see, mida Läti soovis Eesti Keskarhiivi varadest endale. Tartus eraldati 1926. aasta augustiks 118 jooksvat meetrit ehk ligi 39 000 säilikut. Et vastav konventsioon oli riikide vahel sõlmimata, materjale ära ei saadetud ja algasid läbirääkimised, mis kuhugi ei viinud.³¹⁷

2. 6. Etnograafide ja rahvaluuleteadlaste kokkupuudetest. Soomlasest Eesti Rahva Muuseumi direktor ja Tartu ülikooli dotsent Ilmari Manninen pidas õpetamise huvides tarvilikuks sõita kaheks-kolmeks nädalaks Läti- ja Leedumaale 1923. a. detsembris. Ta kavatses külastada Läti etnograafiamuuseumi.³¹⁸ Oma sõidu järel täheldas Manninen Põhja- ja Lõuna-Läti materjalid tunduvat erinevust: Põhja-Läti ainese sarnasust eesti

³¹² Näiteks Karling, S. *Matthias Holl från Augsburg och hans verksamhet som arkitekt: Magnus de la Gardies tjänst i Sverige och Balticum*. Göteborg, 1932.

³¹³ Tuulse, A. *Die mittelalterliche Burgenarchitektur Alt-Livlands*. Stockholm, 1938 (Konsthistorisk tidskrift, 1938, H. 4), s.105-106; Tuulse, A. Das Schloss zu Riga. – *Õpetatud Eesti Seltsi aastaraamat 1937, II*. Tartu, 1939. Kõige tähtsam neist on *Die Burgen in Estland und Lettland*, tema trükkis ilmunud doktoriväitekiri, mille ta kaitses 1942. a. Tartus.

³¹⁴ KM, EKLA f. 175, M 18-14, l 2; EAA, f 2100, n 2, s 1266, l 54, l69-70.

³¹⁵ Tuulse, A. *Die spätmittelalterliche Steinskulptur in Estland und Lettland*. Helsinki, 1948 (Suomen muinaismuistoyhdistyksen aikakauskirja, 49:1); Tuulse, A. *Burgen des Abendlandes*. Wien, 1958; Tuulse, A. *The Castles of the Western World*. London, 1958; Tuulse, A. *Romansk konst i Norden* Stockholm, 1968; vt. ka EAA, f 5298 nim. 1 s. 32.

³¹⁶ EAA, f. 5298 nim. 1 s. 34-35.

³¹⁷ Leppik, L. Balti kindralkuberneri arhiivi lugu, lk. 102-106.

omaga põhjendas ta liivlaste mõjuga Lätimaal. Aladel, kus liivlasi ei elanud, jättis kasutada olnud materjal hoopis teise mulje. Manninen rääkis ka Läti muuseumist leitud kreevinite (Bauska ümbruses elanud vadjalaste) naiste kolmest peakattest *sapan*. Tüpoloogiliselt leiab ta kreevini *sapani* tähtsa olevat, sest see näitab esindavat vanemat tüüpi kui tema kaasaegne *vadja sapan*.³¹⁹ Manninen külastas Lätit ka 1924. a. suvel,³²⁰ tema kirjutatud *Soome-sugu rahvaste etnograafia* (Tartu, 1929) sisaldab ülevaate ka liivi rahvakultuurist. Suurt huvi tundis liivlaste vastu Tartu ülikoolis õppeülesande korras õpetanud F. Linnus, kes külastas liivi rannikualasid kolmel korral aastatel 1927 ja 1928.³²¹ Nendest reisidest on säilinud päevikud, kus üksikasjalikult on kirjeldatud kalapüüki ja selleks vajaläinud varustust, tegelikult kõike, mis kalandusega seostus, isegi nõörmänge. Palju märkmeid tegi Linnus liivlaste mesindusest, tegelikult kirjeldas seal kõike, mis silma torkas, põllu- ja metsa ja kodutöid, sööke ja söömist, rõivastust, arstimist, suitsetamist, koduloomi, ehitisi ja nende kütmist, ilma jm. F. Linnus õppis neil reisidel liivi keelt, kogus sõnavara, erialast terminoloogiat, rahvaluulet jne.³²² Ta on kirjutanud ka pikema artikli liivlaste põhilisest elatusalast – kalastamisest.³²³ Linnus huvitus ka liivlaste mesindusest, palju aastaid kestnud töö liivi keele etnograafiasõnaraamatuga jäi pooleli, trükki see ei jõudnud.³²⁴ 1937. a. külastas Gustav Ränk mitut Läänemereäärset riiki, sealhulgas Lätit. Reisi põhieesmärk oli leida täiendust oma väitekirjale Saaremaa taluehitiste kohta. Selles töös on ta mitmes õige olulises küsimuses (näit. elurehi e. rehielamu ja tema levik Liivimaal) kõrvutanud enda omadega ka läti uurijate seisukohti (Pauls Kundziņš jt.) ja seletanud mitmeid ilminguid Põhja-Läti taluarhitektuuris eestlaste endiste elualadega.³²⁵

³¹⁸ EAA, f 2100, n 2, s 1113, l 9-9p, 15-16.

³¹⁹ Ibidem, l 16.

³²⁰ EAA, f 2100, n 2, s 606, l 22-26.

³²¹ Leinbock (Linnus), F. Liivlaste kalastusest ja vähipüügist. – *Eesti Rahva Muuseumi Aastaraamat*, 4. Tartu, 1928, lk. 109.

³²² Päevikud asuvad Tartus F. Linnuse pojapoja Tanel Linnuse valduses.

³²³ Leinbock (Linnus), F. Liivlaste kalastusest ja vähipüügist. – *Eesti Rahva Muuseumi Aastaraamat*, 4. Tartu, 1928, lk. 109-151.

³²⁴ KM, EKLA f. 175, M 13:28, l 5; Vääri, E. Die Liven und die livische Sprache in den Jahren 1920-1970, S. 142.

³²⁵ EAA, f 2100, n 2, s 1023, l 32-35, 59; Ränk, G. *Saaremaa taluehitised. Etnograafiline uurimus*. Tartu, 1939 (Õpetatud Eesti Seltsi Kirjad, 5), lk. 326-328; Ränk, G. *Vana eesti rahvas ja kultuur*. Tartu, 1996, lk. 167-168.

Läti ülikooli professor K. Straubergs puudutas oma 1933. a. ilmunud artiklis kahe rahva koostööd rahvaluuleteaduse alal. Ta kirjeldas folkloorikogu Riia lossis, mida koguti alates 1925. aastast, kutsudes üles täiendama seda materjaliga, mis puudutab Eestis elavaid lätlasi, Eestist oli sellele juba olulist täiendust lisandunud. Omalt poolt oli Läti andnud fennougristidele väärtuslikke andmeid liivlaste ja setude kohta. Straubergs rõhutas, et rahvaluuleteadlaste ülesanne pole ainult materjalide kogumine, vaid ka uurimine, mis nõuab ka erinevate rahvaste, eriti naabermaade traditsioonide võrdlemist.³²⁶

Kindlast on põhjust kõnelda Eesti ja läti rahvaluuleuurijate tihedatest sidemetest, mida hoidsid ülal Tartu ülikooli õppejõud Matthias Johann Eisen,³²⁷ O. Loorits, kellest oli juttu seoses liivlastega ja W. Anderson.³²⁸ Otsustades A. Bērzkalne isikuarhiivis paiknevate materjalide põhjal, olid ka läti selle ala spetsialistid koostööst tõsiselt huvitatud (Anna Bērzkalne arhiiv Riias, Läti Akadeemilise Raamatukogu Jānis Misiņši raamatukogus).

Silmapaistvaks rahvaluuleteadlaseks kujunes folklorist W. Andersoni õpilane O. Loorits, kelle keskseks huvi- ja uurimisojektiks kujunesid liivlastega seotud teemad. Tartu ülikoolis töötas Loorits 1927–1937 eradotsendina ja seejärel, kuni 1944. aastani dotsendina. Ajalukku on ta jäänud ka kui Eesti Rahvaluulearhiivi rajaja. Nagu selgus eelnevast, käis Loorits üliõpilasena aastatel 1920–1923 koos läänemere-soome keelte professori L. Kettuneniga liivlaste juures kolmel korral. 1923. a. talvel käis ta Liivi lahe rannikul ja Riias, kus tutvus läti rahvaluulega ja õppis läti keelt.³²⁹ Ka 1923. a. suvel sõitis Loorits liivlaste juurde.³³⁰ Samal aastal kirjutas ta pikema ülevaate liivlastest.³³¹ Kogu 1924. a. esimese semestri elas O. Loorits Riias, pühendudes läti folkloori põhjalikule tundmaõppimisele ning lätlaste ja liivlaste suhete uurimisele. Ta töötas

³²⁶ Straubergs, K. Koostöö läti ja eesti folkloori alal = Kopdarbība latviešu un igauņu folklorā. – *Latvijas-Igaunijas Biedrības Mēnešraksts*. 1933, 2. nr., 17.-18. lpp.

³²⁷ Eisen, M. J. Rahvaluule Lätis ja meil. Mis meil teha tuleks? – *Postimees*. 1927. 22.11 (nr. 318), lk. 4. Artiklis toob Eisen viimase aja kogumise kohta Lätis palju arve, kiidab lätlaste rahvaluulekogumist ja laidab eestlaste vaimustuse taandumist. Lätlaste rahvaluulekogumist kiidab Eisen ka artiklis: Eisen, M. J. Rahvamälestused - rahvuslik varandus. – *Postimees*. 1928, 7.01 (nr. 6), lk. 5.

³²⁸ Vīksna, M. Walter Anderson and Latvia. – *Studies in folklore and popular religion*. Vol 1. Tartu, 1996, lk. 35–39.

³²⁹ EAA, f 2100, n 2b, s 44, l 12.

³³⁰ *Ibidem*, l 5.

³³¹ Loorits, O. Liivi rahva olevik. – *Eesti Kirjandus*. 1923, nr. 1, lk. 37-46, nr. 2, lk. 73-82, nr. 3, lk. 129-

peamiselt Riia linna raamatukogus, seal puuduvad raamatuid võis ta kasutada läti bibliofiili Jānis Misiņši kogust. Läbivaatamist leidsid ka professor Pēteris Šmidti, cand. phil. A. Bērzkalne ja prof. A. Švābe käsikirjalised kogud. Süstemaatiliselt töötas Loorits läbi läti rahvalaulud, muinasjutud ja saagad, mütoloogia, ebausud ja osalt kombekirjeldused, palju tuli lehitseda ajakirju ja ajalehti.³³² Looritsa magistriväitekiri *Liivi rahva usund I* valmis 1926. aastal.³³³ 1926. a. kirjutas soome-ugri folkloori professor W. Anderson sellest tööst järgmiselt: *Väljapaistev teos, üks kõige parematest sarnastest raamatutest, mis ülepea on olemas. Sel raamatul on jäädav teaduslik väärtus seepärast, et ära kasutatud mütoloogiline materjal on senini avaldamata ja suuremalt osalt autori enese poolt korjatud, ja veel seepärast, et see materjal on siin eeskujulikult viisil korraldatud, läbi töötatud ja reprodutseeritud. H-ra Loorits'a raamat jääb tulevikuski standard work'iks liivi mütoloogia alal, liivi mütoloogia tundmist on tingimata tarvis ka iga eesti ja läti mütoloogia uurijale.*³³⁴ Looritsa habilitatsioonitöö teemaks olid liivi muinasjutud ja saagad,³³⁵ mis koosnes sisuliselt annoteeritud kataloogist. Viimasele tööle andsid kõrge hinnangu nii W. Anderson kui eesti rahvaluule isiklik professor M. J. Eisen. *Niisuguse kataloogi kokkuseadmine ei nõua mitte ainult väga palju usinust ja hoolsust, vaid ka väljapaistvat asjatundmist, et kõik ettetulevad jututüübid õieti ära tunda ja selgesti karakteriseerida.*³³⁶ Loorits sõitis liivlaste juurde ilmselt ka 1927. a. hilissügisel³³⁷ ja 1934. a. suvel.³³⁸ Võimalik, et kõikide tema sõitude kohta Lätimaale meil andmed puuduvad. 1937. a. korraldasid Lätimaale kolm Tartu teadlast ühisekspeditsiooni, autoga läbiti 3000-4000 km. O. Loorits jäi maha liivlaste juurde, et kontrollida liivi juttude tekste, mida ta kavatses publitseerida, seejärel võttis ta

139, nr. 4, lk. 166-182.

³³² EAA, f 2100, n 2, s 573, l 24p-25.

³³³ Ibidem, l 27; Loorits, O. *Liivi rahva usund. I*. Tartu, 1926 (Acta et Commentationes Universitatis Tartuensis, B 11 (1)); Eisen, M. J. [Rets.:] O. Loorits. *Liivi rahva usund I*. – *Eesti Kirjandus*. 1926, nr. 12, lk. 667-668. *Acta et Commentationes Universitatis Tartuensis* avaldas Loorits ka *Liivi rahva usund. 2* (1927) ja *Liivi rahva usund. 3* (1929). Uurimus on ilmunud hiljem ka faksiimileväljaandena (*Liivi rahva usund I-III*. Tartu, 1998) ja avaldatud on ka varem publitseerimata lõpuosa (Loorits, O. *Liivi rahva usund. IV-V*. Tartu, 2000).

³³⁴ EAA, f. 2100, n 2b, s 44, l 47.

³³⁵ Loorits, O. *Livische Märchen- und Sagenvarianten*. Helsinki, 1926 (Folklore Fellows Communications, 66).

³³⁶ EAA, f 2100, n 2, s 573, l 70; Anderson, W. [Rets.:] Oskar Loorits. *Livische Märchen und Sagenvarianten*. – *Eesti Kirjandus*. 1927, nr. 7, lk. 403.

³³⁷ KM, EKLA f. 175, M 13:28, l 9.

³³⁸ Dr. O. Loorits sõidab liivlasi uurima. – *Postimees*. 1934, 14.07 (nr. 189), lk. 2.

Riias osa Balti ajaloolaste kongressist ja suundus siis uurimistööle Leeduse. G. Ränk huvitus läti taluehitistest, peamiselt Kuramaa rannikul, Liibavist lõunas, kus vanad hooned olid kõige paremini säilinud. E. Kant kogus selle retke jooksul majandusgeograafilist materjali. Liivlaste juurest leidis Loorits eest L. Kettuneni, kes kontrollis seal oma liivi keele sõnaraamatu käsikirja.³³⁹

Loorits on avaldanud liivi teemadel lisaks eelpoolnimetatutele õige mitmeid raamatuid ja hulgaliselt artikleid.³⁴⁰ Selgelt saab neist eristada kirjatöid, kus astutakse välja liivlaste kaitseks, teinekord kaunis teravas toonis.³⁴¹ Mõned tema tööd liivlastest on säilinud ka käsikirjadena.³⁴² Eesti Rahvaluulearhiivist Tartus võib leida O. Looritsa ja F. Linnuse kogutud liivi folkloori. Liivi-teemalise materjali kogumisel kasutas Loorits ka korrespondentide abi.³⁴³ Liivlastesse puutuva kirjanduse on Loorits enne 1940. a. bibliografeerinud suhteliselt täielikult ja soetanud sellele lisaks tema enda andmetel veel

³³⁹ 3000-km teaduslik ekspeditsioon Prof. E. Kant ja mag. G. Ränk jõudsid uurimisreisilt [Lätist] Tartu tagasi. – *Päevaleht*. 1937, 10. 08 (nr. 214), lk. 2; sõidu korraldamisest vt. E. Kanti kirjad O. Looritsale KM, EKLA f. 175, M 12:26, l 6.

³⁴⁰ *Oskar Loorits. Trükitud tööde bibliograafia*. Koost. K. Tammkivi. Tartu, 1990; *Oskar Loorits, 1900-1961. Bibliograafia/Bibliographie*. Toim. K. Ribenis. Tartu, 2000; Loorits, O. Liivi rahva olevik. – *Eesti Kirjandus*. 1923, nr. 1, lk. 37-46, nr. 2, lk. 73-82, nr. 3, lk. 129-139, nr. 4, lk. 166-182; Loorits, O. *Valik Liivi muistendeid*. Viljandi, 1927; Loorits, O. Eesti-liivi kalurite sõnakeeld ja salakeel. – *Virittäjä*. 1931, vk. 35, n:o 4, s. 447-468; Loorits, O. Die Geburt und der Tod in der livischen Volksüberlieferung. – *Õpetatud Eesti Seltsi Toimetused = Commentationes Litterarum Societatis Esthonicae*, 26. Tartu, 1932, lk. 131-169; Loorits, O. Der Tod in der livischen Volksüberlieferung. – *Ibidem*, lk. 170-200; Loorits, O. Livonian folklore and mythology. – *Baltic countries*. 1936, vol II, no 2 [4], pp. 187-190; Loorits, O. *Volkslieder der Liven*. Tartu, 1936 (*Õpetatud Eesti Seltsi Toimetused*, 28); Loorits koostas või toimetas trükki neli või viis *Liivi lugemikku* (I-V, Tartu, 1921-1926), mis ilmusid sarjas *Akadeemilise Emakeele Seltsi Toimetused* ja kirjutas nii Läti konversatsioonileksikoni kui Eesti Entsüklopeedia artikkelid liivlaste folkloorist ja mütoloogias. Rootsi aastatel on Loorits mitmel korral liivi teema juurde tagasi pöördunud (*Das livische Kalendarium*. – *Arv*. Årg. 6 (1950). Uppsala, 1951; *Eine altrussische Tradition bei den Liven und Letten*. – *Jahrbuch des baltischen Forschungsinstituts*. 1958, 4/5, 5 (1956/1957), S. 115-167). Võrdlusmaterjalina leidis liivi ainekust kasutamist veel teisteski tema pagulaspõlve töödes (vt. K. Salve eessõna O. Looritsa raamatule *Liivi rahva usund*. IV-V, Tartu, 2000, lk. XI).

³⁴¹ Esimesed sedalaadi artiklid ilmusid juba Eesti päevalehtedes juba 1921. a. (Loorits, O. Liivi rahva elu ja surma küsimus – *ERK*. 1934, nr. 11-12, lk. 180-185; Loorits, O. Vom Untergang des livischen Volkes. – *Fenno-Ugrica*, 5. Tallinn, 1936, lk. 348-386; Loorits, O. *Liivi rahva mälestuseks. Reisivesteid ja ülevaadeteid*. Tartu, Tallinn, 1938); Oskar Urgart on oma retsensioonis nii O. Looritsa teosele kui ka tema tegevusele liivlaste uurijana ja kaitsjana andnud ülimalt kiitva hinnangu, suhtudes liivi rahva tulevikku siiski mõnevõrra skeptiliselt, just Looritsa enda mitte päris selgelt väljendatud seisukohti aluseks võttes. Looritsa haarav stiil ja humoristlik toon aitas kaasa raamatu edule (Urgart, O. O. Loorits. Liivi rahva mälestuseks. – *Eesti Kirjandus*. 1939, nr. 9, lk. 418-420). E. Vääri on arvanud, et raamat sisaldab reisivestete ja ülevaadete kogumikuna palju subjektiivset ja sentimentaalset, millega tuleb nõustuda.

³⁴² KM, f. 175, M 31:19 (Reis liivlaste juurde); KM, f. 175, M 27:12, M 27:13 (Livju lietā); KM, f. 175, M 27:14 (Līvõ kiel grammatika termīnōd); KM, f. 175, M 27:4 (Kõne liivi keeles Liivi Seltsi asutamisel 18. 11. 1923); KM, f. 175, M 24:2 (Aruanne viieaastasest tööst liivi rannikul).

³⁴³ KM, ERA (Eesti Rahvaluule Arhiiv) RKM I, 10, l 487 (P. Damberg. Mälestused O. Looritsast).

mitmetuhandelise väljalõigete kogu kõigest, mis liivlaste kohta on Eesti ja naabermaade ajakirjanduses ilmunud.³⁴⁴ Looritsa säilinud kirjavahetuse hulgast leiab vähe lätlastest korrespondente, on teada, et tal olid kauaaegsed ja väga lähedased sidemed 1942. aastal Tartus doktoritöö kaitsnud A. Bērzkalnega³⁴⁵ ja et ta puutus kokku ka Õpetatud Eesti Seltsi auliikme professor J. Endzelīnsiga,³⁴⁶ viimase 60. aasta juubeli puhul kirjutas Loorits artikli *Päevalehele*.³⁴⁷ Lätist pärit üliõpilane Isidor Levin võttis osa kõigist O. Looritsa seminaridest, õppejõud pani arukat üliõpilast tähele ja lasi tal arhiivipraktika ajal lätikeelseid laule süstematiseerida. Kui selgus, et neil on samasugused arusaamad Läti riigi kohta, siis muutusid õpilase-õpetaja suhted veelgi lähedasemateks.³⁴⁸

1927. aastal oli kokkupuuteid liivlastega ka mõnda aega Tartu ülikooliõppejõuna tegutsenud rahvaluuleuurijal Elmar Pässil.³⁴⁹

2. 7. Läänemere-soome keelte, eesti keele ja kirjanduse õppejõudude reisirid Lätimaale. Eestlaste ja soomlaste ühistöö Liivi rannikul sai alguse 1920. a. suvel,³⁵⁰ mil liivlaste juures viibisid kogu suve Tartu ülikooli läänemeresoome keelte professor soomlane L. Kettunen koos tollase Tartu ülikooli üliõpilase O. Looritsaga. Reis pidi kestma vähemalt kaks kuud. Uurijad olid varustatud fotoaparaadi ja fonograafiga. Kettuneni arvates oli liivi keel välja suremas ja selle põhjalikumaid tundjaid polnud ühtegi, oli nagu auasi, et just Eestist võiks leida tulevikus selle tähtsa soome-ugri keele spetsialiste. Juuni algul alustati tööd liivlaste kõige läänepoolsemas külas, Lūžis. Kahe nädala jooksul vaadati üle Kettuneni liivi keele sõnaraamat, vajalikke täiendusi tehes. Külast-külla liikudes kogunes lõpuks rikkalik materjal, kokku 712 kaheksandikkaustalist lehekülge tekste, sealhulgas 47 muinasjuttu (263 lk.), 69 jutustust ja muud proosateost (279 lk.), pikemaid laule 35 (85

³⁴⁴ EAA, f 2100, n 2, s 573, l 177.

³⁴⁵ Anna Bērzkalne arhiivis Riias, Läti Akadeemilise Raamatukogu Jānis Misiņši raamatukogus on säilinud hulgaliselt talle Looritsa poolt saadetud kirju ajavahemikust 22.11.1924-28.12.1943, kokku 134 kirja, vene, saksa, eesti, aga ka läti ja soome keeles (Bērzkalne, VII, 1-134).

³⁴⁶ KM, f. 175, M 10:8.

³⁴⁷ O. Loorits. Janis Endzelins 60-aastane. Läti rahvusliku teaduse suurpäev. – *Päevaleht*. 1933, 22.02 (nr. 52), lk. 6.

³⁴⁸ Metsvahi, M. Tagasipöördumine 60 aasta järel. – *Universitas Tartuensis*. 2000, 6. 10 (nr. 31), lk 2.

³⁴⁹ [Päss, E.]. Truudusevanne rahvusele esivanemate kalmistul Kolmkümmendwiis kooliõpilast kogu Liivi rannikult õppesõidul oma juhi õpetaja M. Lepste'ga. – *Päevaleht*. 1927, 4.07 (nr. 178), lk. 5; vt. ka KM, EKLA f. 175, M 36:1, l 1017-1020.

³⁵⁰ Liivi keele ja kultuuri kaasaegset uurimisjärku alustas tegelikult L Kettunen juba 1917. a., mil ta Soomes umbes kuu aega ühe liivi põgenikuga töötas (Vääri, E. Die Liven und die livische Sprache in den Jahren

lk.), mõistatusi eri variatsioonides 186 (259 lk.), lisaks vanasõnu, lausumissõnu, ebausua kirjeldusi jne. Kui Kettunen pidi umbes kümneks päevaks Tartusse sõitma, jätkas selleks ajaks vajalikud vilumused omandanud Loorits tööd omapead.³⁵¹ Suvise töö tulemustega jäi Kettunen ülimalt rahule. Tema liivi keele sõnakogu sai oluliselt täiendatud, suurt tähelepanu oli tal liivlaste juures võimalik pöörata foneetilistele iseärasustele. Mitmeid iganenud, kirjandusele toetuvaid seisukohti õnnestus Kettunenil põhjalikult revideerida ja ümber hinnata. Tartusse jõudis selle retke tulemusena hulk keeleproove (sealhulgas helimaterjali 20 fonograafirullitait) ja folkloorset materjali. Kogutud keeleaines osutus tähtsaks ka liivi keele süntaksi uurimise seisukohast. Peamiselt etnograafilist laadi päevapilte tehti selle reisi ajal 58, millest valmistatud koopiad kingiti Eesti Rahva Muuseumile. Kettunen pidas tarvilikuks märkida, et oma kaaslasest O. Looritsast oli tal suur kasu, temas oli ühendatud *kiiduvääriline usinus, tööjõud ja silmapaistvad uurija ja iseäranis korjaja anded. Tarvitan juhust soovi avaldamiseks, et ülikool hra. Looritsale toetust ei keelaks, kui ta tulevikus tahaks, nagu loota, alustatud tööd liivlaste juures jätkata.*³⁵² Ka järgmisel, 1921. aastal külastasid Kettunen ja Loorits liivlasi, nad käisid Kuramaal peaaegu kõikides liivlaste külates, Kolka (Kūolka) ümbrus välja arvatud.³⁵³ 1923. a. suvevaheajal siirdus Kettunen uuesti Lätimaale, et jätkata liivi keele uurimist ja lõpetada liivi keele häälikuloo käsikiri. Ka järgmise aasta suvevaheaja veetis L. Kettunen Lätimaal, et koguda täiendavat materjali trükki mineva liivi keele alase uurimuse jaoks. Sõidu ühe eesmärgina märkis ta ka arhiivides töötamist.³⁵⁴ Kettunen kujunes kõige silmapaistvamaks liivi keele spetsialistiks. Liivi keelt puudutavaid uurimusi avaldas ta ka *Tartu Ülikooli Toimetistes.*³⁵⁵ Rohkesti ilmus Kettuneni sulest ka lühemaid uurimusi liivi keele kohta, näiteks 1938. a. käsitas ta liivi verbi *minna* iseäralikku imperatiivi.³⁵⁶ 1938.

1920-1970, S. 139).

³⁵¹ EAA, f 2100, n 2, s 324, l 6-8, 12; n 2b, s 33, l 7; Kettunen, L. Liiviläismatkalta. – *Virittäjä*. 1920, 24, s. 111-119.

³⁵² EAA, f 2100, n 2, s 324, l 13.

³⁵³ Professor L Kettunen liivlaste juures. – *Postimees*. 1921, 19. 09 (nr. 215), lk. 3; Professor L. Kettunen tagasi jõudnud. – *Päevaleht*. 1921, 13. 09 (nr. 243), lk. 7.

³⁵⁴ EAA, f. 2100, n 2b, s 33, l 19; EAA, f 2100, n 2, s 324, l 32, 36.

³⁵⁵ Kettunen, L. *Untersuchung über die livische Sprache. I, Phonetische Einführung. Sprachproben.* – Tartu, 1926 (Acta et Commentationes Universitatis Tartuensis. B, kd. 8, 3); vt ka retsensiooni ajakirjas *Eesti Keel* 1926, nr. 1/2, lk. 38-40.

³⁵⁶ Kettunen, Lauri. Liivi li 'mine'. – *Litterarum societatis Esthonica 1838-1938 : liber saecularis, I*. Tartu, 1938 (Õpetatud Eesti Seltsi Toimetused, 30), lk. 249-253 jt.

a. valmis Kettunenil liivi keele sõnaraamat *Livisches Wörterbuch mit grammatischer Einleitung* (Helsinki, 1938), mille kallal Kettunen oli töötanud 1920. aastast peale.

Ka J. Mägistel, kes asus õpetama läänemeresoome keeli Kettuneni lahkumise järel, on liivi keelt otseselt puudutavaid uurimusi, ta on mitmetes oma töödes kasutanud liivi ainet.³⁵⁷ Mägiste ja Läti ülikooli balti ja võrdleva keeleteaduse professori J. Endzelini vahel arenes teaduslik kirjavahetus.³⁵⁸ Professor J. Mägiste on analüüsinud väga põhjalikult Helsingi ülikooli dotsendi V. Kiparsky ulatuslikku ja uudset tööd kurelaste kohta *Die Kurenfrage*,³⁵⁹ hinnates uurimust kõrgelt. Kui seni olid kurelaste probleemiga tegelnud peamiselt balti keelte spetsialistid, leedulased ja lätlased, siis V. Kiparsky näol oli tegemist teadlasega, kes tundis hästi nii balti kui läänemeresoome keeli. Suuresti nimedele, eriti kohanimedele toetudes näitas Kiparsky suurt soome-ugri keelte mõju kurelaste elualal.³⁶⁰ Lätlased suhtusid uurimusse jahedalt, ajaloo professor A. Švābe arvates oli Kiparsky töö koguni plagiaat.³⁶¹

Eesti keele professor Andrus Saareste koos ajaloo professor A. R. Cederbergiga alustasid 1920. aastate teisel poolel eesti keele vanemate kirjalike mälestiste väljaandmist.³⁶² Sel eesmärgil sõitis Saareste 1925. a. suvevaheajal mitmele poole Euroopasse ja peatus ka Riias, et tutvuda seal mõnede vanemate eestikeelsete käsikirjaliste keeletekstidega ja unikaalsete trükistega (nimetatud on Joachim Rossihniuse (Rossinius) ja Johann Hornungi teoseid), mis Eestis puudusid. Murrete uurimise eesmärgil viibis A. Saareste mitmel pool välismaal, teiste linnade kõrval ka 1930. a. Riias.³⁶³ Oluliseks uurimisteenaks kujunes Eesti-Läti keelekontaktide uurimine, vastavat ainetikku on käsitletud Lembit Vaba mahukas uurimuses.³⁶⁴ Eesti keele uurijatele pakkusid huvi ka

³⁵⁷ Mägiste, J. Eräitä liiviläisiä possessiivisuffiksin jäännöksiä. – *Virittäjä*. 1928, vk. 28, s. 285-287; Mägiste, J. Liivi sõnaseletusi. – *Eesti Keel*. 1931, nr. 10, lk. 129-138; Mägiste, J. Liivi kâi, kõi 'lusikas'. – *Eesti Keel*. 1939, nr. 1, lk. 7-10; liivi ainet on kasutatud näiteks uurimuses: Mägiste, J. Oi-, ei-deminutiivid läänemeresoome keelis. – *Acta et Commentationes Universitatis Tartuensis. B, XII, 2*. Tartu, 1928, lk. 1-3.

³⁵⁸ TÜR KHO, f. 52, s. 29.

³⁵⁹ Kiparsky, V. *Die Kurenfrage*. Helsinki, 1939 (Annales Academiae Scientiarum Fennicae. B XLII); Rets.: Mägiste, J. Kurelaste probleem uues valguses. – *Eesti Kirjandus*. 1939, nr. 9, lk. 406-412.

³⁶⁰ Mägiste, J. Kurelaste probleem uues valguses. – *Eesti Kirjandus*. 1939, nr. 9, lk. 407.

³⁶¹ Ščerbinskis, V. Lībiešu jautājums Latvijas attiecībās ar Somiju un Igauniju 1920-1940, 68. lpp.

³⁶² Saareste, A., Cederberg, A. R. *Valik eesti kirjakeele vanemaid mälestisi. Vihik 1-2*. Tartu, 1927, 1929-1931 (Akadeemilise Emakeele Seltsi Toimetised, 16).

³⁶³ EAA, f 2100, n 2, s 1036, l 63, 182.

³⁶⁴ Vaba, L. *Uurimusi Läti-Eesti keelesuhetest*. Tallinn ; Tampere, 1997.

eesti keelesaared Lätis. Eestlaste rühm leivud, keda tuntakse ka Koiva maarahvana, elas Kirde-Lätis, Gulbene ja Alūksne ümbruses. Aastal 1935 registreeriti neid üle 130 inimese. Teine eesti rahvakild, keda tunti lutsilaste nime all, elas Latgales, Ludza piirkonnas. Väljarändamist Eestist seostatakse 17. sajandiga, 19. sajandi lõpu andmetel elas eestlasi seal veel üle 4000. Nüüdseks on murrak hääbunud. Eesti uurijate huvi on äratanud nii see omapärane lõuna-eesti murrak omapärasest poliüetnilisest piirkonnast kui rahvakillu saatus.³⁶⁵ Lutsilaste jaoks korraldas akadeemiline hõimuklubi igal aastal ka korjandusi.³⁶⁶ 1932. a. suvel soovis professor A. Saareste külastada Koiva eestlasi ja liivlasi, et koguda materjali uurimuse *Leksikaalseist vahekordadest eesti murretes* lõpuleviimiseks. Tegelikult käis ta aga ainult liivlaste juures, kus ta tutvus paari nädala jooksul liivi keelega ja kogus vajalikke andmeid.³⁶⁷ Koiva murde foneetikaga on tegelnud Paul Ariste.³⁶⁸ P. Ariste tööde hulgas ei puudu uurimused liivi keele alalt,³⁶⁹ liivlasi külastas ta käsiteldaval perioodil kahel korral.

Läti teema jooksis aeg-ajalt läbi Tartu ülikooli juures tegutsenud Akadeemilise Emakeele Seltsi aastaraamatust, näiteks Tartu ülikooli professor Max Vasmer arutles ja diskuteeris seal oma kolleegidega 1920. a. läti sõna *mulķis* [puupea] ja selle võimaliku eesti vaste *mulk* ümber. W. Anderson on kirjutanud Läti mõjudest eesti vanemale ilukirjandusele.³⁷⁰ Eesti ja üldise kirjanduse professor Gustav Suits soovis 1933. a. detsembris töötada Riia arhiivides ja raamatukogudes, et ette valmistada väljaannet *Eesti kirjanduslugu tekstides II*.³⁷¹

2. 8. Balti ja slaavi keelete uurijate sidemed. Slaavi filoloogia ja indo-euroopa keeleteaduse professor P. Arumaa huvitus sarnastest joontest eesti ja liivi keele

³⁶⁵ Niilus, V. *Leivu rahvas*. Tartu, 1935, lk. 370-372; Voolaine, P. Lutsi maarahvas 1925. a. – *Eesti Kirjandus*. 1925, nr. 9, lk. 372-379; Prants, H. Lutsi maarahva päritolu. – *Eesti Kirjandus*. 1928, lk. 489-494; Kallas, O. *Lutsi Maarahvas*. Helsinki, 1894; Vaba, L. *Uurimusi Läti-Eesti keelesuhetest*, lk. 33.

³⁶⁶ Üliõpilased lutsilaste ja liivlase juurde. – *Postimees*. 1932, 24.11 (nr. 276), lk. 7; Narwa õpetaja käib Liivi hariduselu juhtimas. – *Põhja Kodu*. 1935, 30.01 (nr. 13), lk. 4; *Postimees*. 1935, 9.01 (nr. 8), lk. 4.

³⁶⁷ EAA, f 2100, n 2, s 1036, l 219.

³⁶⁸ Ariste, P. Lisandeid Koiva murrete vokaalide häälikute loole. – *Eesti Keel* 1931, nr. 6, lk. 175-179.

³⁶⁹ Ariste, P. Liivi sõna Ruhnu rootsi murdes. – *Eesti Keel*. 1939, nr. 5, lk. 129, P. Ariste jätkas ka hilisematel aegadel uurimusi liivi teemadel.

³⁷⁰ *Akadeemilise Emakeele Seltsi Aastaraamat. I*. Tartu, 1921, lk. 8-9; vt. ka Vasmer, M. Indo-Germaani laensõnad Eesti keeles. – *Eesti Kirjandus*. 1920, nr. 11/12, lk. 343-346; Anderson, W. Läti mõjust eesti vanemas ilukirjanduses. – *Eesti Kirjandus*. 1925, nr. 9, lk. 385-396; nr. 10, lk. 408-413.

³⁷¹ EAA, f 2100, n 2, s 1147, l 178.

fraseoloogias ja süntaksis ning avaldas ka artikli *Läti keelt Liivimaa kohtuaktides 17. sajandist* rootsiaegsetest nõiaprotsessidest Lätis. Eesti keele laenusõnavara uurimine kajastub kahes P. Arumaa läti-ainelises artiklis.³⁷² Uudsusega paistis silma P. Arumaa uurimus *Eesti-liivi ja läti ühisest fraseoloogiast ning süntaksist*,³⁷³ kus käsitletakse semantilisi ja süntaktilisi laene peamiselt eesti-liivi keelest läti keelde. 1940. a. suvel kavatses P. Arumaa sõita Kaunasesse, Vilniusse ja Riiga. Riias soovis ta töötada nädalapäevad Riigi Keskarhiivis, kogudes ja kontrollides seal Liivimaa kohanimesid. Teda huvitas eriti küsimus, kui palju leidub läti kohanimesed veel läänemere-soome elementi.³⁷⁴ Pole õnnestunud leida andmeid sõidu toimumisest, ilmselt takistas alanud nõukogude okupatsioon. Arumaal oli ka ühendus professor J. Endzelīniga Riias, kes on tunnustavalt arvustanud üht olulist Arumaa uurimust.³⁷⁵ P. Arumaa fondist leiab toimiku, mis sisaldab materjale läti keele kohta.³⁷⁶

Vene kirjanduse õppejõud Sergei Stein töötas Riia raamatukogudes 1926. a. suvel, kogudes seal materjali oma doktoriväitekirja *Очерки по истории романтической мистики* jaoks. Riias leidis ta tunduvalt vähem teda huvitavat, kuid Tartus puuduvat kirjandust kui Helsingist. S. Stein soovis tutvuda Riias ka oma aine õpetamisega.³⁷⁷ Pärast tööd Tartus siirdus Stein Lätisse, esialgu Riiga, siis Liepājasse (Liibavisse), kus tegutses mõnda aega õpetajana.³⁷⁸

Liivi keelega oli kokkupuuteid ka V. Ernitsal. Kui ta kogus materjali väitekirjale teemal *Die estnischen Lehnwörter im Grossrussischen und in anderen slavischen Sprachen*, võis ta professor Emil Nestor Setälä loal läbi vaadata liivi- ja vepsakeelsed käsikirjalised

³⁷² Arumaa, P. Eesti-Liivi ühisest fraseoloogiast ning süntaksist. – *Eesti Keel*. – 1935, nr. 4/6, lk. 124-136; Arumaa, P. Läti keelt Liivimaa kohtuaktides 17. sajandist. – *Litterarum societatis Esthonica 1838-1938 : liber saecularis, I*. Tartu, 1938 (Õpetatud Eesti Seltsi Toimetused, 30), lk. 69-78; Arumaa, P. Mõningaid läti laene lõuna-eesti murdeis. – *Virittäjä*. 1936, vk. 40, s. 308-311; Arumaa, P. Läti laensõnu lõuna-eesti murdeis. II – *Eesti Keel*. 1937, nr. 1-2, lk. 42-50; vt. ka EAA, f 2100, n 2, s 41, l 203 (J. Margi hinnang Arumaa töödele).

³⁷³ Arumaa, P. Eesti-liivi ja läti ühisest fraseoloogiast ning süntaksist, lk. 124-136.

³⁷⁴ EAA, f 2100, n 2, s 41, l 213.

³⁷⁵ EAA, f 2100, n 2, s 1036, l 128; Arumaa, P. *Litauische mundartliche Texte aus der Wilnaer Gegend*. Tartu, 1930 (Acta et Commentationes Universitatis Tartuensis. B, XXIII, 3).

³⁷⁶ KM, EKLA f. 349, s. 244.

³⁷⁷ EAA, f 2100, n 2, s 1137, l 47-48.

³⁷⁸ EAA, f 2100, n 2, s 1137, l 2. 94p; Пономарева, Г., Шор, Т. Тартуский университет в публицистике приват-доцента Сергея Штейна. – *Радуга*. 1998, № 2, с. 67.

sõnakogud, samuti professor L. Kettuneni loal tema liivi- ja vadjakeelsed sõnakogud.³⁷⁹ V. Ernits külastas Poolas töötades (1929-1933) Latgale piirkonda ja ka seal elavaid eestlasi, tutvumaks nende murdega.³⁸⁰ Ernitsal oli kontakte Lätiga ka hõimu- ja karskusliikumise tasemel. Käinud 1922. a. Ameerikas ülemaailmsel karskuskongressil, määrati ta ülemaailmse Alkoholismivastase Liidu esindajaks Eestis, Lätis ja Leedus. Omi ametireise kasutas Ernits muu seas ka läti ja leedu keele õppimiseks ja nende maade keeleteaduslike töödega tutvumiseks.³⁸¹ 1934. a. külastas Ernits liivlasi nende seltsi lipuõnnistamise pidustuste puhul ja esines O. Looritsa poolt tõlgitud liivikeelse tervituskõnega.³⁸²

2. 9. Muude keeleõppejõude kokkupuuteid. 1935. a. lõpus külastas Tartut mitteametlik delegatsioon Riia, kuhu kuulusid Inglise instituudi õppejõud, hilisem Läti ülikooli lektor John Wauchope Hunter-Blair (Džons Vošops Henter Blērs), pr. Adamovič Läti inglise didaktilisest seminarist, Läti ülikooli õppejõud Andrejs Stūresteps, inglise keele õpetaja Vidrikis ja üliõpilane Kļavinš. Külaskäigu eesmärgiks oli nõu pidada Tartu ülikooli professori Ants Orasega, lektor Henry Harrisega ja koolinõunik Johann Estamiga inglise keele osatähtsuse suurendamise üle Balti riikides. Kaaluti võimalusi Inglismaalt kohale sõitnud lektoritele ühiste loengute korraldamist Eestis ja Lätis ja parimate inglise keele õpikute levitamist kogu Baltikumi piires. Arutati kirjavahetuse arendamist Balti riikide ja Inglismaa noorte vahel, mis areneksid võimalust mööda vastastikusteks külaskäikudeks. Kõne all oli ka keskorganisatsiooni loomine Eesti, Läti, Leedu ja Soome inglise keele õpetajatele.³⁸³

³⁷⁹ EAA, f 2100, n 2, s 41, l 119. Mainitud Erintsa väitekiri sai valmis 1934. aastal, kuid retsensendid Ernst Kieckers ja A. Saareste andsid sellele negatiivse hinnangu (EAA, f 2100, n 2, s 41, l. 128-148). Teist korda esitas Ernits väitekirja kaitsmisele 1942. aastal, see jäi kaitsmata sõjaolude tõttu. (Ariste, P. Villem Ernits. 1891.07.16.-1982.05.10. – *Emakeele Seltsi Aastaraamat*, 26/27 (1980/1981). Tallinn, 1983, lk. 203-205.

³⁸⁰ EAA, f 2100, n 2, s 41, l 124.

³⁸¹ EAA, f 2100, n 2, s 41, l 122. Vt. ka: Kubjas, E. Villem Ernits 80. – *Emakeele Seltsi Aastaraamat*, 17 (1971). Tallinn, 1971, lk. 209.

³⁸² EAA, f 2100, n 2, s 41, l 125.

³⁸³ Kuidas tõsta ingliskeele osatähtsust Balti riikides = Kā palienāt angļu valodas nozīmī Baltijas valstīs. – *Latvijas-Igaunijas Biedrības Mēnešraksts*. 1936, 1. nr., 112.-113. lpp.

Klassikaline filoloog Johan Bergmann, endine Tartu professor, esines 1925. a. Riia Ajaloo ja Muinsuste Seltsis ettekandega ja töötas ka sealsetes muuseumides.³⁸⁴ Germanist Georg Sabler viibis Riias 1923. aastal. See sõit kujunes sundvisiidiks, algul soovis ta sõita mujale Euroopasse, kuna reisistipendiumit talle ei määratud, siis Riias kaugemale Sabler ei jõudnud.³⁸⁵

Sürja-komi rahvusest K. Žakov (1866-1926) oli Tartu ülikoolis lühikest aega (1919-1921) kirjastaja ja sürja-komi keele lektor ja õpetas oma emakeelt arvatavasti ainsale üliõpilasele Aleksander Tiismannile (Tiitsmaa).³⁸⁶ Žakov luges Tartus loenguid erinevatel teemadel, ülikoolis ja väljaspool seda. E. Niinivaara meenutab: *Tõeline vaatamisväärsus oli komi päritolu professor Žakov. Tema loengute põhjal ei olnud võimalik eksamit sooritada. Peale selle, et need olid ebatavalised, oli neid ka väga huvitav kuulata.*³⁸⁷ Žakov otsis juba 1920. a. kohta Läti ülikoolis,³⁸⁸ elas Riias 1922. a. algusest ja oli abielus lätlannaga. Filosoofia õpetamist alustas ta Peterburi gümnaasiumides ja jätkas aastatel 1907-1917 Behterevi juhitud Psühhoneuroloogia Instituudis. Juba Peterburi aastatel vaimustus ta enda poolt väljatöötatud filosoofilisest õpetusest, millele ta andis nime limitism (*философия предела*).³⁸⁹ See tugevalt religioossetele alustele rajatud maailmavaateline teooria köitis teda ka Riia perioodil. Ajakirja *Lačplēsis Limitists* kaudu, mida andis Riias välja Ernsts Barons ja mille ainus number ilmus 1924. a., said Žakovi ideed laiemalt tuntuks. 1929. a. avaldati Riias postuumselt kogumik tema filosoofilistest töödest.³⁹⁰ Žakov pidas ka Riias arvukalt loenguid, mida refereerisid tihti ka kohalikud ajalehed ja avaldas neis artikleid (Žakovi nimi autorina ilmus läti ajalehtedesse vähemalt 40 korral). Žakov oli ka kirjanduslikult tegev, ta on avaldanud luuletusi, sealhulgas eepilise poemi (seda on nimetatud ka komi eeposeks) *Biarmija*, mille ta kirjutas Soomes. Läti keelde tõlkis selle J. Rainis.³⁹¹ Žakov on kirjutanud autobiograafilise sisuga romaani *Läbi elu*

³⁸⁴ EAA, f 2100, n 2, s 718, l 46-50.

³⁸⁵ EAA, f 2100, n 2b, s 74, l 30.

³⁸⁶ Turkin, A. Komi teadlane ja kirjanik Kallistrat Žakov (1866-1926). – *Keel ja Kirjandus*. 1991, nr. 12, lk. 749.

³⁸⁷ Niinivaara, Eeva. *Ikka paistab seesama päike. Elu mu noorusaja Eestis ja Soomes*. Tallinn, 1994, lk. 84.

³⁸⁸ Ковальчук, С. *Взыская истину*. Рига, 1998, с. 102.

³⁸⁹ Там же, с. 104-108.

³⁹⁰ Жаков, К. Ф. *Лимитизм. Единство наук, философии и религии*. Рига, 1929.

³⁹¹ Ковальчук, С. *Взыская истину*, с. 100-114; Белокоп, С. *Зырянский Фауст*. Рига, 1988, с. 112-124; Жаков, К. *Биармия. Коми литературный эпос*. Сыктывкар, 1993.

kadalipu (*Сквозь строй жизни*, 1912), mis äratas paljude, sealhulgas M. Gorki tähelepanu, kellega Žakovil tekkisid sõbralikud sidemed.³⁹² Tänapäeval tuntakse Žakovi nime Komimaal hästi, peamiselt tema kirjandusliku tegevuse, eriti komi-aineliste lugude pärast. Žakov oli viljakas autor ja kirjutas väga erinevatel temadel.³⁹³

Mitmetel juhtudel ei õnnestunud Tartu võõrkeeleeõppejõudude ja klassikaliste keelte õpetajate reisieesmärkidest midagi täpsemat teada saada, või oli siht väljendatud liig üldiselt. Riia külastamine võis toimuda ka läbisõidu korras (Wilhelm Süss, Will (Wilhelm) Peters³⁹⁴ jt.). Rootsi keele lektor Erik Wilhelm Forsell külastas Riiat 1925. aastal.³⁹⁵

2.10 .Filosoofiaõppejõudude sidemed Lätimaaga. Filosoofiaprofessor Walther Schmied-Kowarzik viibis Riias mitmel korral (1925, 1926) pidades seal nii ise loenguid, sealhulgas Läti Ülikooli Kanti Seltsis, kui kuulates teiste esinemisi, teadaoleval korral professor Theodor Litti Leipzigist (1926). Riias võttis ta osa sealsest õpetajate konverentsist.³⁹⁶ Dotsent Konstantin Ramul külastas Riiat 1926. a. suvel, et tutvuda linna noorsoouurimuse instituudi tööga ja pidada läbirääkimisi ühendusega *Internationale Vereinigung für Psychologie und Psychotechnik*, mille keskus asus Riias. 1938. a. suvel peatus K. Ramul, nüüd juba professor, lühikest aega Riias, teel Euroopasse. Ta tundis huvi linna Psühhotehnilise Instituudi sisseseade ja tegevuse vastu ja pidas läbirääkimisi psühhotehnika rakendamise võimaluste üle.³⁹⁷ Tartu ülikooli matemaatikaõppejõud Vissarion Aleksejev avaldas Läti vene- ja saksakeelsetes ajalehtedes (*Слово*, *Libaushe Zeitung*) filosoofilis-religioosseid esseesid, mis sisaldasid kasvatuslikke, teaduslikke ja rahvuslikke arutlusi, illustreerides neid kirjandusest pärit tsitaatidega.³⁹⁸

³⁹² Turkin, A. Komi teadlane ja kirjanik Kallistrat Žakov (1866-1926), lk. 746.

³⁹³ Jääts, I. Kallistrat Žakov. Komi kirjanik ja filosoof. – *Akadeemia*. 2000, nr. 6, lk. 1267-1295; Jääts, I. Komi nationalism and orthodox Christianity in the 19th and early 20th centuries. – *Latest Reports on Ethnology*. Tartu, 2001 (Pro Ethnologia 12. Publications of Estonian National Museum), p. 72-73; Светлой памяти профессора К. Ф. Жакова. – *Перезвонь*. 1926, № 13, с. 377; <http://www.komi.com/zhakov/>; <http://www.komi.com/republic/zhakov.asp>.

³⁹⁴ EAA, f 2100, n 2, s 1169, 101-106; s 832, l 85-87, 107-111, 123.

³⁹⁵ EAA, f 2100, n 2, s 131, l 11-15.

³⁹⁶ EAA, f 2100, n 2, s 1063, l 103, 116.

³⁹⁷ EAA, f 2100, n 2, s 928, l 60, 73, 268.

³⁹⁸ Алексеев, В. Россия и русские. – *Слово*. 1926, 5. 12 (№ 350), с. 1; Алексеев, В. Великие поэты - натуралисты Гете и Шиллер. – *Слово*. 1928, 1. 12 (№ 885), с. 2; Алексеев, В. Трагедия школы. – *Сло-*

2. 11. Lõppsõna. Eesti ja Läti humanitaarteadlaste seas kujunesid tihedamad kontaktid välja ajaloolaste ja rahvaluuleteadlaste vahel. Kahe maa ajaloolasi lähendas nende ees seisnud ühesugune ülesanne – rahvusliku ajalookirjutuse loomine, kodumaa mineviku käsitlemine esmakordselt eesti või läti rahva seisukohalt. Ajaloolaste sellesuunaline tegevus oli oluline mitte ainult professionaalse ajalooteaduse vaid rahvuskultuuri seisukohalt tervikuna. Kuigi ajaloosündmuste tõlgendamisel esines eesti ja läti ajaloolaste vahel üksikuid eriarvamusi, moodustus mitmetes olulistest küsimustes ühisrinne baltisaksa ajalookirjutuse vastu. Riikide ja rahvuste piirid kadusid muinasajaga seotud teemade, nagu ka omaaegseid Balti kubermange tervikuna puudutavate uurimuste puhul. Vastastikku tunti ilmunud töid, üksikutel juhtudel avaldati uurimusi naaberriikides ilmunud väljaannetes. Osa võeti naaberriikide erialaseltside tegevusest, naabrite juures peeti ka ettekandeid ja osaleti juubelite tähistamisel. Eesti humanitaarteadlastele kujunes tähtsaks viibida Lätis ka seetõttu, et seal asusid mitmete uurimisteede jaoks vajalikud allikad ja vastupidi. Sealsetes arhiivides ja raamatukogudes töötasid pea kõikide humanitaaralade esindajad. Uurimisainese leidsid Lätimaalt mitmed arheoloogid, kunstiajaloolased ja keeleteadlased (sh balti keelte ja läti eestlaste murrete uurijad). Tartu Ülikool kujunes kohaks, kust said alguse mitmete seal õppejõududena töötanud soome ja rootsi teadlaste kontaktid Lätiga. Huvi balti ainese vastu säilitasid nad ka pärast kodumaale tagasipöördumist. Keeruliseks ja delikaatseks osutus kahe maa suhtluses liivlaste teema. Eesti ja Soome teadusmehed ei suutnud sageli lahutada tegelikku uurimistööd ja soovi aidata kaasa sugulasrahva olukorra parandamisele ning nende sellesuunaline tegevus kutsus välja solvunud läti ametnike ägedaid reageeringuid. Viimastele polnud meeltnööda ka eestlaste ja soomlaste agar tegevus hõimuliikumise edendamisel liivlastega asustatud alal.

во. 1928, 22. 06 (№ 753), с. 5; Алексеев, В. Православие, как истинная свободно-естетическая форма христианства. – *Слово*. 1927, 23. 10 (№ 662), с. 2; Alexejeff, W. G. Goethe, Schiller und Herbart im Lichte des Sterns von Bethlem. – *Libausche Zeitung*. 1929, 19. 01 (Nr.16), S. 2; Alexejeff, W. G. Hat Jesus Christus gelebt? – *Libausche Zeitung*. 1929, 1. 08 (Nr. 172), S. 2; Alexejeff, W. G. Im Kampfe um den Religionsunterricht. – *Evangelisch-lutherisches Kirchenblatt für die deutschen Gemeinden Lettlands*. 1928, 7. 09 (Nr. 37), S. 1-2; 14. 09 (Nr. 38), S. 2-3; sama kirjutis ilmus ajalehes *Слово* 1928, № 787 ka vene keeles; Алексеев, В. Жил - ли Иисус Христос? – *Слово*. 1929, 24. 03 (№ 1026), с. 6; 25. 03 (№ 1027), с. 5.

Suuremaid üritusi korraldati tollal humanitaaraladel vähe. Olulisemateks kujunesid ajaloolaste ja arheoloogide kongressid (konverentsid), millest võtsid osa ka teiste erialade esindajad: etnograafid, keeleteadlased jt. Balti riikide ajaloolaste ja arheoloogide kongressid etendasid tähtsat osa nii erialakoostöö edendamisel Eesti, Läti ja Leedu vahel kui kogu Läänemere piirkonna vaimse koostöö arengus.

Kokkuvõte

Ajalooliselt tihedad eesti ja läti intelligentsi sidemed põhinesid pikaajalisel ühisel ajalool, läbikäimist soodustasid ka tsaariaegsed sarnased poliitilised ja majanduslikud olud. Ajaliselt samaaegselt, 19. saj. lõpus, leidis aset mõlema rahva rahvuslik ärkamine ja eneseteadvustamine rahvusena ning pandi alus rahvusliku intelligentsi kujunemisele. Omavahelises kokkuhoidmises nähti võimalust parandada oma rahvaste olukorda ja vastu seista baltisaksa ja vene mõjudele. Enam-vähem üheaegselt seadsid eesti ja läti haritlased ülesandeks „vaimult suureks saamise” e. euroopaliku kultuuriorientatsiooniga omakultuuri väljaarendamise, autonoomia ja lõpuks iseseisvuse saavutamise. Rahvusliku liikumist vedanud haritlaste kontaktide teket ja arengut soodustasid ühised õpingud tsaariaegsetes Balti kubermangude õppeasutustes, sh Tartu Ülikoolis ja Riia Polütehnikumis, kus eestlased ja lätlased omavahel tihedamalt kokku hoidsid. Tsaariajale oli iseloomulik ka see, et mõlema rahva esindajaid elas arvukalt naaberriikide seas ja tihe läbikäimine valitses ka väljaspool Balti kubermange asunud eestlaste ning lätlaste vahel.

Peale iseseisvumist seisid uued, Venemaast eraldunud riigid, sh Eesti ja Läti, silmitsi mitmete keerukate, kiiret lahendamist nõudvate probleemidega. Haritlaste kanda jäi põhiraskus võimustruktuuride rajamisel, aga ka vaimse eliidi paleuse – Euroopa kultuuriorientatsiooniga rahvuskultuuri ülesehitamisel. Kui varasemal ajal nähti haritlaste rolli eelkõige vaimukultuuri edendamises universaalsete rahvajuhtidena, siis uutes tingimustes kujunes peamiseks ülesandeks rahvusliku erialaspetsialistide kaadri loomine. Lisaks ülesannete sarnasusele liitis Eesti ja Läti haritlaskonda ka veendumus, et mõlemad maad jagavad ühist saatust (T. Karjahärmi ja J. Stradiņši poolt nimetatud ka „saatuseühitsuse teooriaks“). Samamoodi leidis kõigis kolmes Balti riigis laialdast aktseteerimist nende ulatuslikuma geopoliitilise asendi määramine Baltoskandia regiooni kuuluvatena.

Ülikoolide õppejõud leiti nii Eestis kui Lätis rahvusliku haritlaskonna tippude seast ja nende kanda oli ka riigi vaimse eliidi roll. Selle teadvustamine, nn. missioonitunne

kujunes põhjuseks, et õppejõud andsid kaaluka panuse ka kahe riigi vaheliste üldkultuuriliste sidemete arengusse. Hea näide on mõlema riigi rahvusülikoolidega seotud isikute aktiivsus kultuurikontakte jõudsalt edendanud sõprusühingute tegevuses. Eestis ja Lätis oli ülikoolidel pikka aega, kuni teaduse akadeemiade moodustamiseni 1930. aastate lõpus, täita ka riigi teadust koordineerivate asutuse roll. See ilmnis eriti selgelt rahvusvahelist kultuurikoostööd edendava vaimse koostöö liikumise puhul. Rahvusvahelisel tasandil puudutas kultuuriline ühistegevus enam tippharitlaskonda, kuid Baltimaade puhul võeti kohalike aktivistide initsiatiivil ette ka mitmeid katseid siduda elitaarse iseloomuga vaimse koostöö liikumine laialdasema riikidevahelise kultuurikoostööga (Balti regionaalsed konverentsid). Laiahaardelist ühistööd arendasid ka üliõpilased SELL'i liikumise raames.

Oluliseks kujunes õppejõudude kui riigi tippspetsialistide roll mitmesuguste riiklike ülesannete lahendamisel ja paljude erialaspetsialistide ühenduste tegevuse vedamisel. Väikeriikidele iseloomulikult võis ülikooliga seotud isikuid aeg-ajalt leida kõrgete riigiametnike hulgast nii Eestis kui Lätis, rahvusülikoolide ülesehitamise ja erialaspetsialistide koostöö raames arenes ulatuslik ühistegevus Baltikumi piires, ülesannete sarnasuse tõttu kaasati tihti ka Soome. Baltimaid ühendasid mitmesugused koostööorganisatsioonid (ühendused, liidud, komiteed, komisjonid, bürood). Leidsid aset mitmesugused erialaspetsialistide kokkusaamised, mille kaudu toimus tegevuse koordineerimine ja ulatuslik infovahetus. Sellesuunalise ühistegevuse omapäraks oli see, et võrdse innukusega vedasid koostööd nii eestlased kui lätlased, tihtipeale ka soomlased ja leedulased.

Kõiki ülikooli tegevusega seotud valdkondi ühendas huvi teadusliku informatsiooni levitamise, õppetöö korralduse tundmaõppimise, mitmesuguste meetodiliste küsimuste lahendamise vastu. Arutluste puhul kujunesid sagedasemateks erinevad igapäevase tegevusega seonduvad teemad: kuidas ülikoolis õppetööd paremini korraldada, läbi viia tööd kliinikutes, organiseerida kasvatustööd karistusasutustes, teha võrreldavaid loodusvaatlusi, planeerida pargialasid, võidelda sündimuse vähenemise põhjustega, õpetada võõrkeeli ülikoolides jne. Vastastikku avaldati artikleid, mis valgustasid erinevate alade arengut Lätis ja Eestis ning mitmesuguseid kitsamaid, teaduslikke ja praktilisi teemasid. Mõle-

mapoolset huvi pakkus humanitaarteaduste ja rahvusteadustega seonduv temaatika, eriti juhtudel kui kõne all olid mõlema riigi laiemale avalikkusele huvi pakkuv aines. Kus võimalik, pakuti ja anti vastastikku abi, huvituti ka uuendustest, mida püüti üle võtta või neid enda jaoks kohandada. Suuremate ümberkorralduste eel käidi naabrite juures olukorraga tutvumas.

Kontaktidest kujunesid tulemusrikkamateks kokkupuuted ülikoolide õppejõudude poolt suunatud erialaspetsialistide koostöö raames. Kogemuste hankimiseks käidi vastastikku külas, korraldati kongresse, konverentse, nõupidamisi ja päevi, suuremaid koos Leedu ja sageli ka Soomega. Osavõtjaterohkeid kokkusaamisi korraldasid agronoomid (põllumehed), ajaloolased, arheoloogid, arstid (silmaarstid omaette), botaanikud (taimegeograafid), farmatseudid, juristid, metsamehed, metsandus- ja usuteadlased. Nii mõnelgi praktilise suunaga erialal (geodeesia, hüdroloogia jne.) osutus vajalikuks arendada ulatuslikumat koostööd Läänemeremaade ulatuses tervikuna. Mitmel erialal (geodeedid, agronoomid, folkloristid jne.) loodi koostööd koordineerivad organisatsioonid. Tulemusrikkamaks kujuneski koostöö erialadel, kus selle taga olid tugevad erialaorganisatsioonid ja koostööaldisid, üksteist hästi tundvad spetsialistid, näiteks korraldasid silmaarstid kümne aasta vältel viis konverentsi. Erialspetsialistide koostöö kujunes kasulikuks ennekõike mitmesuguste praktiliste ülesannete lahendamiseks, mis tihtipeale omasid ka riiklikku tähtsust.

Vajalikuks osutusid sõidud naabrite juurde teadusliku ainese kogumiseks, see puututas eriti ajaloolasi, arheolooge, etnograafe, geolooge, geograafe, botaanikuid ja keeleteadlasi. Leiab valdkondi, kus Tartu ülikooli õpetlased sekkusid tugevasti Läti ainese uurimisse (eelkõige uurimused ajaloo- ja kultuurimälestiste, liivi keele ja kultuuri alal). Kogutud aines ja teadmised leidsid võrdlusmaterjalina kasutamist ka Eestit puudutavate uurimuste juures. Uurimistööks vajalikke materjale leiti ka Läti arhiividest, muuseumidest, raamatukogudest ja isegi sünagoogidest.

Kontakte hoidsid ülal ka grupiviisilised külaskäigud naabrite juurde. 1920. aastate teisel poolel alanud õppe- ja tutvumisreisid kujunesid Tartu ülikooli sidemetes Lätiga kõige suuremaid hulki haaravamateks ettevõtmisteks. Sageli osalesid neil sõitudel ka üliõpilased, tavaliselt järgnes ühe poole külaskäigule vastuskülaskäik. Sõitude käigus

tõdeti, et riikide samalaadsed olud ja sarnased looduslikud tingimused eeldavad ka naabrite tihedamat läbikäimist. Ekskursioonide korraldamisega paistsid silma farmaatseudid, keemikud, majandus-, metsandus-, põllumajandus-, veterinaar-, õigus- ja usuteadlased.

Kuigi kahe riigi ühtehoidmine oli rahvusteaduste valdkonnas tugev, võib samast vallast leida ka tundlikke teemasid. Lätlasi ja eestlasi sidunud ühine saatus andis rahvuslikele ajalookirjutustele sarnase ilme, kuid samade sündmuste käsitlemisel võidi asuda ka erinevatel seisukohtadel, lähtuvalt patriootilistest kaalutlustest. Lahkhelised kahe riigi vahel tekitas eestlaste ja soomlaste tegevus liivlaste abistamisel ja kaasaaitamisel hõimurahva kultuuri arengule. Lätlased nägid selles Läti riigi siseasjadesse sekkumist või isegi ohtu riigi territoriaalsele terviklikkusele. Siiski lahkhelid kahe maa rahvusteaduste esindajate vahel ei kujunenud määravateks, kadudes täiesti puhkudel, kui tegemist oli eesti ja läti rahvuslikku uhkust puudutavate küsimustega (baltisaksa mõisnike ajalooline rolli hindamine, Läti esindatus Baltimaade usuteadlaste konverentsil jne.).

Kindlasti oli üheks kontaktide arengut pidurdavaks põhjuseks vastastikune eesti ja läti keele oskuse puudumine, probleeme tekkis ka rahvusvaheliste keelte kasutamise, sest saksa ja vene keel, mida osati Balti riikides kõige paremini, polnud poliitiliselt suhtlemiseks kõige sobivamad. Kuigi aegamööda paranes ka inglise ja prantsuse keele oskus, ei saavutanud see vajalikku, üldiselt osatavat taset.

Nii mõnigi kord oleks kahe riigi ühine ja kooskõlastatud tegevus aidanud saavutada suuremat edu. Niisuguste tegevusvaldkondadena saab nimetada keele- ja kultuurilektooraatide hilist loomist, omaaegse Liivimaa kubermangu eesti ja läti alasid puudutava arhiivimaterjali vahetamist, seadusloome ühtlustamist, üliõpilaste ja õppejõudude vahetust, kriitikat kutsus esile ka vähene koostöö rahvuslike farmakopöade koostamisel. Kahtlemata oleks aidanud nende probleemide edukamaks lahendamiseks stabiilne poliitiline ja tihedam majanduslik koostöö, sh rivaalitsemissel vältimine tööstuses ja kaubanduses.

Tartu ülikooli sidemed Lätiga 1920.-1930. aastatel kujunesid tihedamateks kui teiste riikidega. Seda tingis naabrus, ühine saatus, riikide ees seisvad samasugused ülesanded ja väikeriikidele iseloomulik kokkuhoiupüüed, aga kindlasti ka isiklikud sidemed, mis said

alguse ühiste õpingute ajal kõrgkoolides. Nii Eestis kui Lätis moodustasid ülikoolide õppejõud rahva vaimse eliidi, kes osalesid lisaks haridus- ja teadussidemete arendamisele aktiivselt ka kultuurikultuurikontaktide arendamises välisriikidega, mille ilmekamaks näiteks kujunes Baltimaade vahel arenenud ulatuslik ja edukas kultuurikoostöö. Ajaliselt kujunes ülikoolide koostöö tihedamaks 1920. aastate alguses ja 1930. aastate teisel poolel, mil mõlema maa vahel valitses tihedam kokkuhoidmine.

Allikad ja kirjandus

Publitseeritud allikad

Agronomenverband der baltischen Staaten. Bericht über den 6. Kongress in Eesti 1937. Tallinn, 1937.

Agronomenverband der baltischen Staaten. Bericht über den 2. Kongress im Juli 1929 in Tartu. T. 1-2. Tartu, 1930-1931.

Agronomenverband der baltischen Staaten. Bericht über den 3. Kongress im Juli 1931 in Riga. Riga, 1933.

Agronomenverband der baltischen Staaten. Bericht über den 4. Kongress im Juli 1933 in Kaunas. Klaipeda, 1934.

Agronomenverband der baltischen Staaten. Bericht über den 5. Kongress im Juni 1935 in Helsinki. Helsinki, 1936.

Agronomenverband der Baltischen Staaten. Bericht über den I. Kongress in Lahti Juni 1927. Helsinki, 1928.

Pabaltijo valstybių motinos ir vaiko apsaugos autroji konferencija. Kaunas, 1931 m. spalio mėn. 30, 31. ir lapkričio mėn. 1 d. = II. Konferenz fuer Mutter –u. Kinderschutz in den Baltischen Staaten. Kaunas, 30. Oktober – 1. November 1931 = Вторая конференция Прибалтийских государств по охране материнства и детства. Каунас, 30, 31 октября и 1 ноября 1931 года. [Kaunas, 1932?].

Bericht über die 1. Konferenz des Verbandes der Forstwirte der Baltischen Staaten im Juli 1938 in Kaunas. Kaunas, 1939.

Bericht über die Verhandlungen der VI. Baltischen Hydrologischen Konferenz zu Lübeck-Berlin im August 1938. Berlin, 1939.

Congressus secundus archaeologorum balticorum, Rigae, 19.- 23.VIII.1930 = Otrās Baltijas aizvēstures kongress, Rīga, 19.-23.VIII.1930. Riga, 1931 (Acta Universitatis Latviensis. Philologorum et philosophorum ordinis series, T. 1., suppl 1).

Conventus primus historicorum Balticorum, Rigae, 16.-20.VIII. 1937 = Pirmā Baltijas vēsturnieku konference, Rīgā 16.-20.VIII. 1937 : acta et relata relata. Rīga, 1938.

Die erste hydrologische und hydrometrische Konferenz der baltischen Staaten in Riga am 26-28 Mai 1926. Protokolle und Referate. Riga, 1927.

II. Baltische hydrologische und hydrometrische Konferenz. Tallinn. 17.-22. Juni 1928. Tallinn, 1928; *Compte rendu des travaux de la IIIème Conférence Hydrologique des états Baltiques tenue à Warszawa en Mai 1930.* Warszawa, 1931.

Katalog der Ausstellung zur Konferenz Baltischer Archäologen in Riga 1930. Riga, 1930.

Kongress für synthetische Lebensforschung. Verhandlungsbericht d. Aussprache zwischen Ärzten, Biologen, Psychologen u. Philosophen in Marienbad vom 16. bis 18. Sept. 1936. Hrsg. von M. Sihle ; E. Utitz. Prag, 1937.

Quatrième conférence régionale des commissions nationales de coopération intellectuelle des pays Baltiques et Nordiques = Ceturtā Baltijas un Skandināvijas zemu nacionālo intelektuālās kopdarbības komisiju konference. Rīga, 1940.

Rahvastik Eesti Vabariigi linnades ja tema liikumine 1921. a. teisel poolal. - *Eesti Statistika = Recueil mensuel du Bureau Central Statistique de l'Estonie.* 1922, nr. 1/2, lk. 45.

Rahvastiku koostis ja korteriolud : 1. III 1934 rahvaloenduse andmed. Vihk II = Composition démographique de la population et logements : données du recensement de 1. III 1934. Vol. II. Tallinn, 1935, lk. 48.

School text-book revision and international understanding. 2nd (English) ed., rev. and enlarged 1933. Paris, 1933.

10 Jahre Gesetzgebung Estlands und Lettlands. Referate der I. baltischen Juristenkonferenz zu Dorpat. Reval, 1929.

Teise Balti riikide vaimse koostöö kongressi toimetis = Actes du deuxième congrès interbaltique de coopération intellectuelle, tenu à Tartu les 29 et 30 novembre 1936. Tartu, 1937 (Eesti Vabariigi Tartu ülikooli toimetused = Acta et Commentationes Universitatis Tartuensis (Dorpatensis), C 22).

The XVIII-th International Congress against alcoholism 1926. Lecture-guide. Tartu, 1926.

Troisième congrès régional des commissions nationales de coopération intellectuelle des pays baltiques et nordiques : comptes rendus des séances. Helsinki, 1938.

V. Hydrologische Konferenz der Baltischen Staaten, Juni 1936. Bericht. Helsinki, 1936.

Verhandlungen der ersten Konferenz zur Förderung medizinischer Synthese. Unter Mitw. von hrsg. von M. Sihle. Riga, 1931.

Отчет о работах IV Балтийской гидрологической конференции. Ленинград, сентябрь 1933. Ленинград, 1934.

Arhiiviallikad

Eesti Ajalooarhiiv (EAA)

Fond 1776	Eesti Vabariigi Tartu Ülikooli üliõpilaskonna esindus
Fond 1797	Läti üliõpilaste korporatsioon Metraine
Fond 2100	Eesti Vabariigi Tartu Ülikool
Fond 2464	Soome-Eesti-Läti-Leedu Üliõpilaskondade Keskbüroo (SELL)
Fond 5298	Armin Tuulse, kunstiajaloolane

Eesti Riigiarhiiv, Tallinn (ERA)

Fond 957	Välisministeerium

Eesti Kirjandusmuuseum, Eesti Kultuurilooline Arhiiv (KM, EKLA)

Fond 175	Oskar Loorits
Fond 349	Peeter Arumaa ja Karin Luts

Eesti Kirjandusmuuseum, Eesti Rahvaluule Arhiiv (ERA RKM)

Riikliku Kirjandusmuuseumi kogu

Läti Akadeemilise Raamatukogu Jānis Misiņšs raamatukogu

Anna Bērzkalne kogu

Tartu Ülikooli Arhiiv (TÜA)

Nim 3/51, s. 867 (H. Kruus)

Tartu Ülikooli Raamatukogu käsikirjade ja haruldaste raamatute osakond (TÜR KHO)

Fond 39 (Ludvig Puusepp)
Fond 46 (Eesti Rahvuslik Vaimse Koostöö Komisjon)
Fond 52 (Julius Mägiste)
Fond 55 (Tartu Ülikool)
Fond 78 (Herbert Normann)
Fond 83 (Villem Ernits)
Fond 86 (Gerhard Rāgo)
Fond 97 (Siegfried Aaslava)
Fond 148 (Helmut Kadari)

Kirjandus

- Åbele, K. *Untersuchungen über die Kern- und Zellteilung in dem primären Meristem der höheren Pflanzen*. [S. l.], 1934.
- Akadeemilise Emakeele Seltsi Aastaraamat I*, 1920. Tartu, 1921.
- Akadeemilise Emakeele Seltsi Aastaraamat III*, 1922. Tartu, 1923.
- Akadeemilise Emakeele Seltsi Aastaraamat, IV*, 1923. Tartu, 1924.
- Ambatsis, J. Tillägg till förteckningen över Birger Nermans tryckta skrifter. – *Fornvännen*. 1979, årg. 74, pp. 45-46.
- Anderson, E. The Baltic Entente 1914-1940 – its strength and weakness. – *The Baltic in international relations between the Two World Wars*. Stockholm, 1988 (Acta Universitatis Stockholmiensis. Studia Baltica Stockholmiensia, 3), pp. 79-99.
- Anderson, E. The USSR trades with Latvia: the treaty of 1927. – *Slavic Review*. 1962, vol. 21, no 2, pp. 296-321.
- Anderson, W. Läti mõjust eesti vanemas ilukirjanduses. – *Eesti Kirjandus*. 1925, nr. 9, lk. 385-396; nr. 10, lk. 408-413.
- Anderson, W. [Rets.:] Oskar Loorits. Livische Märchen und Sagenvarianten. – *Eesti Kirjandus*. 1927, nr. 7, lk. 403.
- Apiņš, K. 4. Visbaltijas oftalmologu sanāksme, Rīgā un Ķemerõs 2. un 3.jūnijā 1934. g. – *Latvijas Ārztu Žurnāls*. 1934, 10./11. nr., 689.-704. lpp.
- Archaeological research in Estonia 1865-2005*. [editors: Valter Lang, Margot Laneman]. Tartu, 2006 (Estonian archaeology, 1).
- Ariste, P. Karl Aben in memoriam. – *Emakeele Seltsi Aastaraamat, 23 (1977)*. Tallinn, 1978, lk. 122-124.
- Ariste, P. Liivi sõna Ruhnu rootsi murdes. – *Eesti Keel*. 1939, nr. 5, lk. 129.
- Ariste, P. Lisandeid Koiva murrete vokaalide häälikute loole. – *Eesti Keel* 1931, nr. 6, lk. 175-179.
- Ariste, P. Villem Ernits. 1891.07.16.-1982.05.10. – *Emakeele Seltsi Aastaraamat, 26/27 (1980/1981)*. Tallinn, 1983, lk. 203-205.
- Arumaa, P. Eesti-Liivi ühisest fraseoloogiast ning süntaksist. – *Eesti Keel* 1935, nr. 4/6, lk. 124-136.
- Arumaa, P. *Litauische mundartliche Texte aus der Wilnaer Gegend*. Tartu, 1930 (Acta et Commentationes Universitatis Tartuensis. B, XXIII, 3).

- Arumaa, P. Läti keelt Liivimaa kohtuaktides 17. sajandist. – *Litterarum societatis Esthonica 1838-1938 : liber saecularis, 1*. Tartu, 1938 (Õpetatud Eesti Seltsi Toimetused, 30), lk. 69-78.
- Arumaa, P. Läti laensõnu lõuna-eesti murdeis. II. – *Eesti Keel* 1937, nr. 1-2, lk. 42-50.
- Arumaa, P. Mõningaid läti laene lõuna-eesti murdeis. – *Virittäjä*. 1936, vk. 40, s. 308-311.
- August Velner. *Publikatsioonid ja käsikirjad. Nimestik*. Tallinn, 1984.
- Aun, K. Kase liikidest. – *Eesti Mets*. 1926, nr. 9, lk. 200.
- Auškāps, J. *Zinātnei un tēvijai*. 3rd. ed. Rīga, 1993.
- Bachmann, M.-L. *Birger Nermans tryckta skrifter*. Stockholm, 1965.
- Balodis, F. Paremat koostööd teaduse alal! = Labāku sadarbību zinātnes laukā! – *Latvijas-Igaunijas biedrības mēnešraksts*. 1934, 1. nr., 48.-50. lpp.
- Balti Liit säälpool Atlandi ookeani = Baltijas savienība viņpus Atlantijas okeāna. – *Latvijas-Igaunijas biedrības mēnešraksts*. 1938, 4. nr., 46.-47. lpp.
- Balti riikide rohuteadlaste büroo liigete nõupidamine Riias 23. ja 24. septembril s. a. – *Eesti Rohuteadlane*. 1928, nr. 10, lk. 199-200.
- Baltijas zemju vēsturnieku konference Rīgā. – *Latvijas Vestures institūta žurnāls*. 1937, 3. nr., 469.-477. lpp.
- Baltijas Unijas biedru saraksts 1933. g. 1. oktobri. – *Baltijas Unija = L'Union Baltique. Bull.* 1933, 1. nr., 50.-52. lpp.
- Baltiriikide seerumi-instituutide kongress Kaunases = Baltijas valstu sēruma institūtu kongress Kauņā. – *Latvijas-Igaunijas biedrības mēnešraksts*. 1936, 1. nr., 114.-115. lpp.
- Baumanis, M. Balti riikide üliõpilaste koostöö = Baltijas valstu studentu sadarbība. – *Latvijas-Igaunijas biedrības mēnešraksts*. 1934, 3. nr., 25.-27. lpp.
- Bērziņš, P. Balti rahvaste omavaheline kultuuriväärtuste vahetus = Kulturalo vērtību apmaiņa Baltijas tautu starpā. – *Latvijas-Igaunijas biedrības mēnešraksts*. 1939, 2. nr., 21.-22., 25.-26. lpp.
- Bērziņš, P. Eesti, Läti ja Leedu lähendamisühingute esindajate nõupidamine = Igaunu, latvju un lietuvju tuvināšanās biedrību pārstāvju apspriede. – *Latvijas-Igaunijas biedrības mēnešraksts*. 1935, 1. nr. 1935, 54.-60. lpp.
- Bibliography of A. M. Tallgren. – *Eurasia septentrionalis antiqua. Supplementary volume*. Helsinki, 1954, p. 122-145.
- Blese, E. Kāda valoda lietojama Baltijas tautu savstarpējā satiksmē? = Missugust keelt tarvitada Balti rahvaste omavahelises lābikāimises? – *Latvijas-Igaunijas biedrības mēnešraksts*. 1934, 3. nr., 2.-5. lpp.
- Blessig, E. Antrag betreffend Gründung einer allbaltischen ophthalmologen Vereinigung. – *Latvijas Ārztu Žurnāls*. 1929, 5/6. nr., 387.-388. lpp.
- Blessig, E. *Index ophthalmologiae balticus*. Tartu 1934. (Acta et Commentationes Universitatis Tartuensis (Dorpatensis). A seeria, XXVI, 1).
- Blessig, E. *Ophthalmologische Bibliographie Russlands 1870-1920*. Tartu, 1922. (Acta et Commentationes Universitatis Tartuensis (Dorpatensis). A seeria, III, IV, VII).
- Caune, Andris, Ose, Ieva. *Latvijas 12. gadsimta beigu. 17. gadsimta vācu piļu leksikons*. – Rīga, 2004 (Latvijas viduslaiku pilis, 4).
- Chronik der Baltischen Zusammenarbeit. – *Revue baltique*. 1940, vol. 1, no. 1, pp. 154-155.
- Deutsch-baltische Lehrkräfte an der Universität Lettlands 1919-1941*. Zusammengestellt Dietrich A. Loeber. Hamburg, 1999 (Baltische Ahnen- und Stammtafeln, Sonderheft 20).
- 20. Gadsimta Latvijas vēsture. II, Neatkarīgā valsts, 1918-1940*. Rīga, 2003.

- E. K. Läti üliõpilaste ekskursioon Tartu. – *Eesti Rohuteadlane*. 1939, nr. 5, lk. 175-176.
- E. R. Balti Agronoomide Ühingu I kongress Soomes 20.-23. juunil 1927. – *Agronoomia*. 1927, nr. 6, lk. 205-212.
- E. R. Baltimaade Agronoomide Liidu II kongress Eestis 14.-16. juulil 1929. a. – *Agronoomia*. 1929, nr. 8, lk. 301-311.
- E. T. Kas sabojā mūsu nervus? (Alkohols, kokaīns un morfijs kā nervu ģiftis. Pēc prof. Dr. med. L. Puusepa lekcijām. – *Tautas Kalendārs. Jaunās Balss ilustrētā bibliotēka / Latvijas Pretalkohola Biedrība*. Rīga, 1927, 97.-111. lpp.
- Eesti Arstideseltside Liidu märgukirju. – *Eesti Arst*. 1934, nr. 5, lk. 347-348.
- Eesti Arstideseltside Liidu peakoosolek Tartus 22. mail 1938. – *Eesti Arst*. 1938, nr. 7, lk. 551.
- Eesti Arstideseltside Liidu peakoosolek Tartus 22. mail 1938.[II]. – *Eesti Arst*. 1938, nr. 8, lk. 613-633.
- Eesti Arstideseltside Liidu peakoosoleku protokoll. – *Eesti Arst*. 1936, nr. 6, lk. 477-478.
- Eesti teaduse biograafiline leksikon. Kd. 1*. Tallinn, 2000.
- Eesti Vabariigi Tartu Ülikool, 1919-1929*. Tartu, 1929. Tartu, 1929 (Eesti Vabariigi Tartu Ülikooli toimetused = Acta et commentationes Universitatis Tartuensis (Dorpatensis). C, Annales, 10).
- Eesti Vabariigi Tartu Ülikooli loengute ja praktiliste tööde kavad [1934-1939]*. Tartu, 1934-1939.
- Eesti, Läti ja Leedu koostöö büroo = Igaunu, latvju un lietuvju sadarbības birojs. – *Latvijas-Igaunijas biedrības mēnešraksts*. 1934, 3. nr., 36.-38. lpp.
- Eisen, M. J. [Rets.:] O. Loorits. Liivi rahva usund I. – *Eesti Kirjandus*. 1926, nr. 12, lk. 667-668.
- ERK-ide Liidu märgukiri välisministrile. – *ERK*. 1938, nr. 9/10, lk. 201.
- Ernits, E. Latvian-Estonian veterinary contacts between two World Wars. – *Latvijas Universitātes Raksti*, 661. sēj. Rīga, 2004, [142.]-146. lpp.
- I Balti ajaloolaste konverents = I Baltijas vēsturnieku konference. – *Latvijas-Igaunijas Biedrības Mēnešraksts*. 1937, 3. nr., 39.-40. lpp.
- Graham, M. W. Jr. *New governments of Eastern Europe*. New York, 1927.
- Haliste, P., Treiberg, P. Ajalooliste teaduste VII rahvusvaheline kongress. – *Ajalooline Ajakiri*, 1933, nr. 4, lk. 219-234.
- Harri Moora. Personaalnimestik*. Tallinn, 1989.
- Heeg, J. *Garlieb Merkel als Kritiker der livländischen Ständegesellschaft : zur politischen Publizistik der napoleonischen Zeit in den Ostseeprovinzen Russlands*. Frankfurt am Main, 1996 (Europäische Hochschulschriften Reihe 3, Bd. 718).
- Hehn, J. v. *Deutschbaltische Geschichtsschreibung 1918-1939/1945*. – *Geschichte der deutschbaltischen Geschichtsschreibung*. Hrsg. G. v. Rauch. Köln, Wien, 1986, S. 371-398.
- Ilmjärv, M. *Häaletu alistumine. Eesti, Läti ja Leedu välispoliitilise orientatsiooni kaotus 1920. aastate keskpaigast anneksioonini*. Tallinn, 2004.
- Jenš, G. The First Congress of Baltic historians, Riga, August 16-20, 1937. – *Baltic and Scandinavian Countries*. 1937, vol. III, no. 3 [7], pp. 562-566.
- Julku, Kyösti. Euroopa probleem. – *Looming*. 1993, nr. 9, lk. 1260-1264.
- Jääts, I. Kallistrat Žakov. Komi kirjanik ja filosoof. – *Akadeemia*. 2000, nr. 6, lk. 1267-1295.

- Jääts, I. Komi nationalism and orthodox Christianity in the 19th and early 20th centuries. – *Latest Reports on Ethnology*. Tartu, 2001 (Pro Ethnologia 12. Publications of Estonian National Museum), p. 63-76.
- K. K. Läti ülikooli tegevus = Latvijas Ūniversitātes darbība. – *Latvijas-Igaunijas biedrības mēnešraksts*. 1934, 4. nr., 46.-47. lpp.
- K[arlson], J. II Läti loomaarstide kongress Riias. – *Eesti Loomaarstlik Ringvaade*. 1928, v. 6, lk. 171-175.
- Kallas, O. *Lutsi Maarahvas*. Helsinki, 1894.
- Kant, E. Eesti geograafilisest kuuluvusest. – *Edgar Kant. Linnad ja maastikud*. Koost. O. Kurs. Tartu, 1999, lk. 288-293.
- Karjahärm, Toomas. Eesti rahvusluse ideed. – *Akadeemia*. 1995, nr. 10, lk.2051–2077.
- Karjahärm, Toomas. *Unistus Euroopast*. Tallinn, 2003.
- Karjahärm, Toomas, Sirk, Väino. *Vaim ja võim. Eesti haritlaskond 1917-1940*. Tallinn, 2001.
- Karling, S. *Matthias Holl från Augsburg och hans verksamhet som arkitekt: Magnus de la Gardies tjänst i Sverige och Balticum*. Göteborg, 1932.
- Karma, T. Karl Aben 75. – *Emakeele Seltsi Aastaraamat, 17 (1971)*. Tallinn, 1971, lk. 215-217.
- Karstens, L [J. Hehn]. Die Entwicklung und die Charakter der lettischen Geschichtswissenschaft. – *Jomsburg*. 1939, Jg. 2, H. 1/2, S. 45-72.
- Kaslas, B. J. *The Baltic nations – the quest for regional integration and political liberty*. – Pittston (PA), 1976.
- Katz, Elihu. Theorizing diffusion: Tarde and Sorokin revisited. – *The Annals of the American Academy of Political and Social Sciences*. 1999, vol. 566, iss., p. 144-155.
- Kettunen, L. Liiviläismatkalta. – *Virittäjä*. 1920, 24, s. 111-119.
- Kettunen, L. *Untersuchung über die livische Sprache. I, Phonetische Einführung. Sprachproben* – Tartu, 1926 (Acta et Commentationes Universitatis Tartuensis. B, kd. 8, 3).
- Kettunen, Lauri. Liivi li 'mine'. – *Litterarum societatis Esthonica 1838-1938 : liber saecularis, I*. Tartu, 1938 (Õpetatud Eesti Seltsi Toimetused, 30), lk. 249-253.
- Kiparsky, V. Baltijas kopējās valodas problēma = Balti ühise keele probleem. – *Latvijas-Igaunijas biedrības mēnešraksts*. 1936, 1. nr., 37.-40. lpp.
- Kiparsky, V. *Die Kurenfrage*. Helsinki, 1939 (Annales Academiae Scientiarum Fennicae. B XLII). [Rets.:] Mägiste, J. Kurelaste probleem uues valguses. – *Eesti Kirjandus*. 1939, nr. 9, lk. 406-412.
- Kiparsky, V. *Fremdes im Baltendeutsch*. Helsinki, 1936.
- Kiparsky, V. Läti keel ja Soome keeleteadus = Latviešu valoda un somu valodniecība. – *Latvijas-Igaunijas biedrības mēnešraksts*. 1935, 3/4. nr., 22.-24. lpp.
- Kleitsmann, R. Berliini, Pariisi ja Riia naistekliinikutest. – *Eesti Arst*. 1932, nr. 12, lk. 614-617.
- III balti riikide (Eesti, Leedu, Läti) oftalmoloogidepäev 27. 28. mail 1932 Kaunases (ülikooli silmakliiniku kuuldesaalis). – *Eesti Arst*. 1933, nr. 5, lk. 248-262.
- Kostrzewski, J. [Rets.: Nerman, B. *Die Verbindungen zwischen Skandinavien und dem Ostbaltikum in der Jüngerer Eisenzeit*. Stockholm, 1929 (Kungl Vitterhets Historie och Antikvitets Akademiens Handlingar (Proceedings of the Royal Academy of Letters, History and Antiquities), vol XL, I]. – *Baltic and Scandinavian Countries*. 1938, vol IV, no 1 [8], p. 99.

- Kruus, H. Beziehungen zwischen den Esten und Letten während der Zeit des völkischen Erwachens. – *Latvijas Vēstures institūta Žurnāls*. 1938, 2 (6). nr., 163.-188. lpp.
- Kruus, H. Eesti ja Läti rahvusliku ärkamisliikumise kokkupuuteist. – *Eesti Kirjandus*. 1938, nr. 5, lk. 225-241 (Äratrükk: Kruus, H. *Eesti ajaloo XIX sajandi teisel poolel: 60-80-ndad aastad. Lühiuurimusi*. Tallinn, 1957, lk. 221-233).
- Kruus, H. Igaunu un Latvju attiecības tautiskās atmodas laikā. Rīga, 1938.
- Kruus, H. [Rets.:] Švābe, A. Die älteste schwedische Landrevision Livlands (1601) – *Ajalooline Ajakiri*. 1934, nr. 1, lk. 48.
- Kubjas, E. Villem Ernits 80. – *Emakeele Seltsi Aastaraamat*, 17 (1971). Tallinn, 1971, lk. 207-209.
- Kuhn, Thomas S. *Teadusrevolutsioonide struktuur*. Tartu, 2003.
- Kuidas tõsta ingliskeele osatähtsust Balti riikides = Kā palienāt angļu valodas nozīmī Baltijas valstīs. – *Latvijas-Igaunijas Biedrības Mēnešraksts*. 1936, 1. nr., 112.-113. lpp.
- Kurs, Ott. *Maailm, Euroopa ja Eesti : poliitilisest geograafiast = The world, Europe and Estonia : on political geography*. Tartu, 1999 (Publicationes Instituti Geographici Universitatis Tartuensis, 86).
- Kutse Balti rohuteadlaste kongressi delegaatidele. – *Pharmacia*. 1925, nr. 2, lk. 41-42.
- Latvijas izlūkdiene, 1919-1940 : 664 likteņi*. Rīga, 2001.
- Latvijas Zinātne un liter ātūra [1918-1936]*. Rīga, 1920-1942.
- Latvijas Universitate divdesmit gados 1919-1939. II. Daļa. Mācības spēku biografijas un bibliografija*. Rīga, 1939.
- Latvijas Universitāte. 1919–1929*. Rīga, 1929.
- Lehti, M. Sovereignty redefined. Baltic cooperation and the limits of national self-determination. – *Cooperation and Conflict*. 1999, vol. 34, no 3, p. 413-443.
- Leikola, E. I Fenno-Baltische Ärztetagung. – *Duodecim*. 1938, n:o 10, s. 911-917.
- Leinbock (Linnus), F. Liivlaste kalastusest ja vähipüügist. – *Eesti Rahva Muuseumi Aastaraamat*, 4. Tartu, 1928, lk. 109-151.
- Lembinen, S. *The teaching of English at Tartu University in 1900-1940. Diploma paper*. Tartu, 1990.
- Lenk, V. *Üliõpilassport Eestis. Kujunemise lugu*. Tartu, 1998.
- Lepasson, G. Rahvusvahelise Arstide Kutseühingu täiskogu poolt Genfis 15. – 18. sept. vastuvõetud otsused suguhaiguste vastu võitlemise, koolitervishoiu ja arstide üleproduktiooni küsimusis. – *Eesti Arst*. 1933, nr. 2, lk. 85-91.
- Leppik, L. Balti kindralkuberneri arhiivi lugu. – *Arhiiv riigiasutusena Eesti ühiskonnas*. Tartu, 1999 (EAA Toimetised 4 (11)), lk. 91-118.
- Liiv, O. Riigi Keskarhiiv 1932./1933. tegevusaastal. – *Ajalooline Ajakiri*. 1933, nr. 3, lk. 168-173.
- Liiv, O. Riigi Keskarhiiv 1933./34. tegevusaastal. – *Ajalooline Ajakiri*. 1934, nr. 2, lk. 88-94.
- Lind, S. 1920.-1934. a. peetud Eesti Arstidepäevade ja -kongresside resolutsioonide ja sooviavalduste teostamisest. – *Sugemeid Eesti arstiteaduse ajaloole (Eesti organiseeritud arstkond 1912-1917 täiendustega)*. Tartu, 1940, lk. 353-384.
- Lind, S. I Soome-Balti arstidepäev. – *Eesti Arst*. 1938, nr. 9, lk. 717-721.
- Loorits, O. Das livische Kalendarium. – *Arv*. Årg. 6 (1950). Uppsala, 1951.
- Loorits, O. Der Tod in der livischen Volksüberlieferung. – *Õpetatud Eesti Seltsi Toimetused = Commentationes Litterarum Societatis Esthonicae*, 26. Tartu, 1932, lk. 170-200.

- Loorits, O. Die Geburt und der Tod in der livischen Volksüberlieferung. – *Õpetatud Eesti Seltsi Toimetused = Commentationes Litterarum Societatis Esthonicae*, 26. Tartu, 1932, lk. 131-169.
- Loorits, O. Eesti-liivi kalurite sõnakeeld ja salakeel. – *Virittäjä*. 1931, vk. 35, n:o 4, s. 447-468.
- Loorits, O. Eine altrussische Tradition bei den Liven und Letten. – *Jahrbuch des baltischen Forschungsinstituts*. 1958, 4/5, 5 (1956/1957), S. 115-167.
- Loorits, O. Kuidas ma läksin üle Läti piiri. – *ERK*. 1937, nr. 7/8, lk. 199.
- Loorits, O. Liivi rahva elu ja surma küsimus. – *ERK*. 1934, nr. 11-12, lk. 180-185.
- Loorits, O. *Liivi rahva mälestuseks. Reisivesteid ja ülevaateid*. Tartu, Tallinn, 1938.
- Loorits, O. Liivi rahva olevik. – *Eesti Kirjandus*. 1923, nr. 1, lk. 37-46, nr. 2, lk. 73-82, nr. 3, lk. 129-139, nr. 4, lk. 166-182.
- Loorits, O. *Liivi rahva usund I-III*. Faksiimileväljaanne Tartu, 1998.
- Loorits, O. *Liivi rahva usund. IV-V*. Tartu, 2000.
- Loorits, O. *Livische Märchen- und Sagenvarianten*. Helsinki, 1926 (Folklore Fellows Communications, 66).
- Loorits, O. Livonian folk-lore and mythology. – *Baltic Countries*. 1936, vol. II, no 2 [4], pp. 187-190.
- Loorits, O. Vom Untergang des livischen Volkes. – *Fenno-Ugrica*, 5. Tallinn, 1936, lk. 348-386.
- Loorits, O. *Valik Liivi muistendeid*. Viljandi, 1927.
- Loorits, O. *Volklieder der Liven* Tartu, 1936 (*Õpetatud Eesti Seltsi Toimetused*, 28).
- Läti-Eesti Ühingu korraline aastakoosolek = Latvijas-Igaunijas biedrības gadskārtējā vispārējā biedru sapulce. – *Latvijas-Igaunijas biedrības mēnešraksts*. 1936, 1. nr., 103. lpp.
- Lüüs, A. *Tartus ja Rootsis : eluradadel nähtut, kuuldut, meelespeetut*. Stockholm, 1959, lk. 71-72.
- Maasik, V. Gravimeetriliste uurimuste ajaloost Eestis. – *Teaduse ajaloo lehekülgi Eestist. II*. Tallinn, 1976, lk. 118-136.
- Malta, N. Ingliskeel läbikäimiskeelena Balti riikides = Angļu valoda kā satiksmes valoda Baltijas valstu starpā. – *Latvijas-Igaunijas biedrības mēnešraksts*. 1934, 3. nr., 5.-8. lpp.
- Mannsfeld, W. *Untersuchungen über Alters- und Rassenzusammensetzung der Flunderbestände an der lettländischen Ostseeküste...* Riga, 1935.
- Mardiste, H. Eesti rannikumere hüdroloogiline uurimine 1918-1940. – *Eesti Geograafia Seltsi aastaraamat*. Kd. 32. Tallinn, 1999, lk. 80-90.
- Medijainen, E. Orientatsiooniotsingutest Eesti välispoliitikas. – *Akadeemia*. 1996, nr. 3, lk. 451-476.
- Medijainen, E. Soome, Eesti, Läti ja Leedu üliõpilasliit ning Balti riikide koostöö 1920.-30. aastatel. – *Kleio. Teaduslik-populaarne ajaloo almanahh*, 3. Tartu, 1991, lk. 60-64.
- Menning, K. Ühine keel = Kopēja valoda. – *Latvijas-Igaunijas biedrības mēnešraksts*. 1934, 4. nr., 7.-11. lpp.
- Mets, J. Balti Agronoomide Liidu III kongress 5.-8. juulini s.a. Lätis. – *Agronoomia*. 1931, nr. 7/8, lk. 296-297; nr. 9, lk. 325-332.
- Mets, J. Balti Agronoomide Liidu IV kongressist ja Leedu põllumajandusest. – *Agronoomia*. 1933, nr. 8, lk. 272-275, nr. 9, lk. 389-392.
- Moora, H. *Ausgrabungen ältereisenzeitlicher Hügelgräber im Kreise Jēkabpils*. Riga, 1928.

- Moora, H. Balti muinasteadlaste kongress Riias 19.-23. aug. 1930. – *Ajalooline Ajakiri*. 1930, nr. 3, lk. 138-145.
- Moora, H. Das II Hügelgrab von Gailiši, Gemeinde Īle, Kreis Jelgava. – *Senatne un Māksla*. 1938, 2. nr., 64.-73. lpp.
- Moora, H. Eesti-Läti koostöö teaduslikul alal = Latvijas un Igaunijas kopdarbība zinātnē. *Latvijas-Igaunijas Biedrības Mēnešraksts*. 1933, 1. nr., 16.-18. lpp.
- Moora, H. Eestlaste, liivlaste ja lätlaste vaatest ristiusule nende kristianiseerimise algul – *Ajalooline Ajakiri*. 1924, nr. 3, lk. 81-90.
- Moora, H. Vecākā dzelzs laikmeta izrakumi Jēkabpils apriņķī. – *Latvijas Saule*. 1925, 3. nr., 387.-390. lpp.
- Mutt, V. Mõnda Balti metsateadlaste I kongressilt ja ekskursioonilt Leedus 7.-10. juulini 1938. a. – *Eesti Mets*. 1938, nr. 8, lk. 296-301, nr. 9, lk. 330-335.
- Mõttus, A. Varssavi rahvusvahelise sanitaar-konverentsi tööst. – *Eesti Arst*. 1922, nr. 5/6, lk. 285-289.
- Mägiste, J. Eräitä liiviläisiä possessiivisuffiksin jäännöksiä. – *Virittäjä*. 1928, vk. 28, s. 285-287.
- Mägiste, J. Kurelaste probleem uues valguses. – *Eesti Kirjandus*. 1939, nr. 9, lk. 406-412.
- Mägiste, J. Liivi kái, kõi 'lusikas'. – *Eesti Keel* 1939, nr. 1, lk. 7-10.
- Mägiste, J. Liivi sõnaseletusi. – *Eesti Keel* 1931, nr. 10, lk. 129-138.
- Mägiste, J. Oi-, ei-deminutiivid läänemeresoome keelis. – *Acta et Commentationes Universitatis Tartuensis. B, XII*, 2. Tartu, 1928, lk. 1-3.
4. koostöö kongressi vastukaja Balti riikide ajakirjanduses. Eesti ajalehed 4. koostöö kongressi puhul = 4. sadarbības kongresa atbalss Baltijas valstu presē. Igaņu laikraksti par 4. sadarbības kongresu. – *Latvijas-Igaunijas biedrības mēnešraksts*. 1935, 1. nr., 65. lpp.
- Nerman, B. Baltisk arkeologkonferens i Estland 10-12 aug. 1935. – *Fornvännen*. 1935, årg. 30, s. 313-315.
- Nerman, B. *Die Verbindungen zwischen Skandinavien und dem Ostbaltikum in der Jüngerer Eisenzeit*. Stockholm, 1929 (Kungl Vitterhets Historie och Antikvitets Akademiens Handlingar (Proceedings of the Royal Academy of Letters, History and Antiquities), vol XL, I).
- Ney, G. Balti rahvaste kultuurilised suhted. Seniseid saavutusi ja edaspidiseid väljavaa- teid = Baltijas tautu kultūras attiecības. Līdzšinējie sasniegumi un turpmākās izrezes. – *Latvijas-Igaunijas biedrības mēnešraksts*. 1935, 3. nr., 35.-36. lpp.
- Niilus, V. *Leivu rahvas*. Tartu, 1935, lk. 370-372.
- Niinivaara, Eeva. *Ikka paistab seesama päike. Elu mu noorusaja Eestis ja Soomes*. Tallinn, 1994.
- Nonācs, O. Tahta - suuta = Gribēt - varēt. – *Latvijas-Igaunijas biedrības mēnešraksts*. 1939, 1. nr., 3.-5. lpp.
- Nonācs, O. Võõrkeeled Balti riikide koolides = Svešvaldas Baltijas valstu skolās. – *Latvijas-Igaunijas biedrības mēnešraksts*. 1934, 3. nr., 8.-11. lpp.
- Nonācs, O. Vaatlusi ja järeldusi = Vērojumi un slēdzieni. – *Latvijas-Igaunijas biedrības mēnešraksts*. 1937, 3. nr., 1.-4. lpp.
- Normann, H. *Eesti meditsiiniline bibliograafia ühes piirialadega [1918-1934]*. Tartu, 1932-1935.

- Normann, H. Kronoloogiat ja statistikat I-XV Eesti Arstidepäeva ning I ja II Eesti Arstide Kongressi kohta 1920-1937. – *Sugemeid Eesti arstiteaduse ajaloole (Eesti organiseeritud arstikond 1912-1917 täiendustega)*. Tartu, 1940, lk. 285-352.
- Oskar Loorits. 1900-1961. *Bibliograafia/Bibliographie*. Toim. K. Ribenis. Tartu, 2000.
- Oskar Loorits. *Trikitud tööde bibliograafia*. Koost. K. Tammkivi. Tartu, 1990.
- Ozols, C. Russia, Germany, and the Baltic States. – *International Affairs (Royal Institute of International Affairs)*. 1932, vol. 13, no 4, pp. 558-560.
- Otsitakse teid, mis ühendaksid Balti riike = Meklē ceļus, kas vienotu Baltijas valstis. – *Latvijas-Igaunijas biedrības mēnešraksts*. 1935, 1. nr., 67. lpp.
- Pakštas, K. M. Baltoscandia as a geographical unit. – *Quatriēme conférence régionale des commissions nationales de coopération intellectuelle des pays Baltiques et Nordiques = Ceturtā Baltijas und Skandināvijas zemu nacionālo intelektuālās kopdarbības komisiju konference*. Riga, 1940, p. 92-102.
- Pakštas, Kazys. *The Baltoscandian confederation*. Vilnius, 2005.
- Past, V. Tartu Ülikooli keemiaosakonna õppe- ja teadustöö arenguhooni käesoleval sajan-dil. – *Tartu ülikooli ajaloo küsimusi*. 20. Tartu, 1987, lk. 34-44.
- Piip, A. Balti Liidu mõtte arenemine = Baltijas valstu savienības domas izveidošanās. – *Latvijas-Igaunijas biedrības mēnešraksts*. 1934, 1. nr., 20.-29. lpp.
- Piip, A. Balti Liidu mõtte arenemine = The evolution of the idea of the Union of the Bal-tic states. – *Baltijas Unija. Bull.* 1934, 2. nr., 15.-26. lpp.
- Piip, Ants. *Nüüdne maailmapoliitika ja Eesti. Sissejuhatus poliitikasse II*. Tartu, 1932 (Elav Teadus, nr. 11).
- Piip, A. Rahvusvaheline vaimne koostöö. – *Üliõpilasleht*. 1937, nr. 10/11, lk. 252-253.
- Potter, H., Treikelder, I. Eesti omariikluse algusaastate geodeesia ja kartograafia. – *Geo-deet*. 2001, nr. 24 (48), lk. 20-21.
- Prants, H. Lutsi maarahva päritolu. – *Eesti Kirjandus*. 1928, lk. 489-494.
- Prof. Jüri Uluotsa mälestusraamat*. Stockholm, 1945 (Välis-Eesti Kirjastustoimkonna väljaanne, 6).
- Pullat, R. *Versailles'st Westerplatteni*. Tallinn, 2001.
- Pūsep. No kā atkarīga bērnu veselība un garīgā attīstība. – *Draudžu Dzīve*. 1933, 6/7 (3/4), 150.-152. lpp.
- Pusta, K. R. *The Soviet Union and the Baltic States*. New York, 1942.
- Puusepp, L. Mälestusi Prantsuse Teadusliku Instituudi asutamisest Tartus. – *Olion*. 1932, nr. 5/6, lk. 125.
- Riigi Keskarhiiv 1930./31. eelarve aastal. – *Ajalooline Ajakiri*. 1931, nr. 2, lk. 119-123.
- Riigi Keskarhiiv 1931./32. tegevusaastal. – *Ajalooline Ajakiri*. 1932, nr. 3, lk. 169-173.
- Rives, J. Tartu ülikooli närvikliinik. 1.1.1921-1.1.1931. – *Eesti Arst*. 1931, nr. 2, lk. 97-103.
- Rodgers, Everett M. *Diffusion of innovations*. New York, 1995.
- Rodgers, Everett M., Valente, Thomas W. The origins and development of the diffusion of innovations paradigm as an example of scientific growth. – *Science communication*. 1995, vol. 16, no. 3, pp. 242-273.
- Roots, Elmar, Perandi, Adolf. Õppejõudude ettevalmistuse küsimus Tartu Ülikoolis Eesti iseseisvuse kestel. – *Varamu*. 1939, nr. 2, lk. 187-194.
- Rosenwald, Th. Balti apteekrite konverentsist. V Eesti-Läti-Leedu koostöö kongressil 9.-11. juunini 1939 Kaunases. – *Pharmacia*. 1939, nr. 6, lk. 169-173.

- Rui, T. *Ulkomaiset tiedemiehet Tarton yliopistossa ja virolaisten opintomatkat ulkomaille 1919-1940*. Joensuu, 2001 (Historian tutkimuksia, 21).
- Rūķe–Draviņa, V. Peeter Arumaa [nekroloog]. – *Kungl Vitterhets historie och antikvitetsakademiens årsbok*, 1983, s. 25-29.
- Ränk, G. *Saaremaa taluehitised. Etnograafiline uurimus*. Tartu, 1939 (Õpetatud Eesti Seltsi Kirjad, 5).
- Ränk, G. *Vana eesti rahvas ja kultuur*. Tartu, 1996.
- Saareste, A., Cederberg, A. R. *Valik eesti kirjakeele vanemaid mälestisi. Vihik 1-2*. Tartu, 1927, 1929-1931 (Akadeemilise Emakeele Seltsi Toimetised, 16).
- Saks, I., Rundāns, K. Lätlased. – *Eesti rahvaste raamat. Rahvusvähemused, -rühmad ja –killud*. Tallinn, 1999, lk. 290-300.
- Schück, A. Cultural Co-operation between Sweden and the Baltic States. – *Baltic and Scandinavian Countries*. 1938, vol 4, no 2 (May), p. 227.
- Selirand, J. Harri Moora elust ja tegevusest. – *Harri Moora. Personaalnimestik*. Tallinn, 1989, lk. XVII-XXVI.
- SELL Nachrichten der Studentenschaften Finnlands, Estlands, Lettlands und Litauens* (1935-1938).
- Selter, K. Eesti, Läti ja Leedu õigusteadlaste koostöö korraldamisest 1931. a. kestel. – *Õigus*. 1931, nr. 10, lk. 468-474.
- Senn, A. E. [Rets.:] Georg von Rauch. The Baltic States. The Years of Independence: Estonia, Latvia, Lithuania, 1917-1940 by George von Rauch. – *American Historical Review*. 1975, vol. 80, no 5, p. 1365.
- Sihle, M. *Das Urphaenomen des Lebens. Seine naturwissenschaftliche, aertzliche und weltanschauliche Geltung*. Wien ; Leipzig ; Bern, 1935.
- Sihle, M. *Was ist Seele?: eine ärztlich-synthetische Studie zum Urphänomen des Lebens*. Wien ; Leipzig ; Bern, 1937.
- Sihle, M. *Über das Weltbild des Arztes und den Sinn der Krankheit: ein Appell zur Lebenssynthese*. Wien [etc.], 1934.
- Sirgo, V. VI Eesti-Soome-Läti-Leedu taimegeograafide kongress. – *Pharmacia*. 1938, nr. 9, lk. 257-261, nr. 10, lk. 276-280.
- Soome-Balti taimegeograafide päev. – *Eesti Mets*. 1929, 9, lk. 218.
- Sorgsepp, M. Akadeemiline Ajaloo-Selts 1937./38. tegevusaastal – *Ajalooline Ajakiri*. 1938, nr. 3, lk. 132-137.
- Stange, G. Aus der Praxis eines Landtierarzten. – *Eesti Loomaarstlik Ringvaade*. 1926, v. 3, lk. 62-65.
- Stange, G. [Vastus TÜ loomaarstiteaduskonna kirjale]. – *Eesti Loomaarstlik Ringvaade*. 1926, v. 4, lk. 87-88.
- Stepermanis, M. Prof. Dr. hist. Roberts Vipērs dzīvē un darbos. – *Latviešu vēsturnieku veltījums profesoram dr. hist. Robertam Viperam*. Rīgā, 1939, 20.-22. lpp.
- Stradiņš, J. *Latvijas Zinātņu akadēmijai 50 gadi. 1.d. Latvijas Zinātņu akadēmija: izcelsme, vēsture, pārvērtības*. Rīga, 1998.
- Stradiņš, J. *Tartu University in the history of culture and science of Latvia : aula-lecture 25th November, 1997*. Tartu, 1998.
- Stradiņš, J. Tartu ülikool Läti teadusloos. – *Ajalooline Ajakiri*. 2002, 1/2 (116/117), lk. 219-230.
- Stradiņš, Jānis. *Trešā atmoda*. Rīga, 1992.

- Stradiņš, J., Cēbere, Dz. Establishment of an intellectual Entente in the Baltic States. – *The Baltic States at Historical Crossroads*. Riga, 2001, pp. 291-314.
- Straubergs, K. Koostöö läti ja eesti folkloori alal = Kopdarbība latviešu un igauņu folklorā. – *Latvijas-Igaunijas Biedrības Mēnešraksts*. 1933, 2. nr., 17.-18. lpp.
- Straubergs, K. Lāti folkloori uurimuste saavutused viimase kümne aasta jooksul = Latviešu folkloras pētījumu saavutumi pēdējos desmit gados. – *Latvijas-Igaunijas biedrības mēnešraksts*. 1935, 3. nr., 25.-29. lpp.
- Stritzky, K. C. von. *Garlieb Merkel und Die Letten am Ende des philosophischen Jahrhunderts*. Riga, 1939 (Mitteilungen aus der baltischen Geschichte, Bd. 1, H. 2).
- Suomi, Eesti, Latvija, Lietuva. Hochschulen und Studentenschaften*. Tartu, 1930.
- Šaurums, G. *Tērbatas universitāte : 1632-1932*. Rīga, 1932.
- Šcerbinskis, V. Lībiešu jautājums Latvijas attiecībās ar Somiju un Igauniju 1920-1940. – *Latvijas Zinātņu akadēmijas vēstis. A daļa, Sociālās un humanitārās zinātnes*. 2000. g., 54. sējums, 3/4. nr., lk. 63.-68. lpp.
- Zemgals, G. Baltijas Ūnijas mērķi un pamatprincipi = Les buts et les principes fondamentaux de l'union Baltique. – *Baltijas Ūnija. Bull.* 1933, 1. nr., 8. lpp.
- Tallgren, A. M. Rahvuslikud olud eelajaloolisel ajal Ida-Baltikumis ja põhjapoolses Euroopas. Ettekanne rahvusvahelisel ajaloolaste kongressil Brüsselis 10.4.1923. – *Eesti Kirjandus*. 1923, nr. 5/6, lk. 200-211.
- T[alvik], S. Sanitaar-konverents Tartus. – *Eesti Arst*. 1922, nr. 8/9, lk. 434.
- Tandre, J. Que usaque tandem abuteris, Lettonia patienta nostra!? – *ERK*, 1937, nr. 5/6, lk. 148-150.
- Tankler, H., Rämmer, A. Academic contacts between the University of Tartu and various Latvian institutions during the 1920s and 1930s, with emphasis on the fields of natural sciences, agriculture and forestry. – *Latvijas Universitātes raksti, 661 sēj.* Rīga, 2004, 83.-99. lpp.
- Tankler, H., Rämmer, A. On the relations between the University of Tartu and Latvia in the 1920s and 1930s. – *Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis. A daļa*. 2004. g., 58. sēj., 1. nr., lpp. 27-49.
- Tankler, H., Rämmer, A. SELLi konverentsid Baltimaade ja Soome üliõpilaste koostöö arendajana. – *Tartu ülikooli ajaloo küsimusi, 33*. Tartu, 2004, lk. 20-38. Kokkuvõte inglise keeles lk. 204-206.
- Tankler, H., Rämmer, A. *Tartu University and Latvia. With an emphasis on relations in the 1920s and 1930s*. Tartu, 2004.
- Tankler, H., Rämmer, A. Õppejõudude koosseisu kujunemine Eesti Vabariigi Tartu Ülikoolis 1920-ndatel aastatel = Die Herausbildung des Lehrkörpers der Universität Tartu in den 20er Jahren des 20. Jahrhunderts. – *Elmar Roots ja Tartu ülikool*. Hrsg. H. Tankler. Tartu, 2000, lk. 32-50. Rööptekst saksa keeles lk. 132-153.
- Sinka, R. Tartu Eesti Arstide Seltsi teaduslikud koosolekud 1933, 140. koosolek 22. II. 33. – *Eesti Arst*. 1933, nr. 3, lk. 157-161.
- Tartu Ülikooli ajalugu. III, 1918-1982*. Koost. K. Siilivask ja H. Palamets. Tallinn, 1982, lk. 31.
- Tartu Ülikooli audoktorid ja auliikmed, 1803-1997 = Album doctorum honoris causa sociorumque honorariorum Universitatis Dorpatensis/Tartuensis, ab a. MDCCCIII usque ad a. MCMXCVII*. Tartu, 1997.

- Tarvel, P. Balti riikide kultuurilise välisorientatsiooni probleeme = Baltijas valstu kultūrālās ārorientācijas problēmas. – *Latvijas-Igaunijas biedrības mēnešraksts*. 1936, nr. 3/4., lpp. 8-18.
- Tarvel, P. Vaimse koostöö ülesandeid nüüdisajal. – *Looming*. 1938, nr. 5, lk. 559-561.
- Taube, A. Estnische Geschichtsforschung und Geschichtsschreibung. – *Jomsburg*. 1938, Jg. 2, H. 1, S. 45-61.
- Tennmann, E. Rahvusvahelised kirikute koonduspüüded. I-IV. – *Usuteaduslik Ajakiri*. 1926, v. 1, lk. 28-37, 1927, v. 2, lk. 127-136, v. 3, lk. 174-187, v. 4, lk. 174-194.
- Tiro, E. Lätimaa eestlasi ähvardab lätistumine. – *Välis-Eesti*. 1931, nr. 7, lk. 2-4.
- Treiberg, P. Balti ajaloo ümberhinnangu radadelt. – *Ajalooline Ajakiri*. 1923, nr. 4, lk. 135-150.
- Troebst, Stefan. Introduction: what's is a historical region? A Teutonic perspective. – *European Review of History*. 2003, vol. 10, no. 2, pp. 173-188.
- Tuneld, J. Walter Anderson : 10/10 1885 - 23/8 1962 : bibliografi. – *Kung. Gustav Adolfs Akademiens Minnesbok. 1, 1957-1972*. Lund, 1978.
- Turkin, A. Komi teadlane ja kirjanik Kallistrat Žakov (1866-1926). – *Keel ja Kirjandus*. 1991, nr. 12, lk. 743-752.
- Tuulse, A. *Burgen des Abendlandes*. Wien, 1958.
- Tuulse, A. Das Schloss zu Riga. – *Õpetatud Eesti Seltsi aastaraamat 1937, II*. Tartu, 1939.
- Tuulse, A. *Die Burgen in Estland und Lettland*. Tartu, 1942.
- Tuulse, A. *The Castles of the Western World*. London, 1958.
- Tuulse, A. *Die mittelalterliche Burgenarchitektur Alt-Livlands*. Stockholm, 1938 (Konsthistorisk tidskrift, 1938, H. 4).
- Tuulse, A. *Romansk konst i Norden* Stockholm, 1968.
- Tuulse, A. *Die spätmittelalterliche Steinskulptur in Estland und Lettland*. Helsinki, 1948 (Suomen muinaismuistoyhdistyksen aikakauskirja, 49:1).
- Universitas Tartuensis : Eesti Vabariigi Tartu Ülikool ja üliõpilaskond sõnas ja pildis*. Koost. B. Kangro. Lund, 1970.
- Urgart, O. [Rets.:] O. Loorits. Liivi rahva mälestuseks. – *Eesti Kirjandus*. 1939, nr. 9, lk. 418-420.
- Uudelt, J. Üldbalti oftalmoloogide päevadest (Ü.B.O.P.). – *Eesti Arst*. 1939, nr. 2, lk. 154.
- Uus magister loodusteaduste alal. – *Üliõpilasleht*. 1935, nr. 6, lk. 256.
- V. P. Eestlaste olukorrast Lätis. – *Üliõpilasleht*. 1936, nr. 5, lk. 134.
- Vaba, L. Tartu Ülikooli ja Läti sidemete kuldajast ehk läti keelt pole tänapäeval võimalik õppida mitte üheski Eesti ülikoolis. – *Keel ja Kirjandus*. 2005, nr. 1, lk. 71-74.
- Vaba, L. *Uurimusi Läti-Eesti keelesuhetest*. Tallinn ; Tampere, 1997.
- Wallner, R. Rahvusvahelise Rohuteadlaste Liidu peasekretäri matkast Põhja- ja Baltimaadesse 1937. a. – *Pharmacia*. 1939, nr. 8, lk. 232-234.
- Wallner, R., Wilt, J. Esimene Balti riikide rohuteadlaste kongress. – *Pharmacia*. 1925, nr. 5, lk. 139-152, 209-225, 273-277
- Walters, M. *Lettland: seine Entwicklung zum Staat und die baltischen Fragen* [Rome], 1923, S. 53-54.
- Varik, A. Prantsuse keel Eesti Vabariigis. – *Keel ja Kirjandus*. 2001, nr. 1, lk. 25-36.
- Vasar, J. *Die grosse livländische Güterreduktion, die Entstehung des Konflikts zwischen Karl XI und der livländischer Ritter und Landschaft 1678-1684*. Tartu, 1930.

- Vasmer, M. Indo-Germaani laensõnad Eesti keeles. – *Eesti Kirjandus*. 1920, nr. 11/12, lk. 343-346.
- Veselas un slimas madzenes. Pēc Tērbatas universitātes prof. Dr. med. L. M. Puusepa lekcijās, Rīga, 17. janvāris, 1925. g. – *Tautas Kalendārs. Jaunās Balss ilustrētā bibliotēka / Latvijas Pretalkohola Biedrība*. Rīga, 1926, 126.-141. lpp.
- V[ester], Edg[ar]. Muljeid Lāti metsateadlaste ja metsateenijate juubelpidustustelt. – *Eesti Mets*. 1936, nr. 10, lk. 345-348.
- Vīgrabs, J. *Landrāta Rōzena 1739. gada deklarācija par Vidzemes dzimtkungu tiesībām uz zemnieku miesu un mantu*. Rīga, 1937.
- Vīgrabs, J. Poleemika *Roseni deklaratsiooni* puhul. – *Ajalooline Ajakiri*. 1932, nr. 4, lk. 191-202.
- Vīgrabs, J. *Die Rosensche Deklaration vom Jahre 1739, ein Beitrag zur Geschichte der Leibeigenschaft on Livland und Estland*. Tartu, 1937.
- Vihalemm, Rein. T. Kuhn – teaduse filosoof-metodoloog või teadusloo teoreetik? – *Teaduslugu ja nüüdisaeg. Esimese vabariikliku teaduslookonverentsi materjale*. Tallinn, 1979, lk. 230-238.
- V üldbalti oftalmoloogide päev. – *Eesti Arst*. 1939, nr. 2, lk. 161-174, nr. 3, lk. 228-235.
- Vīksna, A. *Tērbatas Universitāte*. Rīga, 1986; Vīksna, A. *Terbatas Universitāte un mēs. – Karogs*. 1982, 11. nr., 146.-158. lpp.
- Vīksna, M. *Walter Anderson and Latvia. – Studies in folklore and popular religion, vol 1*. Tartu, 1996, lk. 35–39.
- Vipers, R. [Rets.:] Juris Vīgrabs. *Landrāta Rōzena 1739. gada deklarācija par Vidzemes dzimtkungu tiesībām uz zemnieku miesu un mantu*. Rīgā 1935; Juris Vīgrabs. *Die Rosensche Deklaration vom Jahre 1739, ein Beitrag zur Geschichte der Leibeigenschaft in Livland und Estland*. Tartu, 1937. – *Latvijas Vestures institūta žurnāls*. 1937; 2. nr., 296.-299. lpp.
- Wipper, R. *Von XV bis zum XVIII Jahrhundert (Die Zeit der Leibeigenschaft). – Die Letten : Aufsätze über Geschichte, Sprache und Kultur der alten Letten* Riga, 1930, S. 164-191.
- Volmer, Ch. *V Eesti, Leedu, Lāti ja Soome taimegeograafide kongress. – Eesti Rohuteadlane*. 1935, nr. 8, lk. 199-201.
- Voolaine, P. *Lutsi maarahvas 1925. a. – Eesti Kirjandus*. 1925, nr. 9, lk. 372-379.
- Vāhemusrahvuste kultuurielu Eesti Vabariigis 1918-1940. Dokumente ja materjale*. Tallinn, 1993.
- Vääri, E. *Die Liven und die livische Sprache in den Jahren 1920-1970. – Finnisch-ugrische Forschungen* 1971, Bd. 39, H. 1-2. S. 139-148.
- Vääri, E. *Liivi keele uurimise ajaloost. – Emakeele Seltsi Aastaraamat, V*. Tallinn, 1959, lk. 190- 225.
- Vääri, E. *Pētōr Damberg (1909-1987). – Emakeele Seltsi Aastaraamat, 33 (1987)*. Tallinn, 1989, lk. 151-153.
- Vääri, E. *Tartu ülikooli osa liivi keele ja liivlaste uurimisel. – Tartu Ülikooli ajaloo küsimusi, 13*. Tartu, 1983, lk. 90-100.
- Vytauto Didžiojo universitatas antrijų penkerių veikimo metų (1927.II.16-1932.IX.1) apyskaita*. Kaunas, 1933.
- Üld-Balti oftalmoloogidepäev (Ü. B. O. P.) Tartus 24. ja 25. mail 1930. – *Eesti Arst*. 1930, nr. 3, lk. 124-25.
- Üld-Balti oftalmoloogidepäeva esialgsed juhtnöörid. – *Eesti Arst*. 1930, nr. 3, lk. 125.

- Üldine Balti riikide (Eesti, Läti ja Leedu) oftalmoloogidepäev Tartus 24. ja 25. mail 1930 Ülikooli silmakliiniku auditooriumis. – *Eesti Arst*. 1930, nr. 11, lk. 438-450.
- Üprus, V. Prof. dr. med. Ludvig Puusepp (3. XII 1875 - 19. X 1942). – *Eesti Arst*. 1943, nr. 1, lk. 1-22.
- Белокон, С. Зырянский Фауст. Рига, 1988.
- Жаков, К. *Биармия. Коми литературный эпос*. Сыктывкар, 1993.
- Жаков, К. Ф. *Лимитизм. Единство наук, философии и религии*. Рига, 1929.
- Ковальчук, С. *Взыская истину*. Рига, 1998.
- Мартинсон, К., Мартинсон, Х. Научные связи между Рижским политехническим институтом и Эстонией. – *Из истории естествознания и техники Прибалтики (Acta historiae scientiarum Baltica)*. Т. 8. Rīga, 1991, с. 104-116.
- Мартинсон, К., Мартинсон, Х. Рижский политехнический институт и Эстония (1862-1917). – *Из истории естествознания и техники Прибалтики (Acta historiae scientiarum Baltica)*. Т. 6. Rīga, 1980, с. 30-44.
- Пономарева, Г., Шор, Т. Тартуский университет в публицистике приват-доцента Сергея Штейна. – *Радуга*. 1998, № 2, с. 66-74.
- Светлой памяти профессора К. Ф. Жакова. – *Перезвоны*. 1926, № 13, с. 377.
- Танклер, Х., Васильев, К., Павлычева, С. Харьковский анатом профессор А. Г. Зоммер (1858-1939). – *Вісник Сумського державного університету. Серія медицина*, №. 12 (33), 2001, с. 48-53.

Publitsistika

- Alexejeff, W. G. Goethe, Schiller und Herbart im Lichte des Sterns von Bethlem. – *Libausche Zeitung*. 1929, 19.01 (Nr.16), S. 2.
- Alexejeff, W. G. Hat Jesus Christus gelebt? – *Libausche Zeitung*. 1929, 01.08 (Nr. 172), S. 2.
- Alexejeff, W. G. Im Kampfe um den Religionsunterricht (zur Tragödie der Schule). – *Evangelisch-lutherisches Kirchenblatt für die deutschen Gemeinden Lettlands*. 1928, 07.09 (Nr. 37), S. 1-2; 14.09 (Nr. 38), S. 2-3. Sama kirjutis ilmus ajalehes *Слово* 1928, № 787 ka vene keeles.
- Algab Läänemeremaade geodeetide konverents. – *Päevaleht*. 1935, 20. 08 (nr. 228), lk. 1.
- Ameerika senaator Chandler Tallinna jõudnud. – *Postimees*. 1921, 23. 02 (nr. 43) lk. 1.
- Balti Agronoomide Liidu 5. kongress Helsingis. – *Päevaleht*. 1935, 30. 05, (nr. 148), lk.4.
- Balti ajaloolased Riias. Eile avati esimene Baltimeremaade ajaloolaste kongress. – *Postimees*. 1937, 17. 08 (nr. 220), lk. 5.
- Balti Nädal lõppes, Balti rahvaste olulisemaks küsimuseks majanduslik koostöö ja kultuurilised sidemed. – *Uus Eesti*. 1940, 17.06 (nr. 160), lk. 3.
- Balti silmaarstide päev algas Tartus. – *Postimees*. 1938, 1. 09, (nr. 236), lk.7.
- Dots. dr. J. Uudelt sõidab Balti riikide oftalmoloogide päevale Kaunasesse. – *Postimees*. 1932, 20. 05 (nr. 115), lk. 6.
- Dr. O. Loorits sõidab liivlasi uurima. – *Postimees*. 1934, 14.07 (nr. 189), lk. 2.
- Eesti ja Läti koostöö ajalooteaduse alal – *Postimees*. 1938, 6. 05 (nr. 122), lk. 4.
- Eesti keele õppetool Läti Ülikooli juure. – *Päevaleht*. 1940, 26. 02 (nr. 54), lk. 5.
- Eesti, Läti ja Soome agronoomide koostöö. Esitajad Lätist ja Soomest Tartus. – *Postimees*. 1926, 28. 05 (nr. 139), lk. 1.

Eesti-Läti akadeemilise sõpruse avaldusi. Prof. G. Suits jutustab külakäigu muljeist Lätti. – *Postimees*. 1929, 16. 06 (nr. 160), lk. 3.

Eesti-Läti koostöö kultuurilisel alal. Diplomide vastastikkune tunnustamine. – *Postimees*. 1927, 28. 02 (nr. 58), lk. 1.

Eesti-Läti-Leedu arstide koostööst. Naaberriikide õppejõud tutvumas Tartu kliinikutega. – *Postimees*. 1936, 25. 11 (nr. 319), lk. 4.

Eesti-Soome-Läti-Leedu taimegeograafide kongress Kuressaares. Hulk teaduslikke ettekandeid ja uurimusi. – *Postimees*. 1935, 13. 06 (nr. 158), lk. 3.

Eestlane esimene Latvija ülikooli keemiadoktor [Karl Loskit]. – *Postimees*. 1926, 4. 12 (nr. 330), lk. 3.

Eestlane loodusteadlane Läti ülikooli doktor [Paul Tomson]. – *Postimees*. 1927, 1. 06 (nr. 147) lk. 1.

Eestlased Riia ülikoolis. Sisseastumisel nõutakse Läti keele eksami. – *Postimees*. 1928, 21.03 (nr. 80), lk. 1.

Eestlased, lätlased ja leedulased juba 4000. a. naabrid. Ühine looduslik eluruum toonud balti rahvaid lähemale. Peaminister prof. J. Uluotsa kõne Balti Nädala avaaktusel. – *Uus Eesti*. 1940, 16.06 (nr. 159), lk. 1.

Eestlaste ja liivlaste seisukord Lätis vajab parandamist. – *Postimees*. 1937, 29. 09 (nr. 263), lk. 5.

Eisen, M. J. Rahvaluule Lätis ja meil. Mis meil teha tuleks? – *Postimees*. 1927. 22. 11 (nr. 318), lk. 4.

Eisen, M. J. Rahvamälestused - rahvuslik varandus. – *Postimees*. 1928, 7. 01 (nr. 6), lk. 5.

Eri rahvuste üliõpilased arvudes. – *Päevaleht*. 1932, 02. 10 (nr. 269), lk. 7.

EÜS-i ja Austrums'i sõprusleping kirjutati alla. – *Päevaleht*. 1937, 12.04 (nr. 99), lk. 5.

EÜS-i ja Austrumsi sõprusleping. – *Postimees*. 1937, 09. 04 (nr. 96), lk. 5.

Fr. Estica esindajad Riias Letoonia 60. a. juubelil. – *Postimees*. 1930, 21. 02 (nr. 50), lk. 6.

Grīns, A. Nedibināti parmetumi. – *Brīva Zeme*. 1937, 30. 08 (nr. 194), 10. lpp.

HAN. Eesti-Läti suhted. Kuidas teha järeldusi ja milliseid. – *Uudisleht*. 1937, 31. 08 (nr. 151), lk. 4.

Inglise ja prantsuse keel Balti ühiskeeleks. Teaduste akadeemia küsimus jälle päevakorda. – *Postimees*. 1935, 02. 11 (nr. 299), lk. 3.

Kaks läti professorit Tartus. – *Postimees*. 1937, 21. 07 (nr. 193), lk. 4.

Kas liivi rahva elu või surm? Lätis tehakse liivlaste ümberrahvastamiseks energiliselt tööd. – *Sakala*. 1934, 24. 10 (nr. 124), lk. 2.

Kettunen, L. Lībieši. – *Latvijas Kareivis*. 1921, 245. nr., 2. lpp.

3000-km teaduslik ekspeditsioon Prof. E. Kant ja mag. G. Ränk jõudsid uurimisreisilt [Lätist] Tartu tagasi. – *Päevaleht*. 1937, 10. 08 (nr. 214), lk. 2.

Korp! Ugala kartell-leping Läti korp! Tervetiaga. – *Päevaleht*. 1934, 19. 12 (nr. 349), lk. 8.

Kruus, H. Eestlased ja lätlased oma ajaloo hindamisel. – *Päevaleht*. 1936, 18. 02 (nr. 48), lk. 5).

Kus omandada tehnilist haridust? Õppimisvõimalused Riias. Riias õppivate eestlaste ettepanek. – *Postimees*. 1928, 09. 03 (nr. 68), lk. 5.

Liiwi hõimu heitlused olemasolu eest. – *Päevaleht*. 1936, 10. 01 (nr. 9), lk. 5.

Liiwi küsimus üliõpilaspäevadel. – *Postimees*. 1937, 29. 09 (nr. 263), lk. 5.

Liivi rahva elu ja surma küsimus. Dr. O. Looritsa ettekanne hõimupäeva aktusel Tartus. – *Päevaleht*. 1934, 22. 10 (nr. 291), lk. 4.

Liiviläised ei saa puhua omaa kieltään edes oman seuransa kokouksissa. [Intervjuu prof. L. Kettuneniga]. – *Helsingin Sanomat*. 1936, 12. 08, s. 5-6.

Liivlased tulevad esinema Tallinna laulupeole. – *Päevaleht*. 1938, 10. 01 (nr. 9), lk. 5.

Liivlasile tehakse jõulupuud. – *Postimees*. 1935, 2. 01 (nr. 1), lk. 7.

Liivlaste olukord Lätis paraneb. Prof. Kettunen jutustab. – *Postimees*. 1938, 29. 01 (nr. 28), lk. 5.

Loorits, O. Avalik kiri prof. A. Piibule. – *Postimees*. 1937, 5. 10 (nr. 269), lk. 3.

Loorits, O. Kuidas ma üle Läti piiri läksin. – *Postimees*. 1937, 7. 10 (nr. 271), lk. 3.

Läti ajaloolased keskarhiivis. – *Päevaleht*. 1939, 07. 04 (nr. 97), lk. 1.

Läti ja Leedu professorid külastavad Tartu ülikooli. Külaliste seas silmapaistvad teadusmehed ja hariduse juhid. – *Postimees*. 1927, 20. 05 (nr. 135), lk. 5.

Läti teadusemees uurib keskarhiivis Läti kohta käivaid dokumente. – *Postimees*. 1927, 25. 08 (nr. 229), lk. 1.

Läti valitsusleht wahekordadest Eestiga. – *Postimees*. 1937, 1. 09 (nr. 235), lk. 4.

Läti ülikoolist. Õppejõudude ja üliõpilaste arvuline koosseis. – *Postimees*. 1922, 29. 12 (nr. 308), lk. 2.

Läänemeremaade geodeedid Tallinnas. – *Päevaleht*. 1935, 20. 08 (nr. 228), lk. 5.

Majandusteaduse üliõpilastele suvepraktikat Lätis. – *Postimees*. 1938, 19. 05 (nr. 135), lk. 7, 8.

Metsanduse üliõpilased Lätti praktikale. – *Päevaleht*. 1937, 22. 04 (nr. 109), lk. 4.

Metsateaduse üliõpilaste vahetus Lätiga. – *Päevaleht*. 1937, 10. 05 (nr. 126), lk. 5.).

Metsvahi, M. Tagasipöördumine 60 aasta järel. – *Universitas Tartuensis*. 2000, 6. 10 (nr. 31), lk. 2.

Mida pakkus ajaloolaste konverents... Jutuajamine prorektor prof. H. Kruusiga. – *Postimees*. 1937, 24. 08 (nr. 227), lk. 5.

Munter, V. Läti rahva tulevik on kindlustatud. Endise kodanliku Läti välisministri Vilhelm Munteri kiri *Izvestija* toimetusele. – *Rahva Hääl*. 1962, 8. 04 (nr. 84), lk. 3.

Naabermaade muinasteadlased Tartus. – *Postimees*. 1935, 10. 08 (nr. 215), lk. 6.

Narwa õpetaja käib Liivi hariduselu juhtimas. – *Põhja Kodu*. 1935, 30. 01 (nr. 13), lk. 4; *Postimees*. 1935, 9. 01 (nr. 8), lk. 4.

Neljas Balti Nädal lõppes. – *Päevaleht*, 1940, 17. 06 (nr. 160), lk. 4.

Nerman, B. Die Verbindungen zwischen Skandinavien und dem Ostbaltikum in der jüngeren Eisenzeit. – *Latvijas Saule*. 1929; 79.-81. nr., 884. lpp.

Nõukogude Liidu esildus Lätile ja Eestile. – *Päevaleht*. 1940, 18. 06 (nr. 161), lk. 2.

O. Loorits. Janis Endzelins 60-aastane. Läti rahvusliku teaduse suurpäev. – *Päevaleht*. 1933, 22. 02 (nr. 52), lk. 6.

O. W. Ajalugu ja tänapäev. – *Uus-Eesti*. 1937, 20. 08 (nr. 224), lk. 4.

Pandi alus Balti arstide koostööle. – *Postimees*. 1936, 26. 11 (nr. 320), lk. 5.

Piip, A. Avalik vastus dr. O. Looritsale. – *Postimees*. 1937, 6.10 (nr. 270), lk. 3.

Prof. B. Nerman on teaduslikul otstarbel 25. maist kuni 1. juunini Lätimaale sõitnud. – *Postimees*. 1925, 27. 05 (nr. 142), lk. 5.

[Prof. Tor Helge Kjellin on Lätimaale komandeeritud]. – *Postimees*. 1922, 26. 07 (nr. 166), lk. 2.

Professor L Kettunen liivlaste juures. – *Postimees*. 1921, 19. 09 (nr. 215), lk. 3.

Professor L Kettunen tagasi jõudnud. – *Päevaleht*. 1921, 13. 09 (nr. 243), lk. 7.

P[ukits], M[ärt]. Läti naisteadlane promoveerus Tartus. – *Postimees*. 1942, 9. 05 (nr. 110), lk. 7.).

P[ukits], M[ärt]. Uudisteos rahvaluule uurimise alalt. – *Postimees*. 1942, 30. 06 (nr. 152), lk. 6.

Puuseps, L. Dvēsle un miesa (Lekcija). – *Jaunākās Ziņas*. 1923, 30. 04 (nr. 92), 5. lpp.

Päss, E.J. Truudusevanne rahvusele esivanemate kalmistul Kolmkümmendwiis kooliõpilast kogu Liiwi rannikult õppesõidul oma juhi õpetaja M. Lepste'ga. – *Päevaleht*. 1927, 4. 07 (nr. 178), lk. 5.

Rahvusvaheline üliõpilasriik Riias. – *Postimees*. 16. 08, (nr. 190), lk. 2.

Riia üliõpilaskongress lõppes. – *Postimees*. 18. 08 (nr. 192), lk. 2.

Riias algab üliõpilaste suurokongress. – *Postimees*. 1932, 6. 08 (nr. 182), lk. 1.

Rohuteaduse üliõpilased sõidavad Riiga. – *Postimees*. 1937, 3. 04 (nr. 89), lk. 7.

Sõprusliitlased Soomest ja Lätist EÜS-i aastapäeval. – *Päevaleht*. 1936, 6. 04 (nr. 95), lk. 6.

Tartu ja Riia ülikoolide diplomid. – *Postimees*. 1927, 4. 03 (nr. 62), lk. 3.

Tartu ja Virtsjärve [sic!] randade vahel avatakse kevadel laevasõit. – *Postimees*. 1921, 28. 02 (nr. 46), lk. 3.

Tartu kuulis liivi keelt. Karl Stalte jutustas liivlaste olukorrast peale maailmasõda. – *Postimees*. 1936, 5. 03 (nr. 62), lk. 4.

Tartus asutati Eesti-Läti Ühing. Tallinnas töötava ühingu osakonnana. – *Postimees*. 1932, 19. 11 (nr. 272), lk. 4.

Tartus korraldati liivi-õhtu. – *Päevaleht*. 1936, 5. 03 (nr. 63), lk. 3.

Tänavu ilmub Läti ajalugu. Hiljuti asutatud Ajaloo Instituudi töö areneb hoogsalt. Jutuajamine prof. Balodisega Tartus. – *Postimees*. 1938, 1. 02 (nr. 31), lk. 3.

W[asar], Juh. Kuidas oli lugu Sigtunaga. – *Päevaleht*. 1936, 11. 02 (nr. 41), lk. 4).

Vīgrabs, J. Garlieb Merkel, lätlaste ja eestlaste vabadusapostel 18. sajandil. – *Postimees*. 1932, 17. 11 (nr. 270), lk. 4.

9 aastat Läti ülikooli. Juubelipidutused 28. sept. Eestlastest Läti ülikoolis. – *Postimees*. 1928, 01. 10 (nr. 267), lk. 1.

Üliõpilased lutsilaste ja liivlase juurde. – *Postimees*. 1932, 24. 11 (nr. 276), lk. 7.

Алексеев, В. Великие поэты - натуралисты Гете и Шиллер. – *Слово*. 1928, 01. 11 (№ 885), с. 2.

Алексеев, В. Жил - ли Иисус Христос? – *Слово*. 1929, 24. 03 (№ 1026), с. 6; 25. 03 (№ 1027), с. 5.

Алексеев, В. Православие, как истинная свободно-эстетическая форма христианства. – *Слово*. 1927, 23. 10 (№ 662), с. 2.

Алексеев, В. Россия и русские. – *Слово*. 1926, 05. 12 (№ 350), с. 1.

Алексеев, В. Трагедия школы. – *Слово*. 1928, 22. 06 (№ 753), с. 5.

Медицинская конференция завершилось. – *Сегодня*. 1930, 19. 09 (№ 258), с. 5.

Сегодня открытие медицинской конференции. – *Сегодня*. 1930, 16. 09, № 256, с. 8.

Сегодня продолжение медицинской конференции. – *Сегодня*. 1930, 17. 09 (№ 257), с. 6.

Veebilehed

<http://www.klick-nach-rechts.de/gegen-rechts/2002/11/rothfels.htm> (viimati külastatud 07.09.2005)

<http://www.komi.com/republic/zhakov.asp> (viimati külastatud 10.10.2005)

<http://www.komi.com/zhakov/> (viimati külastatud 13.10.2005)

http://www.slav.helsinki.fi/publications/report_2.html (viimati külastatud 08.10.2005)

Summary

The cultural relations of Estonia and Latvia in 1920s-1930s from the perspective of the University of Tartu

After declaring their independence, the new states, incl. Estonia and Latvia, were faced with numerous problems that needed urgent solutions. The independence of those two states was recognised by the great powers conditionally, only *de-facto* and until the stabilization of the political situation in Russia. These unstable circumstances led the young states to seek support in closer cooperation among themselves. The highlight of these efforts was the attempt to create a federation of states bordering the Soviet Russia – the Baltic Union. Such a body needed to make important decisions extending into the cultural realm. More precisely, they would determine the states' cultural orientation to the rest of Europe and to reduce the prevalent influence of Baltic-German and Russian cultures.

The two young countries were facing similar problems and their universities had to solve exceedingly serious issues, the main objective was the preparation of intellectuals for their countries. The University of Tartu had been working already for a long time, but after the founding of the independent state of Estonia, it had to, similarly to the University of Latvia, increase its efforts in training top-level scholars and professionals for the new state. At the beginning, a large number of foreigners was engaged in teaching at the universities; later, in the 1930s, their number diminished considerably. Economic pressure was hard on both countries at the beginning and in the end of the 1920s, hindering the development of financial basis for these studies, as well as the contacts with other countries.

Close contacts at this time between the two states can first be explained by their close location, but also by historical conditions. Latvians were accustomed to studying at the University of Tartu, since they had no university before the establishment of an independent state. On the other hand, Riga Polytechnic Institute has played an important role for Estonia, since there was no institute of higher technical education in Estonia. Even when the institution of this type was created in 1919, its diploma was not recognised internationally for a few years.

National universities in Estonia and Latvia were functioning a long time before the Academies of Sciences were established as central co-ordination organisations in science at the state level. University professors were usually also the best experts in their country. Thus they contributed resolutions to various important state tasks, and they provided the initiative for joint activities of professionals. Because of similar needs, for example the need to build up the national universities and the need to hold various joint meetings, the conditions were highly fruitful for developing wider cooperation between Baltic States, often including Finland. The Baltic States were connected through a wide range of cooperation organisations listed as communities, unions, committee's commissions, bureau's, etc. Different types of meetings of the professionals (day-meetings, conferences, etc.) facilitated co-ordination of such activities and the exchange of information between participants. The universities' faculty also had leading positions in the wider cultural cooperation of the Baltic States. This movement manifested in the friendship societies, intellectual co-operation, and student organisations. Their activities included the Baltic Week, conferences of the National Commissions of Intellectual Co-operation, and SELL conferences.

To share the experience, the scholars of both countries visited each other, organised meetings, seminars, conferences and congresses, and arranged excursions and field trips in the appropriate disciplines. Meetings of the specialists of the Baltic States were also attended by representatives from other countries. Mutual assistance was given; new methods and experience were adopted and adapted to local conditions. When planning certain major re-organisations, assistance and encouragement was first sought from the neighbours. Problems with workloads in the universities, clinics and hospitals, etc., were of interest to both nations. Furthermore, patients from Latvia were treated in Estonia and vice versa.

Specialists in many fields met regularly, in turn organising conferences, meetings, and thematic day-meetings. Such meetings were organised by historians, archaeologists, theologians, botanists, geodesists, physicians, ophthalmologists, veterinarians, pharmacists, lawyers, and specialists in agriculture and forestry. Congresses devoted to promoting intellectual co-operation within the Baltic countries were held annually from 1935 to 1938. Different friendship societies initiated annual conferences for individual fields of science

within the framework of the Baltic Weeks from 1937 to 1940. Mutual visits were aimed at learning about the work of colleagues and sister institutions in the neighbouring countries, and as well as gathering research materials. Visitors became acquainted with re-organisation of research and teaching, followed the achievements in medicine, acquired information about local nature, farming, husbandry, and cattle breeding. Similar visits also involved exchanges about industrial production and technological innovations, discussions of legal problems, and visits to exhibitions and fairs. Visitors to the neighbouring countries often gave presentations and lectures, held internships at clinics and hospitals, participated in archaeological excavations, and worked in libraries, museums, and archives. As a rule, the neighbours were quite well informed about each other's work; specialists in different fields of applied science were mostly interested in exchanging work experience. On the other hand, historians, archaeologists, linguists and folklorists were more concerned with one another's research. Estonian scholars who studied the Livonian people found their subject-matter entirely in Latvia.

Also, for the first time in their history, both countries were able to develop the disciplines of national studies –local linguistics, history, ethnology, cultural studies, etc. Both Estonia and Latvia published writings about developments in the different specialities within their nations and miscellaneous more narrow subjects, on scientific and applied topics. Professional journals provided descriptions of how work is organised by neighbours, and it was possible to access the works and biographies of the leading professionals in neighbouring country.

Well coordinated joint activities could in many cases have saved effort and helped to achieve better results. Some of them are the only recent creation of the Latvian language and culture lectureship in Tartu and the corresponding lectureship of Estonian language and culture in Riga, a lack of exchange with archival materials, or low amounts of exchange in students and professors. There are reasons to be unsatisfied with the cooperation regarding issues like the compilation of pharmacopoeias in the different countries, the problems of legislation, the development of economic relations, but also, the attitude towards the Livonians in the two countries. In some special cases, historiography was different in Estonia and Latvia, which were influenced by nationalistic concerns.

Mutual contacts were often hindered by the fact that the Estonians and Latvians did not know each other's languages. The use of other foreign languages created problems as well, since German and Russian, quite widespread in the Baltic countries, were not considered politically acceptable, but the knowledge of English and French was still poor.

The differences between representatives of the nationalist studies for both countries disappeared when the questions of the national self-esteem of Estonians and Latvians were discussed. These topics included appraising the historical role of Baltic-German landlords and their right to represent Latvia at the conferences of Baltic theologians etc.

Contacts of the University of Tartu with Latvia were closer than with other countries, influenced by the geographical neighbourhood, similar fate, similar tasks before these countries, and the need to stand together, characteristic to small countries. And we should not forget the importance of personal relations that often began during advanced studies. The contacts developed into a wide and successful cultural co-operation between Baltic States. Connections continued to strengthen between the universities' faculty and the intellectuals of the Baltic countries in the 1920s. Beyond this, all three Baltic countries grew closer politically and culturally, in the second half of the 1930s.

Nimeregister

- Aaslava, Siegfried, 16
Ābele, Kārlis, 42
Aben, Karl, 37, 52
Adamovič, 78
Adamovičs, Ludvigs, 35, 46, 56
Ainson, Johann, 44, 65
Aleksejev, Vissarion, 80
Alksnis, Jēkabs, 42, 47
Anderson, Walter, 42, 70, 71, 76
Andersons, Edgars, 13
Arbusow, Leonid, 46
Ariste, Paul, 76
Arumaa, Peeter, 37, 52, 65, 77
Arumäe, Heino, 13
Auškāps, Jūlijs, 21
Avižonis, Petras, 23
Baķis (Bakkis), Eduards, 43
Balodis, Francis, 20, 43, 46, 50, 58, 60, 62, 63, 64
Balodis, Kārlis, 46
Baltinš, Māris, 26
Barons, Ernests, 79
Bauer, Albert, 67
Bergmann, Johan, 79
Bērziņš, Ludvigs, 46
Bērzkalne, Anna, 42, 70, 71, 73
Bettac, Friedrich, 44
Bīmanis, Mārtiņš, 46
Blaumanis, Rūdolfs, 53
Blese, Ernests, 35
Blessig, Ernst, 23, 26
Blumfeldt, Evald, 65, 67
Bōls (Bohl), Pīrs (Piers), 46
Bresovsky, Maximilian, 44
Brigadere, Anna, 53
Bucholtz, Feodor (Theodor), 45
Cēbere, Dzintra, 12, 14
Cederberg, Arno Rafael, 65, 75
Chandler, Walter Marion, 34
De Geer, Sten, 9
Draviņš, Kārlis, 37, 52
Duhmberg, Karl, 44
Eisen, Matthias Johann, 70, 71
Endzelīns, Jānis, 43, 46, 73, 77
Engel, Carl, 64
Ernits, Enn, 15
Ernits, Villem, 16, 77
Erviö, Helle Kalervo, 57
Estam, Johann, 78
Fehrmann, Ernst, 45
Feldmanis, Inesis, 13
Felsbergs, Ernests, 40, 41, 43, 46
Forsell, Erik Wilhelm, 80
Frese (Frēze), Benedikt (Benno), 46
Geer, Sten de, 18
Ģinters, Valdemārs, 64
Graham, Malbone W, 8, 13
Grass, Konrad, 44
Grimm, Konstantin, 44, 46
Grīns, Aleksandrs, 57
Grosvalds, Ilgars, 14
Gruehn (Grün), Werner, 44
Gutman, Woldemar, 46
Haliste, Pärtel, 52
Harris, Henry, 78
Hehn, Jürgen von, 60
Hiden, John, 13
Hovi, Kalervo, 13
Hunter-Blair (Henter Blērs), John
 Wauchope(Džons Vošops), 78
Hurt, Jakob, 7
Ilmjārv, Magnus, 13
Jākobsons, Fēlikss, 64
Jansons, Ernests, 23
Julku, Kyösti, 9
Kadari, Helmut, 16
Kaho, Hugo, 44
Kalniņš, Kārlis, 43
Kangro, Karl, 43
Kant, Edgar, 18, 56, 72
Karjahärm, Toomas, 12, 83
Karling, Sten, 67
Kaslas, Bronis J., 13
Katz, Elihu, 5
Kaudzīted, vennad, 53
Ken, Oleg, 13
Kettunen, Lauri, 39, 53, 55, 57, 65, 70, 72, 73, 74, 78
Kiparsky, Valentin, 57, 75
Kirde, Kaarel, 16, 30
Kjellin, Tor Helge, 45, 67
Kļaviņš, 78
Klēsmānis Metjūss (Kleesmann-Matthews),
 Viljams, 43
Koch, Konrad, 44
Kogerman, Paul, 16, 20
Koppel, Heinrich, 41, 46
Kopvillem, Jaan, 44
Kruus, Hans, 46, 51, 61, 65, 66
Kuhn, Thomas, 4
Kull, Harry, 26
Kundziņš, Kārlis, 43, 46
Kundziņš, Ludvigs, 43, 46
Kundziņš, Pauls, 69
Kupffer, Karl, 19
Kupffer, Karl Reinhold, 30, 42

Kupffer, Vassili, 44
 Kviessis, Albert, 60
 Kõpp, Johan, 20, 46
 Landau, Eber, 26
 Laurinavičius, Česlovas, 13
 Leesment, Leo, 44, 65
 Lehti, Markko, 13
 Leppik, Arvid, 43
 Leppik, Elmar E., 16
 Letzmann, Johannes, 44, 45
 Levin, Isidor, 73
 Liik, Elmar, 44
 Linnus, Ferdinand, 35, 54, 61, 69, 72
 Lippmaa, Teodor, 44
 Lipschütz, Alexander, 44, 45
 Litt, Theodor, 80
 Livländer, Robert, 31
 Loeber (Lēbers), August, 31, 46
 Loorits, Oskar, 20, 39, 42, 53, 54, 55, 56, 57, 63,
 70, 72, 73, 74, 78
 Loskit, Karl, 42
 Łossowski, Piotr, 13
 Luksepp, Aleksander, 44
 Lüüs, Aadu, 22, 44
 Made, Vahur, 13
 Madissoon, Hans, 22, 44
 Maldonis, Voldemārs, 45, 46
 Mālmanis (Mahlmann), Arturs (Artur), 43
 Manninen, Ilmari, 68
 Mannsfeld, Wilhelm, 43
 Martinson, Helle, 14
 Martinson, Karl, 14
 Masing, Ernst, 26
 Matiisen, V., 29
 Meder, Alfred, 46
 Medijainen, Eero, 13
 Meijerovics, Zigfrīds, 53
 Menning, Karl, 36, 56
 Merkel, Garlieb, 58, 59
 Meyer, Rudolf, 46
 Mintz (Mincs), Pauls, 46
 Misiņš, Jānis, 71
 Moora, Harri, 16, 20, 37, 39, 50, 51, 52, 60, 61,
 63, 64
 Mägi, Jaan, 44
 Mägiste, Julius, 16, 75
 Müller, Karl, 44
 Nerman, Birger, 38, 61, 64
 Ney, Gottlieb, 20
 Niinivaara, Eeva, 67, 79
 Normann, Herbert, 16
 Oras, Ants, 78
 Osis, Jēkabs, 43
 Ozoliņš, Jānis, 43
 Ozols, Kārlis, 21
 Paavel, Vladimir, 44
 Pakštas, Kazys, 9, 19
 Paldrok, Aleksander, 16, 41, 45
 Paukulis, Ernests, 43
 Peters, Will (Wilhelm), 80
 Piip, Ants, 8, 13, 20, 21, 31, 35, 44, 56
 Plakidis, Džuljeta, 52
 Poruks, Jānis, 53
 Potjewijd, Teunis, 34
 Pravdin, Boriss, 44
 Puksoo, Friedrich, 35
 Pullat, Raimo, 13
 Pusta, Kaarel Robert, 13
 Puusepp, Ludvig, 16, 22, 25, 35, 38, 41
 Päss, Elmar, 73
 Päts, Konstantin, 55
 Rainis, Jānis, 48, 53, 79
 Rammul, Aleksander, 24
 Ramul, Konstantin, 80
 Rauch, Georg, 13
 Raulinaitis, Adolf, 37
 Raun, Toivo U., 13
 Reiman, Villem, 7
 Reinhard, Gustav, 23
 Riemer, Eugen, 44
 Rinne, Leo, 16, 44
 Rodgers, Everett M., 4
 Rooks, Gerhard, 44
 Roosson, Jakob, 44
 Roots, Elmar, 65
 Rootsi, Nikolai, 28
 Rootsmäe, Taavet, 31
 Rothberg, Oscar, 44
 Rothfels, Hans, 59
 Ruberts, Jānis, 23
 Rui, Timo, 13
 Rūķe – Draviņa, Velta, 52
 Rupassov, Aleksandr, 13
 Rāgo, Gerhard, 16
 Rämmer, Algo, 14
 Ränk, Gustav, 69, 72
 Saareste, Andrus, 75
 Saareste, Ernst, 19
 Sabler, Georg, 79
 Schlossmann, Karl, 22, 23, 44
 Schmiedehelm, Marta, 60
 Schmied-Kowarzik, Walter, 80
 Schneider, Guido, 45, 46
 Schrenck, Erich von, 46
 Scupin, Hans, 42
 Seeler, Karl Wilhelm von, 44
 Seesemann, Heinrich, 45
 Seesemann, Otto, 44
 Seljamaa, Julius, 11
 Selter, Karl, 55
 Semper, Johannes, 45
 Sepp, Hendrik, 65, 67

Setälä, Emil Nestor, 78
Sild, Olaf, 46
Šinaiski, Vassili, 43, 46
Sniķers, Pēteris, 43
Sommer, Alfred, 45
Speke (Spekke), Arnolds, 59
Spohr, Edmund, 30, 42, 45
Stankēvičius, Vladimiras (Stanka, Vladas), 31
Stein, Sergei, 77
Stradiņš, Jānis, 12, 14, 16, 83
Stradiņš, Pauls, 42
Stranga, Aivars, 13
Strassmann, Fritz, 34
Straubergs, Kārlis, 20, 70
Stritzky, Karl Christoph, 59
Stromberg, Adalbert, 44
Stūresteps, Andrejs, 78
Suits, Gustav, 76
Süss, Wilhelm, 80
Šaurums, Gustavs, 14
Ščerbinskis, Valters, 53
Šmidt, Pēteris, 71
Šturms, Eduards, 64
Švābe, Arveds, 60, 66, 71, 75
Zīle, Mārtiņš, 26
Žakov, Kallistrat, 45, 79
Tallgren, Aarne Michaēl, 38, 61, 62, 63
Talvik, Siegfried, 34
Tammekann, August, 30
Tankler, Hain, 13, 14, 26
Tarvel, Peeter, 20, 35, 58, 65
Tentelis, Augusts, 20, 46
Tiitsmaa, Aleksander, 79
Tilmanis, Osvalds, 67
Tomson, Paul, 42
Transehe (Tranzē), Nikolai, 46
Trey, Friedrich, 46
Tuulse, Armin, 38, 68
Tōnisson, Jaan, 7, 8
Ucke, Alexander, 44
Ulmanis, Kārlis, 51, 61
Uluots, Jūri, 20, 22, 59
Upīts, Andrejs, 53
Uudelt, Jaan, 27
Uustalu, Evald, 13
Vaba, Lembit, 76
Valters, Miķelis, 58
Wanach (Vannahs), Rudolf, 43
Vasar, Juhan, 52, 65, 66
Vasmer, Max, 76
Velner, August, 30
Vidrikis, 78
Vīgrabs, Juris, 58
Vihalemm, Rein, 4
Vīksna, Arnis, 14, 16
Vilosone, Tamāra, 52
Virgo, Eduard, 11
Wittlich (Vitsut), Michail, 44, 46
Volteris, Eduardas, 37
Vääri, Eduard, 53